

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1932 GODINE

KNJIGA 2

XVI REDOVNI SASTANAK
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 1 MARTA 1932 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI

PRETSEDNIK

D-r KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNICI

D-r AVDO HASANBEGOVIĆ i D-r KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR

ANTE KOVAČ

PRISUTNA SVA GOSPODA MINISTRI, SEM G. MINISTRA VOJSKE I MORNARICE
I G. MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA.

Početak u 9 časova pre podne

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda:

- 1 — Čitanje zapisnika sa prošlog sastanka;
- 2 — Saopštenje zakonskog predloga G. Ministra finansija u izmenama i dopunama u Zakonu o državnoj trošarini, i
- 3 — Otsustva narodnih poslanika.

Dnevni red:

Nastavak pretresa predloga budžeta državnih rashoda i prihoda sa Finansijskim zakonom za 1932/33 budžetsku godinu.

Govornici: Ministar finansija Dr. Milorad Đorđević, Mihailo Živančević, Ivan Mohorić, Dr. Budislav Grga Anđelinović, Ministar unutrašnjih poslova Dr. Milan Srškić, Miloš Dragović, Dr. Velizar Janković, Franjo Markić, Izvestilac Oto Gavrilović, Dr. Ljudevit Pivko, Tripko Nin-

GOSPODINE PRETSEDNIČE

Na osnovu ovlašćenja datoga mi Ukazom Nj. V. Kralja od 26 februara ove godine, čast mi je u prilogu dostaviti Vam predlog Zakona o izmenama i dopunama u zakonu o državnoj trošarini s molbom, da ga izvolite hitno poslati Finansijskom odboru Narodne skupštine na rešenje.

Izvolite, Gospodine Pretsedniče, primiti i ovom prilikom uverenje o mom odličnom poštovanju.

Ministar finansija,
D-r Milorad Đorđević, s. r.

ković, Dr. Ivan Lončarević, Ivan Urek, Milorad Marković, Dr. Marko Kožulj, Josip Stažić i Dragić Šelmić.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Otvaram XVI redovni sastanak Narodne skupštine. Izvolite čuti zapisnik prošle sednice.

Sekretar Ante Kovač čita zapisnik XV redovnog sastanka.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primetbu na zapisnik? (Nema) Zapisnik je primljen. Izvolite čuti jedan predlog g. Ministra finansija.

Sekretar Ante Kovač saopštava da G. Ministar finansija na osnovu ovlašćenja datog mu Ukazom Nj. Vel. Kralja od 26 februara 1932 godine podnosi Narodnoj skupštini na rešenje predlog zakona o izmenama i dopunama u Zakonu o državnoj trošarini i da traži da se taj predlog Zakona oglasi za hitan i uputi Finansijskom odboru na rad. Predlog glasi:

MI
ALEKSANDAR I
PO MILOSTI BOŽJOJ I VOLJI NARODNOJ
KRALJ JUGOSLAVIJE

Na predlog Našeg Ministra finansija i po saslušanju Našeg Ministarskog Saveta, a na osnovu člana 63 Ustava, rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se Naš Ministar finansija, da može podneti Narodnom Pretstavništvu „Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o državnoj trošarini“ na rešenje. Naš Ministar finansija neka izvrši ovaj Ukaz.

26 februara 1932 godine u Beogradu.

ALEKSANDAR, s. r.

Ministar finansija,
D-r Milorad Dorđević, s. r.

PREDLOG ZAKONA

O

IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O DRŽAVNOJ TROŠARINI

§ 1

Treći stav člana 23 zakona o državnoj trošarini menja se i glasi:

„Za osiguranje državne trošarine ra robu u trošarinskim smestištima služi samo trošarinska roba, i pored toga sopstvenik smestišta je odgovoran celokupnom svojom imovinom.“

§ 2

Tačka 4 člana 72 zakona o državnoj trošarini menja se i glasi:

„4 Na vino:

Na sva vina stavljena u promet u zemlji ili uvezena iz inostranstva od 100 litara ili 100 kgr. 50 din.

1 Napomena. Vinom se smatra samo ono piće, koje je proizvod alkoholnog vrenja šire (mošta) od svežeg grožđa domaće (pitome) vinove loze.

2 Napomena. Sva vina, koja sadrže više od 18% alkohola, smatraju se već kao špirit i pripadaju plaćanju državne trošarine kao špirit po hektolitarskom stepenu.

3 Napomena. Državna trošarina na vino naplaćivaće se od potrošača vina, koji je isto kupio ili ma na koji način dobio od proizvođača.

Proizvođačem se smatra svaki onaj ko proizvede vino bilo od grožđa iz sopstvenog vinograda bilo od grožđa ma na koji način pribavljenog.

Izuzetno od prednjeg propisa, trgovci sa vinom i drugim alkoholnim tečnostima, ako se bave i sa proizvodnjom vina, moraju svoj proizvod bilo od kupljenog grožđa ili od grožđa iz sopstvenog vinograda, prijaviti najdalje do 20 novembra svake godine i državnu trošarinu platiti odmah po izvršenom otakanju vina.

4 Napomena. Banovine će moći od 1 aprila 1932 god. udarati na vino na ime banovinske trošarine najviše do 50 din. za svaki 100 litara vina potrošenog na teritoriji banovine.

Isto tako opštine od 1 jula 1932 godine neće moći udarati na ime opštinske trošarine više od 100 dinara za svaki 100 litara.

5 Napomena. Na vinsku širu (mošt), pa i onu čije je vrenje veštačkim putem obustavljeno, kao i na ostale prirodne sokove od voća, neće moći ni banovine ni opštine zavoditi nikakve dažbine.

6 Napomena. Kupac (primalac) vina od proizvođača, koji ne prijavi i ne plati državnu trošarinu na primljeno vino, kazniće se kao krijumčar.

7 Napomena. Zemljoradnici, koji nemaju sopstvenih vinograda, mogu kupiti za kućnu potrebu godišnje 50 litara odnosno kilograma vina bez plaćanja državne, banovinske i opštinske trošarine pod uslovom, da vino kupe od proizvođača iz sopstvenog vinograda i sa sopstvenog zemljišta.

8 Napomena. Postupak za kontrolu naplate državne trošarine od potrošača (kupaca, dostalac) vina propisaće Ministarski savet, po predlogu Ministra finansija.

9 Napomena. Ovlašćuje se Ministar finansija da može u sporazumu sa Ministrom poljoprivrede i Ministrom trgovine i industrije propisati potrebna uputstva za pomaganje domaćeg vinogradarstva, i u tu svrhu potrebne izdatke činiti na teret redovnih prihoda od državne trošarine.

10 Napomena. Prevoz vina od proizvođača železnicama i drugim javnim transportnim sredstvima je slobodan, no službenici ovih preduzeća neće smeti izdavati pošiljke vina dok finansijski organ ne pregleđa robu. Ovo se mora obaviti u roku od 6 časova po prijavi transportnog preduzeća finansijskoj vlasti. U protivnom železnički službenici javnih transportnih preduzeća i poštanskih stanica kazniće se sa 50 do 250 dinara. Kaznu izriče Ministar finansija.

§ 3

U tač. 5 člana 72 zakona o državnoj trošarini mesto: „7.500“ staviti: „2.600.“

§ 4.

U stavu prvom tačka 9 člana 72 zakona o državnoj trošarini mesto: „24“ staviti: „14“, a mesto: „28“ staviti: „18“.

3 Napomena u istoj tački brisati.

4 Napomena postaje 3 napomena i tako dalje da 13 Napomena postaje 12 Napomena.

10 Napomena menja se i glasi:

„10 Napomena. Razlika između stare trošarinske stope i stope po ovom zakonu na špirit, koji se nalazi u prometu samo kod točilaca pića na veliko, vratiće se zainteresovanim licima po njihovoj molbi, koju moraju podneti do 1 maja 1932 godine. Način izvršenja ovog povraćaja odrediće Ministar finansija.“

12 Napomena menja se i glasi:

„12 Napomena. Banovine i opštine neće moći udarati veću trošarinu na špirit od 5 dinara za svaki hektolitarski stepen i to banovine počev od 1 aprila a opštine od 1 jula 1932 god.“

Na kraju dodati novu 13, 14, 15 i 16 Napomenu koje glase:

13 Napomena. U roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovoga zakona, proizvođači špirita biće dužni obrazovati prodajnu centralu za špirit u Beogradu.

Ako se u napred ostavljenom roku ne obrazuje prodajna centrala od strane proizvođača onda će Ministar finansija obrazovati prodajnu centralu za špirit u Beogradu. U svakom slučaju Ministar finansija imaće u upravi centrale pored svoga komesara najmanje dva člana koje će on imenovati.

Preko ove centrale vršiće se prodaja špirita u zemlji i izvoz ovoga u inostranstvo. Kod prodaje u zemlji utvrđivaće se s vremena na vreme cene špirita prema njegovoj vrsti i prema nameni. Cenu špirita utvrđivaće Ministar finansija po saslušanju uprave prodajne centrale.

Pri izvozu špirita prenose se na centralu svi kontingenti stavljenog špirita u promet u zemlji u cilju iskorišćavanja izvoznih povlastica.

Sastav centrale i njen delokrug, propisaće Ministar finansija uredbom, u sporazumu sa Ministrom trgovine i industrije i Ministrom poljoprivrede. Troškovi centrale unosiće se u prodajnu cenu špirita u zemlji.

14 Napomena. Ovlašćuje se Ministar finansija da sporazumno sa Ministrom trgovine i industrije i Ministrom poljoprivrede propiše mešanje špirita sa benzinom za proizvodnju sretstva za teranje motora. Na ovako proizvedeno sretstvo primeniće se trošarinska stopa iz tač. 13 člana 72 zakona o državnoj trošarini.

Način i srazmera mešanja, i postojanje obaveze plaćanja trošarine na mešavinu utvrdiće Ministar finansija pravilnikom.

15. Napomena. Ministar finansija može po potrebi a u sporazumu sa Ministrom poljoprivrede, s vremena na vreme određivati, koje će se sirovine upotrebiti za proizvodnju špirita.

16. Napomena. Ovlašćuje se Ministar finansija da potrebne odredbe propiše pravilnikom.“

§ 5

U tački 10 člana 72 zakona o državnoj trošarini mesto: „4“ staviti: „8“.

3 Napomena uz istu tačku briše se.

§ 6

Tač. 11 člana 72 zakona o državnoj trošarini menja se i glasi:

„11 Na rakiju stavljenu u promet u zemlji ili uvezenu iz inostranstva od hektolitarskog stepena 8 dinara.

1 Napomena. Rakijom se smatra destilat kome od voća sa košticom, ili sa jednom ili više semenki (zrnima), ili čiji je plod bobica; od vinskog koma, dropa — drožda; od vina, vinske šire, kljuka

ili masta (vinovica), ako ne sadrže više od 60% alkohola. U protivnom plaća se trošarina po tač. 9 ovog člana.

2 Napomena. Državna trošarina na rakiju naplaćivaće se od potrošača, koji je istu kupio ili ma na koji način dobio od proizvođača.

Proizvođačem se smatra svaki onaj, ko proizvede rakiju bilo od sirovina sopstvenog proizvoda i sa sopstvenog zemljišta bilo od ma na koji način pribavljenih sirovina.

3 Napomena. Izuzetno od prednje napomene trgovci sa rakijom proizvođače rakiju uz paušalno plaćanje državne trošarine po zakonu. Potrebne odredbe po ovome propisaće Ministar finansija.

4 Napomena. Banovine će moći od 1 aprila 1932 godine udarati na ime banovinske trošarine po 2.50 dinara za svaki hektolitarski stepen rakije potrošene na teritoriji banovine.

Isto tako opštine će moći od 1 jula 1932 godine udarati na ime opštinske trošarine po 2.50 dinara za svakih hektolitarski stepen rakije potrošene na teritoriji opštine.

5 Napomena. Kupac (primalac) rakije od proizvođača, koji ne prijavi i ne plati državnu trošarinu na primljenu rakiju, kazniće se kao krijumčar.

6 Napomena. Postupak za kontrolu raplate državne trošarine od potrošača (kupaca, dostalaca) rakije propisaće Ministarski savet po predlogu Ministra finansija.

7 Napomena. Ovlašćuje se Ministar finansija da može sporazumno sa Ministrom poljoprivrede i Ministrom trgovine i industrije propisati potrebna uputstva za pomaganje proizvodnje rakije i u tu svrhu potrebne izdatke činiti na teret redovnih prihoda od državne trošarine.

8 Napomena. Prevoz rakije od proizvođača železnicom i drugim javnim transportnim sretstvima je slobodan no službenici ovih preduzeća neće izdavati pošiljke rakije dok finansijski organ ne pregleda robu. Ovo se mora obaviti u roku od 6 časova po prijavi transportnog preduzeća finansijskoj vlasti. U protivnom železnički činovnici i službenici javnih transportnih preduzeća i poštanskih stanica kazniće se sa 50 do 250 dinara. Kaznu izriče Ministar finansija.

9 Napomena. Razlika između trošarinske stope na rakiju, po dosadašnjim propisima i stope po ovom zakonu, koja se nalazi u prometu kod trgovaca i točilaca pića na veliko ili na sitno vratiće se zainteresovanim licima po njihovoj molbi, koju moraju podneti do 1 maja 1932 godine. Količina do 10 litara tečnosti neće se uzimati u obzir. Način izvršenja ovog povraćaja odrediće Ministar finansija.“

§ 7

U stavu drugom člana 72 zakona o državnoj trošarini brisati poslednju rečenicu.

Poslednji stav u istom članu brisati.

§ 8

Ovaj zakon stupa u život i dobija obaveznost snagu 1 aprila 1932 godine.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč G. Ministar finansija da obra- loži hitnost svog zakonskog predloga.

Ministar finansija D-r Milorad Đorđević: U ime Kraljevske vlade molim da se postupi po pismenom

zahtevu koji je formulisan u ovom aktu, naime da se ovaj zakonski predlog oglasi kao hitan i predloži Finansijskom odboru. Predlog zakona o izmenama i dopunama u Zakonu o državnoj trošarini je u ciklusu onih mera koje je Kraljevska vlada preduzela radi

samiranja fiskalnih nameta narodnih. Potrebno je da ovaj zakonski predlog stupi na snagu najdalje početkom aprila zajedno sa budžetom sa kojim, kao i ranija dva zakonska predloga za koja sam tražio hitnost od Narodne skupštine, čini sastavni deo.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ovaj zakonski predlog uputićemo Finansijskom odboru i ako se Narodna skupština saglasi odredićemo rok do 12 marta da podnese svoj izveštaj. (Prima se). Oglašujem da je predložena hitnost primljena. Izvolite čuti molbe za odsustva.

Sekretar Ante Kovač saopštava: Narodni poslanik d-r Svetislav Mihajlović izveštava Narodnu skupštinu da je oboleo i da za izvesno vreme ne može prisustvovati skupštinskim sednicama.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ovo saopštenje prima se na znanje. Prelazimo na dnevni red. Ima reč g. Ferdo Šega. (Glasovi: Nije tu!) Ima reč g. Mihailo Živančević.

Mihailo Živančević: Gospodo narodni poslanici, kao što smo iz ekspozee g. Ministra finansija mogli videti, državni budžet, koji se nalazi pred nama, rađen je sa posebnim obzirom na tešku privrednu krizu u našoj zemlji, koja je samo odjek jedne teške krize koja vlada u celom svetu. Pojedine države odavno su prestale da predstavljaju izvesne celine za sebe. I danas je vrlo teško razumeti ma kakvu pojavu, čak i duhovnu, u pojedinim državama, ako se nemaju na umu i prilike u ostalom svetu. Državne celine kao posebnosti skoro su postale neka fikcija. One su deo jedne ogromne celine ostalog čovečanstva; pojave u ostalim delovima sveta bezuslovno se reperkutuju na celu zemljinu kuglu, na celo čovečanstvo. Bile te pojave povoljne ili nepovoljne, njihova reperkusija pokazuje se na celom ostalom čovečanstvu kao nešto povoljno ili kao nešto nepovoljno. Otuda bismo pali u veliku grešku, teško bismo mogli mnogo što šta shvatiti u našem privrednom životu i, što je najglavnije, mogli bismo biti i nepravični, ako prilike u našoj zemlji ne bi prosuđivali i cenili sa obzirom na prilike koje vladaju u ostalim delovima sveta i koje snažno deluju na prilike u našoj državi.

Poslednje dve tri godine, u privrednom životu bile su karakterisane, s jedne strane, stalnim i velikim padanjem cena svih proizvoda, a s druge strane stalnim povećanjem besposlice. Pre rata, na primer u normalnim prilikama u Nemačkoj je besposlica mogla pogoditi najviše do 100.000 radnika, u momentu ozbiljnih kriza ta je besposlica mogla zadesiti do 500.000 radnika. Šta vidimo za nekoliko poslednjih godina? Na primer, januara 1931 u Nemačkoj su primali punu potporu kao besposleni 3.100.000 radnika, a posao su tražili oko 4.800.000 radnika. Kao što vidite, samo u jednoj evropskoj državi skoro osam miliona ljudi početkom 1931 godine nalazilo se bez posla, te nije bilo u mogućnosti da poštenim radom privredi za sebe pristojno parče hleba. U Sjedinjenim Državama situacija je bila ista. U Engleskoj, koja po broju stanovništva jedva pretstavlja $\frac{2}{3}$ od broja koji ima Nemačka, broj nezaposlenih početkom 1931 godine bio je 2.600.000. U zimu između 1930 i 1931 godine računa se da je ukupno besposlenih u svetu bilo oko 22.000.000 radnika. I kad se ima na umu da ti radnici imaju svoje porodice, da te porodice žive od zarade ovih ljudi, to je, dakle, nezaposlenih odnosno materijalno neobezbeđenih bilo oko 90.000.000 stanovnika zemljine kugle. Gospodo, toliki broj nezaposlenih nesumnjivo je morao i mora da ima reperkusije na privredni život, jer je time za

90 miliona smanjen broj potrošača. To smanjenje nije apsolutno, jer su ti ljudi, na kraju krajeva, ipak morali živeti od nečega. Ali u svakom slučaju to znači da 90 miliona stanovnika nije moglo trošiti onoliko koliko je to potrebno za jednu pristojnu egzistenciju, već je bilo prinuđeno da svoje potrebe svede na minimum, da vegetira, da, tako reći, jedva životari.

Uz ovu pojavu ogromne besposlice, i, možda, kao prethodnica takve pojave, bila je pojava stalnog padanja cena proizvodnji. Tako u Argentini — na primer — za koju je žito glavni izvozni artikal — godine 1930 taj izvoz bio je za polovinu manji nego u 1929 godini. To je jedno ogromno smanjenje sa kojim stanovništvo dotične zemlje nije moglo računati i koje je moralo imati teških privrednih reperkusija. Brazilija, gospodo, za koju je kafa glavni izvozni artikal, 1930 godine izvezla je nešto više kafe nego 1929 godine. Ali, i ako je izvezla više nego 1929 godine, ona nije dobila ni 60% one vrednosti koliko je dobila prethodne godine za nešto manju količinu.

Što se tiče Sjedinjenih Država, one su 1930 godine, pri istoj količini žetve, dobile za 144 milijardi dinara manje u vrednosti žetve nego prethodne godine.

Za istu količinu sirovina u 1929 godini proizvođači njihovi dobili su 1930 godine za 210 milijardi dinara manje nego li za prethodnu godinu; pri istim naporima i trudu i pri istoj količini svojih proizvoda oni su imali jedan tako veliki i tako strašan gubitak.

Što se tiče naše Kraljevine, vama je poznato, da je vrednost naših poljoprivrednih proizvoda za poslednje tri godine pala skoro za 70%, pala je, dakle, na jednu trećinu one vrednosti, koju su proizvođači imali pre tri godine.

Dopustite mi, gospodo, da vam radi što bolje ilustracije tih prilika pročitam nekoliko cifara o kretanju cena naših izvoznih artikala, koji su vrlo važni u svetskoj razmeni. To je neosporno potrebno, da bismo mogli što bolje shvatiti prilike u kojima se naša zemlja nalazi i teškoće sa kojima danas imamo da se borimo.

U Berlinu 50 kgr. krompira koštali su u nemačkim markama: 1927 g. — 3,98; 1928 g. — 2,99; 1929 g. — 2,61; 1930 g. — 1,64; prosečno u decembru 1930 g. — 1,30; prema ceni u 1931 g. 87,8%. U Nirnbergu 100 kgr. hmelja: u 1927 g. — 855,83; u 1928 g. — 458,33; u 1929 g. — 260,17; u 1930 g. — 174,18; prosečno u decembru 1930 g. — 181,66; prema ceni u 1931 g. — 56,0%. Necačinjena kafa u Hamburgu iznos 50 kgr: u 1927 g. 84,49; u 19 g — 108,06; u 1929 g. — 98,36; u 1930 g. — 60,40; prosečno u decembru 1930 g. — 49,03; prema ceni u 1913 g. 73,7%. U Hamburgu 100 kgr. kakao, necačinjeno: u 1927 g. — 143,97; u 1928 g. — 121,89; u 1929 g. — 94,66; u 1930 g. — 72,44; prosečno u decembru 1930 g. — 59,24; prema ceni u 1913 g. — 51,5%. U Berlinu 1 kgr. srebra: u 1927 g. — 78,39; u 1928 g. — 90,26; u 1929 g. — 73,43; u 1930 g. — 53,39; u decembru 1930 g. prosečno 46,33; prema ceni u 1913 g. — 56,8. U Berlinu 1 kgr. američkog pamuka: u 1927 g. — 1,77; u 1928 g. — 2,01; u 1929 g. — 1,92; u 1930 g. — 1,39; u decembru 1930 g. prosečno 1,04; prema ceni u 1913 g. 80,3 it.d. itd.

Ma da se iz izvesnih prividnih razloga moglo misliti, da su sadašnje cene robi veće nego predratne, tou stvari nije slučaj. Računate u zlatu, današnje cene su, kao što se iz navedenog vidi, niže od onih u 1913 g. za 12,2; 44; 26,3; 48,5; 43,2; 4,19,2

Gospodo poslanici, čaleko bi nas odvelo da ređamo sve ove cifre. Mislim da i ovo nekoliko cifara pokazuju jasno tendenciju pada vrednosti svima artiklima, i to ne samo padanja prema posleratnoj vrednosti, nego padanja i prema predratnoj vrednosti od 1913 godine.

Ove dve pojave, gospodo, stalno povećanje nezaposlenosti dale su povoda ekonomskim stručnjacima da se zapitaju otkuda dolaze te pojave. Prva misao koja je pala izvesnim stručnjacima i prvo pitanje koje su sebi postavili bilo je, da li to ima kakve veze sa proizvodnjom zlata, da li nije po sredi smanjenje, relativno smanjenje, proizvodnje zlata prema proizvodnji ostalih dobara, odnosno da li nije po sredi oskudica u količini zlata. Drugim rečima da li proizvodnja zlata ide u korak sa proizvodnjom ostalih dobara ili je proizvodnja zlata išla relativno manja nego proizvodnja ostalih dobara. Jer ako bi proizvodnja zlata išla u stopu sa proizvodnjom ostalih dobara, onda se ne bi moglo pomoću zlata objašnjavati ovo padanje vrednosti raznih proizvoda. Ako bi pak proizvodnja zlata opadala iz godine u godinu prema proizvodnji ostalih dobara, onda bi pad vrednosti ostalih artikala bio objašnjen time što proizvodnja zlata nije dovoljna, što je dakle njegova količina skućena za količinu proizvedenih dobara i veličinu razmene, da, dakle, objašnjenje leži samo tu.

Američki profesor Kemerer, koji je reorganizovao valute mnogih država, izrazio je mišljenje da se zlato proizvodi ne samo u relaciji prema proizvodnji ostalih dobara, nego da je proizvodnja zlata relativno veća, nego što je bila proizvodnja ostalih dobara. Prema tome vrednost dobara sa ovoga gledišta ne samo što ne bi smela da opada, nego bi trebala da raste; budući da vrednost zlata relativno pada. Istog je mišljenja i poznati američki finansijski stručnjak Irvig Fisher. I on smatra da je proizvodnja bila relativno veća nego proizvodnja ostalih privrednih dobara. Međutim američki finansijski teoretičar za konjunkturu i poznati finansijer Mičel smatra da će vrednost zlata ipak nešto rasti i da njegova proizvodnja neće ići u stopu sa proizvodnjom dobara.

U ovome momentu, međutim, situacija je ovakva. Rezerva zlata, u dinarima izraženo, iznosi 1190 milijardi, a godišnja proizvodnja ovog dragog metala je oko 55.000.000.000.— dinara.

U poslednje vreme kao objašnjenje za privrednu krizu istaknuto je od nekih ekonomista i to, da zlato nije pravilno podeljeno među pojedinim državama i među pojedinim narodima. Taj prigovor istaknut je poglavito od ekonomista, onih država, iz kojih je zlato zbog specijalnih privrednih i političkih prilika počelo bežati. To objašnjenje nije osnovano jer ova nova raspodela zlata nije bila uzrok privredne krize, nego je bila samo njena posledica. Zlato je počelo bežati iz pojedinih država tek onda, kad su se privredne i finansijske prilike u njima počele naglo pogoršavati te prema tome ta nova raspodela zlata u svetu nije uzrok nego je samo posledica.

Glavni uzrok sadašnje privredne krize, kao što je već istaknuto od nekih govornika, a koju teoriju nije usvojio naš uvaženi prijatelj g. Milovan Lazarević, jeste hiperprodukcija ekonomskih dobara, u prvom redu hiperprodukcija poljoprivrednih dobara.

Kako se pojavila i kako je istaknuta sumnja da je tu objašnjenje današnje krize, smatram za potrebno da kažem koju reč više o hiperprodukciji. Poljoprivredna proizvodnja još za vreme rata, a i posle ovoga

povećana je nesrazmerno. I to iz više razloga. Prvi razlog i prvi uzrok bio je tome strahoviti i veliki rat. Za vreme ovoga, desetina miliona evropskih poljoprivrednika bili su prinuđeni da idu u rov i da se bore za jedan kolji red stvari u svetu. Prinuđeni, dakle, da se late oružja, oni su napustili svoje njive i svoja rala, te nisu mogli proizvoditi. Usled toga je gotovo cela Evropa postala uvozna zemlja za poljoprivredne proizvode. Ta potreba za poljoprivrednim proizvodima za vreme rata uticala je na rentabilnost poljoprivredne proizvodnje, što je potstaklo i Ameriku i Australiju i Južnu Afriku da povećaju poljoprivrednu proizvodnju, i da na taj način zadovolje ogromnu potrebu, koja se za vreme rata pojavila u Evropi. Sa tih razloga, dakle, počeli su se baviti poljoprivredom i oni koji se pre rata njome nisu bavili. Kako je taj posao za vreme rata bio vrlo rentabilan, i kako Amerika, kao zemlja mašinizma i industrije, pokazuje jednu retku brzinu da razvije izvesne privredne grane, to je poljoprivreda blagodareći njezinoj mehanizaciji, naglo razvijena do nezapamćenih razmera, tako da su Amerika, Australija i Južna Afrika, mogle zadovoljiti one ogromne potrebe koje su se pojavile kod zaraćene Evrope.

Na povećanje poljoprivredne proizvodnje uticalo je i poratno nastojanje pojedinih rarije čisto industrijskih država da po svaku cenu stvore svoju poljoprivredu. Blokiranje za vreme rata i tako prinuđene na formalno gladovanje, oni su osetili da se potpuno samostalnom i bezbednom može smatrati samo ona država, koja sama za sebe pretstavlja privrednu celinu, drugim rečima koja je sama sebi u svakom pogledu dovoljna. U tom nastojanju da pored svog industrijskog dobiju i svoj poljoprivredni karakter, one su pristupile podizanju svoje poljoprivrede, ograđivši ovu visokim carinskim barijerama u cilju njene zaštite.

Na povećanje proizvodnje, na superprodukciju poljoprivrednih proizvoda uticalo je mnogo hemiziranje poljoprivrede. Nauka, koja je stavljena u službu čoveka i koja mu je učinila mnoge usluge, učinila mu je bar prividno, ogrone usluge i na polju poljoprivrede. Utvrđeno je, gospodo, da se pomoću kalija i fosfata poljoprivredna proizvodnja, doprinos sa iste površine, može jako povećati. Otuda su napredni poljoprivrednici u pojedinim zemljama pribegli dodavanju kalija i fosfata svojim njivama i na taj način veštački povećavali poljoprivrednu proizvodnju. Utvrđeno je da se pomoću azota, a koji je jedan od onih zagušljivih gasova koji su se upotrebljavali za vreme rata i čija je proizvodnja bila povećana, može jako povećati proizvodnju. Jednom tonom azota na jednoj istoj površini povećava se proizvodnja za 20 tona žita. Ovim pronalascima naročito se poslužila Nemačka, koja je u tome pogledu najnaprednija zemlja, i koja je najviše iskoristila nauku u praktične svrhe.

U primeni nauke u praktične ciljeve otišlo se i dalje. Pronađeno je jedno hemisko sretstvo, pomoću kog se ne povećava samo zapremina hleba, nego se povećava i njegova hranljivost. Čovek ne jede hleb po težini, već po zapremini. I time što se uspelo da se na veštački način obim hleba s jedne strane a s druge strane njegova hranljivost povećava, uticalo se na efektivno smanjenje potrošnje žita, odnosno brašna. To je takođe jedan od razloga superprodukcije. Ovim pronalaskom uspelo se da se može sa 10% manje brašna da postigne ista ishrana koja je postizavana pre rata bez primene ovog hemiskog pronalaska.

Povećanju poljoprivredne proizvodnje doprinela je i tako zvana selekcija vrsta. Međutim u drugim naprednim poljoprivrednim narodima nastoji se da se sa što manje truda i troška postigne što veći efekat. U tome cilju pristupilo se selekcioniranju, oplemenjavanju ne samo pojedinih vrsta stoke, nego i pojedinih vrsta zrnaste hrane. Na taj način uspelo se da se postigne mnogo veći prinos nego bez selekcije. Tako se selekcioniranjem šećerne trske na Javi uspelo da se za dve godine poveća njen prinos za 50—60%. Selekcijom kaučuka, koji je posle rata postao tolika potreba za automobilistiku, uspelo se ne samo da se zadovolji ova ogromna potreba za kaučukom, nego da se cena tome proizvodu smanji za nekoliko godina sa 50%, a prema predratnoj i za 90%. Kako je potrošnja kaučuka posle rata nesrazmerno porasla, to je prema načelima ekonomske nauke njegova vrednost trebala nesrazmerno da skoči. Međutim, selekcioniranjem uspelo se da ta vrednost ne samo pada posle rata, nego da bude i ispod predratne vrednosti. Još koji primer selekcioniranja. Jedna obična kokoška nosi godišnje oko 80 komada jaja. Selekcioniranjem u Holandiji uspelo je se da se oplemeni jedna vrsta kokoške, koja daje po 160 jaja godišnje, dakle dva puta veći prinos. U nemačkim selekcioniranim živinaricama postigao se prinos od 230—270 jaja od jedne kokoši godišnje. Eto dokle se otišlo sa racionalizacijom svih vrsta poljoprivrede i stočarstva i koliko je uvećan efekat istoga rada i istoga napora.

Pre rata se tek srećnim slučajem lova dolazilo do životinja, od kojih se prave krzna. Zato su tada ta krzna bila neobično skupa. Posle rata se pristupilo stvaranju specijalnih farmi za gajenje tih vrsta životinja. Otuda danas i ako je tražnja krzna jako uvećana njihova je cena jako pala. Bez primene selekcije bilo bi sasvim obratno.

Na superprodukciju proizvoda uticala je i tako zvana mehanizacija poljoprivrede. Pre rata, mašinizam u poljoprivredi bio je retka pojava. Posle rata napredak poljoprivrede ne da se ni zamisliti bez mašinizma. U svojoj težnji da se što manje napreže, čovek je došao do pronalaska mašine, koja je u prvo vreme, trebala da bude njegov pomoćnik. Vremenom ona je postala njegov zamenik, da na kraju postane i njegov protivnik. U samoj poljoprivredi, mašine potpomažu poljoprivrednika u obrađivanju, potpomažu ga u sejanju, u žetvi, u vršenju i mlevenju. Tim mašinizmom postignuta su dva rezultata: s jedne strane jako je uvećana poljoprivredna proizvodnja, a s druge strane izvesna vrsta stočarstva postala je izlišna usled mašinizma u poljoprivredi. U Američkoj Uniji posle rata, broj od 21½ miliona konja za deset godina pao je na 12 miliona, jer je ta vrsta tegleće marve postala nepotrebna zato što ju je zamenio mašinizam odnosno traktor. Ta zamena je imala i drugu posledicu. One površine zemlje, koje su pre toga bile upotrebljene za ishranu ove tegleće marve, mogle su uvođenjem traktora i ostalih poljoprivrednih mašina biti iskorišćene za poljoprivredu, što je uticalo na povećanje poljoprivredne proizvodnje.

Po računu nemačkog ekonomiste Branta u „Frankfurter Zeitungu“ od 8 februara 1931 godine, jedan milion traktora zamenio je 7 miliona konja a time je za poljoprivredu dobiveno osam miliona hektara zemlje. Na taj način mašinizam je povećao površinu zemlje i poljoprivrednju proizvodnju, usled čega su pali u vrednosti i zemlja i poljoprivredni proizvodi.

Još jedan uzrok uticao je na izazivanje poljoprivredne krize i na superprodukciju. U ovom slučaju radi se o nekoj vrsti veštačke a ne normalne superprodukcije. To je tako-zvana valorizacija robe i njeno nagomilavanje. Verujući u bezgranični prosperitet, američki kapitalisti i poslovni ljudi počeli su za poslednjih nekoliko godina da ometaju normalno kretanje cena ekonomskih dobara a specijalno poljoprivrednih proizvoda. Vama je poznato da je pšenica pre nekoliko godina bila cena preko 400 dinara. Ta je cena bila velika. Kasnije se pokazalo da je ta cena u stvari bila veštačka. Mi smo od te cene imali koristi, ali nju su stvorili i podržavali drugi. Verujući u stalan prosperitet, američki kapitalisti stvorili su ogromne lagere privrednih dobara, a specijalno poljoprivrednih, nastojeći da izigraju zakon ponude i tražnje. Kako su postojale ogromne rezerve oni su čuvali i držali na lageru tu robu i nisu je u punom obimu izlagali na tržišta, tako da je ovim veštačkim načinom ponuda bila manja od tražnje. Tako su cene održavane na visini. Ta je operacija zahtevala ogromna materijalna sredstva, ali je i pružala i ogromne dobiti. Za nekoliko godina ta se operacija rentirala. Amerika je cvetala i napredovala, i reke zlata tekle su iz Sjedinjenih Država u sve delove sveta, odigravajući na taj način ulogu neke vrste transfuzije krvi koja je za privredni život ostalih delova sveta bila neophodno potrebna. Ali tako se nije moglo stalno raditi. Zakoni ekonomski nisu se mogli većito izigravati. Održavanje veštačkog napredovanja tih preduzeća tražilo je nove i nove obrtne kapitale. Najpre se poslužilo domaćim kapitalom. Kad je ovaj počeo manje da se priliva, tada se pribeglo podizanju kamatne stope. A kad to nije mnogo pomoglo, tada je apelovano na strani kapital, koji je, namamljen visokim kamatnim stopama, pojurio u Američku Uniju. Kako se kretalo to nagomilavanje robe pri veštačkom održavanju cena neka vam pokažu ovo nekoliko cifara. Šećera je bilo na lageru: godine 1925 1,697.000 tona, godine 1929 ta se količina penje na 2,693.000 tona a 1930 na 3,683.000 tona. Kafe 1925 godine 391.000 tona, 1929 godine 849.000 tona, 1930 godine 1,555.000 tona. Pamuka na lageru bilo je godine 1925 506.000 tona, godine 1929 784.000 tona, a godine 1930 1,486.000 tona. Tako isto lageri žita bili su iz godine u godinu sve veći.

Što je najinteresantnije, gospodo, u ovom veštačkom dizanju i održavanju cena našli su se kapitalisti najraznovrsnijih država. I dok su vladala stalna trvenja između francuskih i nemačkih državnika, francuski i nemački kapitalisti uspeli su vrlo lako i vrlo brzo da se slože na tome da održe veštačke cene kaliju i fosfatu.

Na ovaj način potrošači u svetu pretrpeli su ogromne štete, jer su stalno plaćali poljoprivredne i druge proizvode mnogo skuplje nego što bi to bio slučaj pri normalnim prilikama i pri normalnom formiranju cena s obzirom na tadašnju ponudu i tražnju. Tako je nemački ekonomist Julius Hirsch izračunao, da su potrošači bili godišnje oštećeni sa 42 milijarde dinara za to što je cena veštački održavana na jednom višem nivou nego što je prema tadašnjoj količini dobara i tražnji bilo neophodno i normalno.

Međutim pre dve godine nastaje preokret. Pojedina preduzeća vrste počinju ograničavati svoj obrt. Ovo biva shvaćeno kao znak na uzbunu i reperkutuje se u Evropi, jer se pojavljuje manja tražnja za sirovinama. Usled toga kapital počinje begati, javlja se krah na američkim berzama i cela ova kuća od karata ruši

se, ali ne samo na štetu svojih autora već se nepovoljno reperkutuje i na sve ostale kontinente.

Ovakav obrt u Americi izazvao je, gospodo poslanici, ove posledice. Smanjena je tražnja za sirovinama od strane Amerike i ostalih industrijskih država. Time što je smanjena tražnja sirovina, smanjena je kupovna moć onih država, koje su liferovale sirovine. Države koje liferuju sirovine obično nisu industrijske, one uvoze fabrikate, uvoze industrijske proizvode. Time što je od njih manja kupovina sirovina, njihova se kupovna moć smanjuje; one su u mogućnosti da kupuju manje fabričke proizvode. Smanjenjem potrošnje industrijskih proizvoda, smanjuje se cvetanje i delatnost industrije, povećava se besposlica radnika, smanjuje se potrošačka sposobnost kod ogromne mase radnika za poljoprivredne proizvode, a to utiče na smanjenje cena poljoprivrednih proizvoda još više. U koliko se dalje smanjuju cene poljoprivrednim proizvodima, smanjuje se još više potrošačka sposobnost poljoprivrednika za industrijske proizvode tako da se tako reći zapada u jedan skoro bezizlazan krug.

Gospodo, kao što sam napomenuo, svaka država pretstavlja samo deo jedne velike celine u svojim odnosima posebno u oblasti privrednih odnosa. Pri ovakvom stanju stvari, mislim da je potpuno jasno, da je naša kriza samo reperkusija i deo velike i strašne svetske krize, i da je u glavnom, posledica superprodukcije na prvom mestu poljoprivrednih proizvoda. Nju tako treba i posmatrati. Njene posledice su kod nas dovoljno istaknute, a i njene karakteristike tako isto. Kod nas, ona se ogleda u smanjenju cena poljoprivrednim proizvodima, i s druge strane, u teškoćama za plasiranje poljoprivrednih proizvoda. I smanjenje i teškoće za plasiranje dolaze usled superprodukcije. S druge strane teškoća je njena povećana što se pojavljuje tako zvani disparitet u cenama agrarnih i industrijskih proizvoda. Taj disparitet dolazi od različite prirode ovih dveju privrednih grana. Cene kod industrijskih proizvoda slabije i sporije se prilagođavaju prilikama kod poljoprivrede. S druge strane industrija je uvek organizovanija i u mogućnosti, da borbu duže izdrži nego poljoprivreda i da svoje cene, na izvestan veštački način, održava. Ne samo kod nas nego i u drugim zemljama, poljoprivrednik je manje organizovan i manje je u mogućnosti, da se bori protiv privrednih teškoća nego što je to slučaj sa industrijalcem.

Kao posledica poljoprivredne krize javili su se nekoliko problema u našoj državi o kojima je u Narodnom Predstavništvu bilo reči i čije rešenje se nameće kao prešno. Kao jedna od posledica teške poljoprivredne krize, u koju je zapao naš poljoprivrednik, jeste pitanje nesrazmernog poreskog opterećenja t.j. zemljarine. Gospodo, meni nije potreban nikakav naročiti napor, pa da to tvrđenje dokažem. G. Ministar finansija bio je dovoljno iskren, da i sam spomene tu nenormalnost situacije.

Poreski zakon donet je pre nekoliko godina pod sasvim drugim prilikama. Kad je utvrđivana poreza na zemljište, cene poljoprivrednim proizvodima bile su skoro tri puta veće. Danas cene poljoprivrednim proizvodima pale su skoro za dve trećine. Porez na zemlju do ovoga momenta ostaje nepromenjen. Očevidna je stvar, gospodo, da se, pri takvom stanju, poljoprivrednik, i pored svoga najvećeg rodoljublja i pored osvedočenog požrtvovanja za javne interese, nalazi, skoro, u nemogućnosti da odgovori svojoj poreskoj obvezi. Porez se, gospodo, naplaćuje od čistoga prinosa. Ni jedna razumna opšta državna, ni finansij-

ska politika, neće i ne može dopustiti, da se porez naplaćuje od glavnice, jer bi to bila jedna katastrofalna finansijska politika, koja bi upropašćivala poreske subjekte, koja bi sekla grane, na kojima sama postoji. Otuda se, gospodo, moramo u pogledu visine poreskih tereta prilagoditi novim prilikama. Porez na zemlju mora se prilagoditi sadašnjem stanju čistog prinosa zemljišta i sadašnjoj privrednoj snazi našeg zemljoradnika. (Pljeskanje i živo odobravanje.)

Mora se priznati, da Kraljevska vlada nije čekala da čuje naše prigovore, pa tek onda da preduzme nešto u ovom pogledu. Ona je već preduzela, i pred Narodno Predstavništvo će kroz nekoliko dana doći na pretres: Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o neposrednoj porezi, kojim se predlogom ide na to, da se koliko toliko prilagodi poresko opterećenje na zemlju današnjim prilikama.

Ja ipak smatram, da je ono što se predlaže u tome zakonskom predlogu suviše malo i da ni iz daleka ne odgovara promenjenim prilikama. Za koliko treba smanjiti zemljarinu, to nije stvar pogađanja, niti teorisanja, to je jedna čista računaska operacija. Ima prosto da se vidi, na kojoj je bazi ranije utvrđena poreza na zemljište, koliki je bio čist prinos od zemljišta u vremenu kad je donet zakon o neposrednoj porezi, pa neposrednu porezu na zemlju smanjiti za onoliko procenata, za koliko je procenata od tada pao čist prinos na zemlju. Jasno je da predloženo smanjenje zemljarine daleko zaostaje za smanjenjem čistim prinosom od zemljišta. (Pljeskanje i živo odobravanje.)

Druga jedna nezgoda, gospodo, u koju je naš poljoprivrednik zapao usled promenjenih prilika, jeste nesrazmerni pritisak seljačkih dugova. Smatram, da je velika greška govoriti o nekom razduženju seljaka. To ne samo da je greška, nego, po mom najdubljem uverenju, je i jedna teška uvreda za našeg zemljoradnika. Njemu ni na pamet ne pada, da ne odgovara svojim obavezama. On se nikada nije i ne bi složio sa teorijom o brisanju ili otpisivanju svojih dugova. Posle svoje ličnosti i svoje porodice, on najviše vole svoje parče zemlje. Za njega je privatna svojina najveća vrednost. Poštujući svoju privatnu svojinu, on ima poštovanje za tuđu imovinu. Teorisanjem o razduženju seljaka, ne samo što bi udarili u osnov poretka, koji danas postoji, nego bi, u mesto usluge, našem privredniku učinili najveće neprilike. Narodna skupština treba da misli o tome, da pomogne zemljoradniku, a ne da mu nanese štete. Međutim, time što bi se prihvatile izvesne teorije, koje preporučuju jedno sasvim kratko rešenje pitanja seljačkih dugova, bio bi potpuno ruiniran seljački kredit bez koga naš seljak ne može ni živeti ni prosperirati.

Fakat je nesumnjiv, da je naš seljak sasvim racionalno postupao u momentu zaduživanja, i da on nije radio lakomisleno. U ondašnjim prilikama, veličina njegovog zaduženja bila je nesrazmerno mala prema njegovim godišnjim prihodima i on je, pri nepromenjenim prilikama, mogao da odgovori bez ikakvih teškoća svojim obavezama. Prilike su se, gospodo, naglo i jako promenile bez ikakve krivice i bez ikakve mogućnosti da se njihova promena predvidi. I, gospodo, što ovu promenu nije mogao predvideti sam poljoprivrednik, to se još može i razumeti, moglo bi se pripisati njegovom nepoznavanju ekonomskih zakona. Ali, gospodo, ovakvu promenu prilika nisu mogli predvideti, kao što je rekao g. Lazarević, ni mnogobrojni doktori ekonomskih nauka. Šta više razvoj prilika demantovao je mnoge tvrdnje i mnoga predviđanja

ekonomskih stručnjaka. Bilo bi ipak preterano reći da to znači bankrotstvo ekonomskih nauka. Ne, gospodo, to znači da ima nečeg jačeg i od ljudskih teorija, i od ekonomskih nauka. Ne može se sve rešiti teorijskim formulama. Jer ako bi samo zavidilo od teorija i formula, mi bismo mogli u tren oka skinuti sa dnevnog reda mnogobrojna teška privredna pitanja koja danas stoje na dnevnom redu. Nama nije nepoznato koji put vodi njihovom rešenju. Ono što nedostaje, to su srećstva, koja su neophodna za privođenje dotičnih teorija u praksu. Ali nesumnjivo stoji, da je poljoprivrednik, koji je ranije, prema svome čistom dohotku, bilo relativno slabo opterećen dugom, danas došao skoro u nemogućnost da odgovara svojim obavezama. Preko toga fakta ne može se preći sa ignorisanjem. On se zatvaranjem očiju ne može otkloniti, a još manje rešiti. Njemu se mora posvetiti najveća i najozbiljnija pažnja. Ne mislim, gospodo, da ovoga puta dajem kakav recept. Ja sam samo ukazao na bolno mesto, objasnio sam njegove uzroke i ukazao na opasnosti od njega. Dužnost Kraljevske vlade je da se tim pitanjem pozabavi. Uveren sam da ona to već i čini da što pre nađe jedno dobro rešenje, rešenje kojim bi se moglo pomoći prezaduženom seljaku, ali kojim ne bi bio povređen princip privatne svojine niti bi seljački kredit njime bio ruiniran.

Još jedno pitanje valja da pobudi interes Narodnog Predstavništva. To je pitanje trošarina. Načelno, gospodo, ovoj vrsti posredne poreze, trošarini na vino, i rakiju ne bi moglo da se prigovori, jer on postoji u svima zemljama. Ali ima jedna druga stvar. Treba pre svega imati na umu nekoliko momenata i voditi o njima računa. Prvo i prvo, ko treba da snosi trošarinu: da li proizvođač ili potrošač? Gospodo, niko od nas ne bi imao ništa protiv trošarine na vino i rakiju, ako bi nju snosio potrošač. Prvo, na taj način ona bi bila raspoređena na celu naciju. Drugo, plaćanje ove vrste poreze zavisi od svakoga građanina. Ko ne želi da je plaća, on ima mogućnosti da njeno plaćanje smanji ili izbegne time što će ili ograničiti potrošnju ograničiti potrošnju vina i rakije ili tu potrošnju prosto na prosto prekinuti. Stavljena na teret potrošača, trošarina postaje jedan od onih retkih poreskih tereta, čije podnošenje je potpuno fakultativno, t.j. ostavljeno na slobodnu volju poreskom subjektu.

Gospodin Ministar finansija kazao je, da se projektom, koji je pripremljen, ide na to, da se izmeni način naplate trošarine koji narod isto toliko interesuje koliko i sama njena veličina, i, što je najvažnije, da se reguliše zakonom, da trošarinu snosi potrošač. Pored svega poštovanja koje imam za g. Ministra finansija i za njegovo poznavanje privrednih i finansijskih problema, neka mi bude dopušteno da posumnjam u mogućnost takvog regulisanja. Već je osveštena istina u nauci o finansijama, da se tereti mogu prevaljivati i da se prevaljuju uvek na ekonomsko slabijeg. (Odobranje.) Dosadašnje iskustvo je pokazalo da je trošarinu plaćao proizvođač, a ne potrošač. Mene bi radovalo da se nađe neki način da se trošarina prenese na potrošača. U tom slučaju ja sumnjam da bi bilo i jednog narodnog poslanika, koji bi toj vrsti posredne poreze učinio ma kakav prigovor. Ali, gospodo, kad stoji ova osnovana sumnja, da trošarinu na kraju krajeva plaća proizvođač, onda treba voditi računa i o jednom drugom momentu. Jedno od osnovnih načela prilikom oporezivanja jeste, da jedan porez bude pravičan, da se plaća prema ekonomskoj snazi, ali, naročito, da jedna poreska obaveza bude generalna, t.j. mora

da je plaćaju svi građani. Gospodo, kod trošarine na vino i rakiju, to ne bi bio slučaj. Zašto? Zato što se ceo naš narod ne bavi proizvodnjom vina i rakije već samo jedan deo naroda, proizvođač. (Odobranje). Neka je veći deo, ali je samo jedan deo naroda proizvođač. I ako trošarinu na vino i rakiju plaća proizvođač, to bi značilo da je ovom vrstom tereta opterećen samo jedan deo naših građana i da ostali građani nisu opterećeni. Prema tome, ova vrsta posrednog poreza mogla bi biti pravična samo onda, ako bi se prenosila na potrošača t.j. ako je ne bude morao da plaća potrošač. Pored ovoga treba imati na umu, da se onaj koji se bavi voćarstvom ili vinogradarstvom posebno opterećuje time što plaća mnogo veću porezu na ono zemljište koje je zasađeno vinovom lozom ili šljivom. Na taj način on u neku ruku dva puta plaća jedan isti porez, što nije ni malo pravično.

Da bi pomogla našem seljaku, koji je usled strahovitog pada cena poljoprivrednim proizvodima dospeo u težak položaj, Kraljevska je vlada prošlog leta uvela žitni režim. Bez obzira na izvesne nezgode u sprovođenju toga režima u praksi, on je bio zasnovan na jednoj zdravoj ideji, na načelu nacionalne solidarnosti. Nezgodne strane toga režima posledica su njegovog improvizovanja i nedostatka potrebnih materijalnih srećstava a ne kakvog njegovog principijelnog nedostatka. S toga taj režim treba reformisati, ali ne na prečak ukinuti, kako se to čuje.

Danas imamo ovu situaciju: država, jer ona je iza Prizada, duguje mnogim poljoprivrednicima za već izuzeto žito, dakle pojavljuje se prema njima u svojstvu dužnika, a oni prema njoj kao poverioci. Ne primivši novac za izliferovano žito, ovi poljoprivrednici nisu mogli da prema državi odgovore svojoj poreskoj obavezi, dakle ispali su njeni dužnici a ona njihov poverilac. Ali dok se država kao dužnik pokazuje prilično nemarnom, dotle u svojstvu poverioca istupa vrlo energično, pleni svome dužniku (koji je istovremeno njen poverilac) sve što stigne i izlaže prodaji. Država je i pravna i moralna ustanova. Ni sa njenim pravnim ni sa njenim moralnim karakterom nije u skladu njeno ovakvo nedosledno držanje. Mora se naći načina da državne potvrde za primljeno žito važe bar pri naplati poreze i drugih javnih dažbina. U protivnom, primer države nije i neće biti ni malo zgodan sa gledišta političke pedagogije.

Vodeći računa o sadašnjim privrednim prilikama, Kraljevska vlada i Ministar finansija sproveli su smanjenje izdataka u budžetu. Mi već drugi dan slušamo, kako se govori o uštedi od 2.900 miliona dinara. Smatram da je taj izraz nekorektan. U našem slučaju ne može se govoriti o štednji. Štedi se onda kad neko izvesnu sumu novca odvaja i plasira u neko rentabilno preduzeće ili u kakvu štedioniču na priplod. Ovde se ne radi o štednji, nego o prilagođavanju državnih izdataka ekonomskoj snazi naroda, prilagođavanju sadašnjim privrednim prilikama.

Smatram da je u interesu Vlade da tako postavi stvar. U protivnom narodu bi bilo nerazumnjivo zašto je ranije trošeno 2.900.000.000 dinara više, kad se i ranije mogla uštedeti jedna tako impozantna suma. Nije, dakle, po sredi štednja nego je kresanje izdataka koji su inače bili i ostali vrlo potrebni državi. Našlo se za potrebno da se skuće državne potrebe prema sadašnjim mogućnostima. Kraljevskoj vladi može služiti na čast što se stara svima silama da državne rashode prilagodi privrednoj moći naroda i što kreše sve iz-

datke, koji u danome momentu nisu apsolutno neophodni.

Kako je vreme već odmaklo, to nisam u mogućnosti da se osvrnem na mnoge probleme koji danas interesuju naš svet. Jedan Ministar finansija je rekao: „Dajte mi dobru politiku, pa ću vam dati dobre finansije“. Naš Ministar finansija je rekao da naše finansije zavise od reda u njima, od budžetske ravnoteže i od stabilnosti naše nacionalne valute. A ja, gospodo, smatram da to ipak nije sve, a još manje jedino. Zdrave finansije u jednoj zemlji u prvom redu, — u prvom redu, to podvlačim, — zavise od političkih prilika dotične zemlje; od toga koliko su te prilike zdrave, u koliko su one stabilizovane, u koliko postoji poverenje građana u dotičnu državu i u njen prosperitet. Prema tome, gospodo, stabilnost naših finansija i njihova budućnost ne zavise samo od napora g. Ministra finansija; oni zavise i od rada celokupne Vlade, oni zavise i od našeg rada u Parlamentu. (Glasovi: Tako je!) U koliko budemo svesniji svojih dužnosti, u koliko budemo više vodili računa o sadašnjim prilikama koje vladaju ne samo kod nas nego i u celom svetu, u koliko sa više jednodušnosti i sa više požrtvovanog nastojanja budemo doprinosili da se pravilno reše svi ovi problemi, koji se nalaze na dnevnome redu, u koliko dalje sređivanje političkih prilika bude obezbeđenije, u toliko će i budućnost naših finansija biti bolja. Finansije u jednoj zemlji zavise samo od veličine zlatne podloge, koja se nalazi u trezorima Narodne banke; potrebno je nešto što, čak i u pogledu nacionalne valute, vredi više i od samoga zlata. A to nešto više i od same zlatne podloge to je optimizam nacionalni, to je vera u napredak i u bolju budućnost. Tamo, gospodo, gde nema vere i optimizma, tamo se ni zlato ne zadržava. Vi ste primećili u pojedinim velikim državama evropskim da je onoga momenta, kad je vera dotične nacije bila pokolebana, kad je bilo poljuljano poverenje, onda je i samo zlato, koje traži uvek zaklon i bezbedno mesto, pobešlo tamo gde je bilo više vere. Sa toga razloga, gospodo, ja smatram da je potrebno što više vere, što više optimizma i da je te vere i toga optimizma naročito potrebno od strane g. Ministra finansija i od strane nas.

Mi, gospodo, ni za trenutak ne smemo da posumnjamo u budućnost naše nacionalne valute, u budućnost naših nacionalnih finansija. Ne smemo ni za trenutak da izgubimo iz vida da smo kao nacija prošli kroz mnogo teže prilike. Bilo je trenutaka, kad smo bili ostali bez svoje nacionalne države, pa ni tada nismo izgubili veru ni u državnu ni u narodnu budućnost svoju, pa ni u svoje državne finansije. Danas najmanje imamo razloga za to. Teškoće sa kojima imamo da se borimo nesrazmerno su manje, nego teškoće, koje smo uspešno savladali. I u toj veri da je politika, koja se sada vodi za čije se izvođenje ovim budetom predviđaju i traže potrebna sretstva zdrava, da vodi još punijoj državnoj konsolidaciji i velikoj nacionalnoj budućnosti, ja izjavljujem da ću glasati za predloženi budžet. (Odobranje i pljeskanje).

Potpredsednik Dr. Avdo Hasaabegović: Ima reč g. Ivan Mihorić.

Ivan Mohorić: Gospodo narodni poslanici, pojmljivo je, da se rasprava budžeta koji se nalazi pred Narodnom skupštinom, vrši pod utiskom, pod devizom raspravljavanja opšteg problema ekonomske krize i ekonomskog stanja u našem narodu. Ja mislim, da to traži i ozbiljnost vremena u kome živimo i da to

i dolikuje prvoj Jugoslovenskoj Narodnoj skupštini, koja se posle tri godine van parlamentarnog života našla u ovom kraju na okupu da rešava probleme koji su u ovo vreme došli na dnevni red.

Budžet koji je predložen od strane Kraljevske vlade pokazuje jedno smanjenje od prilike za 2 milijarde dinara, jedno smanjenje koje se može uporediti sa smanjenjem koje je nastalo o toku prošle godine u našoj uvoznj trgovini. I Narodna skupština u raspravljanju toga budžeta i svih problema, koji su u bitnoj vezi sa državnim budžetom i sa državnim privrednom politikom, postavljena je pred tri pitanja. Jedno je pitanje: da li se u smanjivanju budžeta moglo bez štete po redovno funkcionisanje državnog aparata, ići i dalje, da li se mogla postići ušteda pod nesmetanim funkcionisanjem mehanizma državnih privrednih preduzeća, koja imaju opšte korisni karakter, da li se i tamo mogla postići veća ušteda a da ne trpi vršenje kulturnih i socijalnih zadataka mnogobrojnih državnih zavoda koji postoje radi opšte koristi i opšteg blagostanja. To je jedna grupa pitanja. Drugo je pitanje: da li uštede koje se pokazuju, da li su te uštede doista realne, da li doista predstavljaju jedan efekat u tome pravcu da omogućuju rasterećivanje širokih slojeva stanovništva u vidu smanjenja tereta koji danas jako tište njegovu prirodnu aktivnost i koje bi iz toga razloga trebalo revidirati i smanjiti. Odgovor, gospodo narodni poslanici, na ovo postavljeno pitanje nije lak niti je jednostavan, jer mi vidimo da svako smanjenje rashoda budžeta ima i jednu negativnu privrednu stranu. Gospodo, smanjenje ličnih rashoda za državne nameštenike, znači jedno veliko smanjenje kupovne snage širokih slojeva, koji prestavlja zapravo hrptenjaču naših gradova. Smanjenje materijalnih izdataka znači na negativnoj strani smanjenje države koja se pojavljuje na javnim licitacijama kao potrošač, kao konzument poljoprivrednih proizvoda, industrijske izrade, znači smanjenje države kao interesenta, kao mušterije naše industrije. Smanjenje prihoda državnih preduzeća znači u negativnoj strani smanjenje sposobnosti, aktivnosti jednog mehanizma koji stoji u službi javnosti i opšte koristi. Nastaje pitanje gde je tu granica i gde treba ta granica da se povuče, a da ne bude štete od štednje, koja u mesto koristi donosi daljne neprilike. Jasno je da nam sadašnja situacija imperativno nalaže, da se budžet mora smanjiti i celokupne javne finansije moraju prilagoditi sadašnjoj privrednoj aktivnosti u zemlji, smanjenoj renti, smanjenoj poreskoj snazi, da treba da se rashodi saobrazne tako, da ostanu u ravnoteži sa приходima za koje sam konstatovao da već od nekoliko godina su stalno u opadanju i još ne vidimo kraj i to još može da potraje. Tvrdi se da kriza još nije dostigla svoju kulminaciju, da će prihodi još dalje opadati, a time dovesti u pitanje, u nepriliku i sam državni budžet. A mi znamo vrlo dobro, da budžet treba po svaku cenu održati u ravnotežu. Danas, međutim, niko ne može da kaže unapred šta može sve u toku ove budžetske godine da nastupi, jer je naša ekonomska situacija u unutrašnjosti ovisna u velikoj meri od spoljašnje situacije, koja je tako zamršena kao još nikad do sad, koja je labilna, koja je potpuno neizvesna. Mi međutim za pokriće rashoda u budžetu ne možemo da pribegnemo vanrednim приходima, приходima od zajmova, kako to čine neke susedne države, jer je to političko bankrotstvo na koji put naša država neće nikad stupiti, neće i ne sme nikad ići. Jer kod nas opterećenje i već postoje-

eih dugova prema inostranstvu doseglo je jednu visoku cifru, koja se danas od prilike približuje i izjednačuje celokupnom doprinosu direktnih poreza. Gospodo, cifra anuitetska u toku poslednje dve godine povećana je za ništa manje nego pola milijarde dinara, pa nam zato ovo diktira apsolutan zastoj i u tome pravcu nikakva politika dalje se nastaviti ne može. Mi moramo da se pouzdamo u sebe i da sopstvenim sretstvima nastojimo da se što bolje odbranimo od potresa, koje izaziva i u našoj zemlji svetska ekonomska kriza i da sopstvenim sretstvima nastojimo da prebrodimo one neprilike koje se danas kod nas pojavljuju i u državnom i u samoupravnom gazdinstvu. Kazali smo da državni prihodi imaju tendenciju opadanja. Zbog toga svi mi imamo interes i naša je dužnost da sve sile upremo u to, da se opadanje tih prihoda zaustavi i ne samo da se zaustavi, nego da dođemo do situacije da se naši prihodi počnu popravljati. Gospodo, i u tome pogledu postoje mogućnosti, aktivnosti i zadatak je Narodne skupštine da u budžetskoj debati ne ograniči se samo na konstatacije o postojećoj krizi, o njezinom obimu, o njezinom obliku, da ne traži nekelične ili regionalne koncesije, rekamanjenja koja su u stanju da dovedu u poremećaj i nesklad celokupnu državnu finansijsku poziciju, nego je zadatak ove rasprave eminentan i u prvom redu, da pokaže kojim pravcima treba državna, privredna i finansijska politika da idu, da se naše privredno stanje u zemlji počne polako poboljšavati. (Pljesak i odobravanje).

Gospodo, mi vidimo, ako posmatramo privrednu politiku, kako se razvijala od vremena kada je dinar kod nas faktički stabiliziran, sledeću sliku. Zastupali smo načelo slobodne trgovine. Sa tim, načelom naša delegacija išla je u Ženevu na svetsku ekonomsku konferenciju 1927 godine. Tu se okupio ceo svet i izrađeno je mnogo rezolucija, rezolucija koje su ostale mrtvo slovo na hartiji, a koje nikada nisu sprovedene u život. I ne samo to, nego, naprotiv, praksa država koje su učestvovala na toj konferenciji, i to najvećeg broja tih država, demantovala je njihove delegacije, koje su bile na toj konferenciji. Te države radile su baš suprotno od onoga što je lepim rečima i sa puno obećanja kazano u Ženevi.

Nastaje preokret. I 1929 god. Društvo naroda još jedanput, plašeći se od posledica koje bi mogle zbog ovoga pravca ekonomske politike u svetu da nastanu, još jedanput pokušava da, ako ništa drugo, bar postigne neko primirje, ekonomsko primirje među narodima. Saziva se druga konferencija, konferencija o carinskom primirju, a njezin rezultat je potpun debakl. I umesto ekonomskog carinskog primirja, mi dobijamo carinski rat, i mi se danas nalazimo u eri carinskoga rata i svakoga dana upotrebljujemo novo oružje i naglašuju se nove mere, a mi jedino stojimo kao imobilizirani letargijom kao da ne vidimo kuda sve to mora remonovno da vodi. Zato naša budžetska debata ne može da se ograniči na ovu cifru od 2 milijarde uštede o kojima može da se govori i pro i kontra. Ona mora sa malo šireg pogleda da zaviri u domaći i strani svet, da vidi šta nas u ovoj budžetskoj godini može da iznenadi i da označi pravac kojim treba da se vodi privredna politika, da mi još u toku ove budžetske godine doživimo neki obračun, neke neprilike iz koje ne bismo znali izići. Mi smo videli da su sve strane države, one koje su suvereno vladale na našim tržištima, koje su se pojavljivale, koje su preko $\frac{2}{3}$ naših viškova poljoprivredne proizvodnje kupovali, da su od 1926 godine one prišle jednom agrarizmom, onom

agrarizmom kome nije bilo mesta. Jer su to privredne zemlje, i ako hoće da vode industrijsku politiku, one su bezuslovno vezane za agrarnu zemlju, a nisu imale interesa da se ovaj odnos promeni. Ali one su prošle tim putem. I mi stojimo pred činjenicom da su one po sistematskom sprovođenju jednoga programa uspele tako daleko da u najvećoj meri ne samo da mogu da podmiri svoje sopstvene potrebe, nego su postale čak i eksporter. To je slučaj i kod nekad agrarne pasivne Austrije, to je slučaj i u nekim pravcima kod Nemačke, to je slučaj i kod ostalih industrijskih zemalja. I mi treba da budemo na čisto da pregovori sa tim zemljama ne vode ničim pozitivnom, da tu nema mogućnosti da dođemo u one odnose, koje smo imali do 1925 i 1926 god. I za nas nastaje u tom slučaju pitanje: ako nema mogućnosti da mi naše proizvode u onim količinama u kojima smo do sada činili ne izvozimo na strani, da li imamo da nastavimo ili da potenciramo svoju proizvodnju, ili da se koregiramo i da preorijentiramo našu produkciju politiku. Jer ako pogledamo statistiku naše spoljne trgovine, mi vidimo da pored izvoza naših agrarnih proizvoda uvozimo jedan ceo niz agrarnih produkata — još uvek naglašavam — u stotine hiljade, i ako imamo sve uslove za proizvodnju tih artikala.

Ako je to istina i ako zvanična statistika to potvrdi onda je potrebno da povučemo jednu dedukciju i da pristupimo ovoj korekturi i da otpočnemo ozbiljan rad, te da umanjimo uvoz poljoprivrednih proizvoda u našu zemlju i da bar ono što mi kao agrarna zemlja imamo na domaćem tržištu, da mi to zaista domaćom proizvodnjom i podmirimo. (Buran aplauz.) To je, gospodo, samo jedna strana preorijentacije koja nam je potrebna.

Gospodo, vama je i suviše dobro poznato, da je naša zemlja davala svake godine na 10.000 izvoznika koji su morali u stranom svetu da traže zaposlenje. I ovo je, gospodo, prestalo, i ne samo da je prestalo nego se ljudi vraćaju u našu zemlju pošto je nastupila industrijska kriza, te Narodna skupština prilikom rasprave budžeta treba dobro da razmisli i o toj pojavi, i da traži pozitivne solucije za rešenje toga pitanja.

Ja sam, gospodo, kazao da budžet treba da donese stvari izrečene u proklamaciji sa kojima smo išli na izbore i sa kojima smo došli u ovu Skupštinu, i koje smo obećali, a obećanje je pravi dug, a dug treba da se plati, te i mi treba rasterećenja da izvršimo u širem smislu, a ne ovako kao što je sad izvršeno, jer se ono ograničava samo na zemljoradnika, i ja žalim, što ne vidim da se moglo naći i drugih rasterećenja za naše radnike, nameštenike i za naše sitne zanatlije, koji su staleži vrlo važni i čiji interesi ne mogu biti za nas indiferentni i irelevantni. Ja, gospodo, nalazim da u toku ove godine treba o tome dobro da razmislimo, jer ovaj budžet, koji mi danas donosimo, tim krugovima ne donosi i ne daje nikakve koristi, no na protiv donosi im samo nove terete. Amandman 47a on predviđa nešto o čemu nije dovoljno promišljeno i što će izazvati velike potrebe u krugovima koje sam sad pomenio. U ovom amandmanu predviđeno je za suzbijanje besposlice jedno opterećenje jer pored opterećenja za socijalno osiguranje koje je predviđeno 300,000.000 dinara, sad se predviđa i jedno povećanje, ako se ne varam, od 10—36% od premije koja za bolest i danas postoji. Ja moram kao zastupnik kraja koji je industrijski razvijen da skrenem pažnju Narodnoj skupštini da bude na oprezi kad detaljno raspravljamo taj momenat, jer kod nas u Dravskoj banovini najviše slu-

čajeve egzekucije došlo je od Okružnog ureda za osiguranje radnika.

Mnogo više nego od strane poreskih uprava. I ako je to fakat, onda treba da se zamislimo da se na drugi način namaknu sretstva za suzbijanje besposlenosti. Gospodo, da se razumemo. Besposlenost treba suzbijati, treba je suzbijati u prvom redu, pozitivnim merama. Ja ću ođmah da naznačim neke od tih pozitivnih mera, sa kojima možemo uspešno u našoj zemlji da suzbijamo besposlenost. U drugom redu treba se zamisliti na onim socijalnim teretima. Da li oni idu u prilog radnika? Ja vidim da ide samo manji deo u prilog tih radnika, a znatan deo se gubi na administracije i druge troškove. Onda treba pristupiti prvo reviziji, pa da se, smanjenjem tih izdataka, naročito za administracije i ukidanjem duplog koloseka i izlišnog birokratizma nađu sretstva za podmirenje besposlenosti. Jer ima slučajeva, gde je zaista bitna pomoć potrebna, umesna i opravdana.

Gospodo, u ovoj skupštini mnogo puta se govorilo o seljaku, i čovek ima utisak kao da se ovde radi o jednom staležu, koji ima u celoj zemlji, sasvim jednake uslove, koji ima u celoj zemlji jednake interese i sasvim jednak mentalitet. Međutim, gospodo, bitna je razlika između seljaka i njegovog mentaliteta, njegovih uslova za rad, njegove mogućnosti dolaska na pijacu, mogućnosti prodaje i unovčenja njegovih proizvoda u žitrodnoj Vojvodini, koji se bitno razlikuju i kod seljaka stočara između onih koji žive u krševima Dalmacije i Zetske banovine i onih koji žive u šumskim predelima Bosne i koji žive u Južnoj Srbiji.

Razlike su velike među njima i njihov interes ne samo u unutrašnjosti nego i spoljnim trgovinskim odnosima bitno su različiti. Međutim, izgleda mi kad je renta zemljišta, koja je počela od 1926 godine pa na ovamo sve više da opada, pa je prešla i granice pokrića proizvodnih troškova, pa je došla do pasivnosti proizvođača, da je ovde primljena kad je zatražena s jedne strane intervencija u prilog seljaka da se tu pošlo jednostranim putem i da se videla samo jedna pokrajina seljaka onoga koji i onako obiluju žitom, jer se tu intervencija pod vidom žitnog režima izvela prvobitno u tim krajevima.

Gospodo, ja vas pitam sa kojim pravom mi možemo da odbijemo ako se sutra, ako se prekosutra pojave pred vama stočari, ako se pred vama pojave mali posednici, ako se pred vama pojave mali posednici šuma iz Dravske banovine, gde je izvoz građe samo za jednu godinu pao za jednu milijardu dinara, ako se pred vama pojave hmeljari koji su u 1926 godini uzeli za hmelj 120 miliona za izvoz hmelja, a danas ne uzimaju ni 20 miliona, kad se pred vama pojave oni koji kultiviraju opium u Južnoj Srbiji, i traže od vlade istu intervenciju, sa kojim pravom vi možete da ih odbijete? Nikakvim.

Dužnost je zajednice, da pomognemo i jednima i drugima, da imaju jednaka prava i svi treba da budu podjednako tretirani, jer svi smo ravnopravni građani iste zemlje. (Pljeskanje.) Ali, gospodo, ako konstatujemo da je to tako, onda treba da smo logični i konsekventni, pa da se pitamo: da li imamo sretstava, da li ima mogućnosti, da se vrši intervencija za sve ove redove našeg seljačkog staleža. E, gospodo, tu je naš odgovor negativan, jer je već onaj školski primer sa žitnim režimom, koji nas je do sada koštao preko 300 miliona dinara, već, gospodo, pokazao, da se, u ovakvom obliku, sa ovakvom praksom, ne može ići dalje. Ja želim ovde, da to napomenem. Činjena je

i vršena intervencija i u 1930 i 1931 godini, ali ta intervencija bila je u granicama onoga, što je moguće. Ali, tražilo se, da se stvori jedan superlativ od intervencije i došlo je do toga, da je najbolja ideja jednom rđavom praksom ne samo kompromitovana, nego potpuno upropašćena. Gospodo, ako iko ima legitimaciju, onda da oni, koji su iz nežitorodnih krajeva, i to ja držim da je barem $\frac{3}{4}$ naše zemlje, koji su u tom pogledu pasivni, koji moraju manjak svoje proizvodnje da pokrivaju dovozom iz žitorodnih krajeva, da traže da se, opet, pređe, barem, na sistem one intervencije, koja je činjena u 1930-31 godini, a, u prvom redu, da prestanu one šikane, da prestanu sve one veksacije, koje današnji sistem sprovodi, koji je prouzrokovao jednu potpunu aberaciju konsuma od potrošnje pšeničnog brašna, jer je potrošač, silom prilika, morao da pride potrošnji kukuruznog brašna i drugih vrsta surrogata, a da se povratimo u sistem slobodne trgovine u unutrašnjosti. (Pljeskanje.)

Gospodo, ja sam kazao, da problem državnih prihoda za nas, zapravo, treba da bude polazna tačka. Mi vidimo jednu smanjenu aktivnost kod seljaka, koji ne može da ide na pijacu, da na pijacama postigne bolje cene. On nema više mogućnosti da učini ono, što je mogao učiniti u ranijim godinama. Mi treba opštu radinost u zemlji da podupiremo svima sretstvima koja nam stoji na raspoloženju. Mogućnosti izvođenja ovoga postoje vrlo realne i mi svi dužni smo svim silama, da nastojimo, da se to, u najkraće vreme, i, u punom obimu, sprovede.

Gospodo, ja pozdravljam da stupa 9 marta na snagu nov zakon o radnjama, koji predviđa u devetom zaglavlju jednu zasebnu glavu, koja nosi natpis „potpomaganje domaće radinosti“.

Tu je, hvala Bogu, jedan put i jasno i precizno određen pojam domaće industrije, da ne bude svagda svade, i u ovoj Skupštini bilo je o tome govora a naročito u Finansijskom odboru. Ja smatram da će taj pojam biti u buduće prečišćen.

Tu je, hvala Bogu, uzakonjeno prvenstvo domaće industrije, domaće radinosti i domaće privrede kod državnih javnih, samoupravnih i opštinskih licitacija. A, gospodo, to nije mala stvar, jer materijalni rashodi državni predstavljaju jednu cifru od 5 milijarde i 700 miliona dinara, i ako uzmemo da je samo polovina od toga potrošni materijal, onda će vam biti jasno, kako je veliki potrošač naša država, i za poljoprivrednika, koji snabdeva ishranu naše vojske, a tako i za našeg zanatliju, i industrijalca, koji podmiruju sve potrebe, naših nadležstava. Ali, gospodo, to nije još sve. Ja bi želeo da kažem nešto ovde, što sam i u Finansijskom odboru naglasio, da umolimo g. Ministra finansija, da revizijom zakona o državnom računovodstvu naročito nastoji, da potpomogne ne samo ona naša velika industrijska preduzeća, nego da učini, da i naše poštene i revnosne male zanatlije mogu da učestvuju na svima tim javnim licitacijama, i da se u tom cilju, imaju da raspodele one velike količine: na primer obuće, odela, itd. na manje količine, te da se omogući i našim dobrim, ali siromašnim zanatlijama, da mogu učestvovati u tim državnim nabavkama, kako su bar u našim zapadnim krajevima oni učestvovali na licitacijama i pre rata. (Živo odobravanje.) Ja ću mu biti zahvalan, ako on to učini, jer će time učiniti i sebi, kao Ministru finansija, i državnim finansijama jedno veliko dobro, jer će time učiniti da se prvo dobije za državu jedan solidan i prvoklasni materijal, a s druge strane uz jeftinu cenu, i sem toga time će se učiniti

da se poreska snaga jednog ogromnog broja ljudi podigne i ojača.

Ali ne ostanimo samo na tome. Ja sam spomenuo da se u našu zemlju uvozi velika količina stranih poljoprivrednih proizvoda. Ali ne samo poljoprivrednih proizvoda nego i velika količina onog materijala, za koji mi već imamo jaku industriju i radionice u samoj našoj zemlji, i zbog toga, kad bi se one iskoristile, mi ne bi morali da dajemo naše zlatne devize u inostranstvo, zbog čega mi moramo da plaćamo i velike anuitete, jer se nabavke dobijaju putem zajmova, s toga treba da se narodu omogući jedan racionalan rad, te da mi u zemlji izrađujemo sve ono, što možemo da izrađujemo pod konkurentskim uslovima, a uz dobre uvjete po kvalitetu. Tih stvari ima mnogo, i mi tu možemo znatno rasteretiti i Narodnu banku i brige G. Ministra finansija. U tom pogledu, gospodo, mi treba da imamo za uzor našu savezničku državu Francusku, koja je u tom pogledu jedna eminentna zemlja, na koju mogu da se ugledaju i svi drugi narodi, a u toliko pre imamo mi da se na nju ugledamo, te da taj njen sistem primenimo i mi u svima našim krajevima.

Gospodo, ja kad ovo kažem, neću da kod vas provokujem pojam, da ja plediram za jednu jaku industrijsku zaštitu na račun naših potrošača. Daleko sam od toga. Ja tražim da ako ovaj sistem bude prihvaćen, da se onda stvori sve što je potrebno, da se interesi naših potrošača u što većem obimu garantuju, te da ne moraju oni da plate posledice ove promene u našoj trgovinskoj politici, u odnosu prema ceni proizvoda i artikala koje dobijamo iz inostranstva.

Gospodo, mnogo se ovde govori o preteranoj industrijskoj zaštiti i carinama. I ja smatram da je u interesu rasprave da u tome pogledu progovorim par reči. Prosečno zaštita, ako zavirite u statistiku, a koja je publikovana od strane Ministarstva finansija o našem uvozu, vi vidite da prosečno opterećenje našeg uvoza iznosi 20% od vrednosti robe. Sad imate artikala kod kojih je carinsko opterećenje veće, a imate kod kojih je carinsko opterećenje 1, 2, 5, 8 i 10%. Kako dolazi do toga? Vi znate da je naša zemlja kao agrarna zemlja imala interesa da se, kad su se počele sve okolne zemlje zatvarati pred našim proizvodima, da i sama stvara industriju u zemlji, ali ta industrija ne nailazi na najbolje uslove. Uzmimo samo gvožđe koje je spomenuto u nekoliko mahova u ovoj debati. Gvožđe je počelo da se proizvodi iz sirovog gvožđa koje proizvodi Vareš, jedno državno preduzeće. A to državno preduzeće traži za sebe ne samo 30% opterećenja uvoza konkurentne sirovine, nego vidi i u starom gvožđu opasnog konkurenta, pa je opterećeno i staro gvožđe za 10%. Mera kojoj se cela Evropa mora smežati. Ali nije dovoljno ni 30%, nego traži to preduzeće povećanje uvozne carine. Gospodo, ako je sirovo gvožđe opterećeno sada sa 30%, koje se mora da prerađuje u kovno gvožđe, ne može da bude zaštita gvožđa koje izade iz martinskih peći manja od 30%, kad je sirovina toliko opterećena. Kako može onda da bude opterećena kosa, piuk itd. manje, ako je opterećenje sirovine otišlo tako daleko. Treba da se pogleda i druga strana medalje, da se vidi kako dođe do visokih carina koje se pojavljuju kod izvesnih produkata. Ja neću da branim carinsku tarifu. Nasuprot, ja želim da se ona podvrgne temeljitoj reviziji, u duhu promenjenih prilika, u duhu zaštite onoga što je zdravo i što je zaista domaće, što će dati nove zarade našim radnicima koji su u poslednje vreme znatno reducirani i čime će se omogućiti opet

da prorade zanatske i industrijske radionice, i ako bude revizija izvršena, u tome pravcu, to će biti znatna pomoć za poresku snagu naroda i povećanje državnih prihoda i time za jednu veću sigurnost stabilnosti našeg državnog budžeta.

Budžet koji se nalazi pred nama pretstavlja jedan korak u pravcu štednje, u pravcu izvođenja programa koji nam sadašnjica imperativno nalaže. Može se prigovarati budžetu, ja neću da ulazim u detalje i indikacije koje ne daju nikakav finansijski efekat. Može se prigovarati da je prvi korak nepotpun, ali je on energično kuražan i treba da s tim razumevanjem i sa tom ocenom da gledamo na ono što je Kraljevska vlada Finansijskom odboru predložila. (Odobranje.)

Ali, gospodo, i sam rad Finansijskog odbora ne može se ocenjivati isključivo sa one cifarske uštede koju je on cifarski dao, jer to bi značilo vrlo malo za utrošeno vreme od 3 nedelje. Nije u tome težište rada Finansijskog odbora. Finansijski odbor imao je povučenu uzanu granicu što se tiče ličnih rashoda, jer je tu G. Ministar finansija nagovestio ceo niz mera koje ima da sprovede u toku godine, a koje pretstavljaju već jednu krajnost do koje se može da ide a da se postojeća kriza još više ne zaoštri. Tu smo bili postavljeni pred svršen čin, da postoje pozitivni zakoni koji su u važnosti i da bez temeljite reforme javne uprave nema mogućnosti da se na tome polju, u tome pravcu išta uradi. Međutim, ta je reforma potrebna, to je veliki problem i ja želim i nadam se da ćemo u toku ove budžetske godine možda doživeti da se izvrše predpriprave, da se taj veliki državni problem počne da rešava. Mi danas vidimo na suviše mesta dupli i trojni kolosek koji pretstavlja jedno birokratsko opterećenje za svakoga, i koje se pojavljuje u svima nadležstvima, koje nije u interesu uprošćavanja, nije u duhu Prestone Besede, a niju u duhu ni Adrese i zato želim da se što pre dođe do toga, da se ono što pre sprovede u život.

Gospodo, ovlašćenja koja sadržava Finansijski zakon pretstavljaju zapravo jedan program rada za budžetsku godinu u mnogim resorima Ministarstava. Dokumentacija koju je dao Finansijski odbor u vidu načelnih rešenja, u vidu pozitivnih, konkretnih predloga i preporuka, ona pretstavlja jedan materijal koji treba da bude predmet studiranja Kraljevske vlade, a koja će doći do izražaja možda već u toku ove budžetske godine, a ako ne, onda u toku iduće godine. Sa toga gledišta treba ocenjivati rad Finansijskog odbora.

Privredna politika koju treba inaugurirati u vezi sa našim budžetom, u vezi sa našim privrednim stanjem, ona treba da ide u pravcu što veće samoodbrane naše zemlje od potresa svetske ekonomske krize, da može to kritično doba koje još stoji pred nama nezavisno što bolje prebroditi. Ja izjavljujem da ću glasati za budžet onakav kakav se nalazi pred nama u načelu, jer imam poverenja da će Kraljevska vlada, verna svojoj proklamaciji, koju je dala za izbore i verna onome što smo sa ovih mesta u Skupštini čuli, i verna onome programu koji nas je doveo u Skupštinu, u toku godine da nastavi taj rad, taj pravac, čiji prvi korak znači sadašnji budžet i sadašnji Finansijski zakon, da što bolje prebrodimo stanje ekonomske krize u kojoj se nalazimo. (Pljeskanje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Dr. Grga Anđelinović.

Dr. G. Anđelinović: Gospodo narodni poslanici, dužnost mi je izjaviti sa ovoga mesta, da sam sa najvećim oduševljenjem svoje-dobno pozdravio akt od

6 januara, a i danas, nakon toliko peripetija, pomalo i razočarenja, smatram ipak svojom dužnošću da izjavim, da o velikom političkom aktu 6 januara nemam ni malo razloga da promenim svoje mišljenje.

Gospodo narodni poslanici! Kada je 29 oktobra 1918 godine faktički, a 1 decembra 1918 godine i formalno, proglašeno naše narodno ujedinjenje, ja sam stajao na stanovištu, da je za našu državu, novo stvorenu državu, i za naš narod, koji je politički bio u stvaranju, najbolja forma vladavine diktatura. Smatrao sam da je u tome momentu, god. 1918, nužno da se uvede diktatura, jer sam mislio da će diktatura stvoriti preduslove za naše potpuno nacionalno ujedinjenje. Ali, gospodo, u koliko je eventualno to odgovaralo našim specifičnim potrebama, situacija u inostranstvu, cela situacija posleratna — jer rat je bio pobjeda velikog demokratskog principa i principa samoodređenja — namećala je, da mi primimo demokratsku formu vladavine, koja je odgovarala opštoj evropskoj i opštoj svetskoj situaciji. Da smo mi onda primili diktaturu, za nekoliko godina, u svrhu onoga što sam malopre kazao, da stvorimo preduslove za naše nacionalno ujedinjenje i u isti mah da stvorimo preduslove za normalno funkcionisanje demokratskog nacionalnog života, možda ne bi imali potrebe da 6-og januara 1929 godine posegnemo za tom formom vladavine. Ali, gospodo, kako rekoh, situacija je bila takva i mi smo u 1918 godini prihvatili tu najliberalniju, najdemokratskiju, najjustavniju formu vladavine. To je imalo svoju dobru i svoju zlu stranu. Dobru stranu, jer je narod, u najširim svojim slojevima, demokratskom formom vladavine sankcionisao naše narodno ujedinjenje i naše narodno oslobođenje. Ali s druge strane, moram iskreno priznati, nepripravan za tako veliki akt, nepripravan za akt ujedinjenja, raznolik još u formi — nacionalizam naš je bio u formi plemenskoj; još nije bio sljubljen interes pojedinih pokrajina i delova države i naroda — naš narod nije reagirao onako kako bi inače morao reagirati. Nastale su među nama borbe. Mi nećemo ispitivati ko je krivac, više ili manje. Fakt je, i to će onaj koji odobrava 6 januar i koji se bori protiv 6 januara, i koji ima Bog zna kakve poglede na naš nacionalni život, svaki će rado priznati tu činjenicu, da naša narodna reakcija nije bila onakva kakva se očekivala.

U jednom momentu stvarao se dapače i srbijanski i prečanski front, frontovi koji su kulminirali u poznatom žalosnom aktu u Narodnoj skupštini. Nastupila je vrlo teška situacija. Ustav na kome smo bazirali naš narodni život došao je u pitanje. Jedan veliki deo, od onih koji su bili u Narodnoj skupštini i predstavljali narodni život, istupio je protiv Ustava i tražio njegovu promenu državnim udarom, i to baš oni, koji su sada većinom u opoziciji. I ja sam, a i mnogi moji drugovi, tražili smo reviziju redovnim ustavnim putem. Oni koji su ga branili, branili su ga samo u četiri oka a priznavali da treba da se izmeni. U ovakvom momentu moglo se očekivati da će nastati nešto što će staro stanje likvidirati. Jer, gospodo, ne mora se braniti jedno ili drugo stanje, ali fakat je da ništa ne nastupa slučajno. Ima jedan deterministički princip koji određuje razvoj prilika u narodu. Razne komponente dale su jednu rezultantu: 6 januar nije bio ništa drugo nego rezultanta čitavoga našega rada koji smo mi izvodili kroz 10 do 12 godina, dobro ili zlo. Svi smo očekivali da mora nešto da dođe! Šta više, u ogromnome delu — mi smo imali i u tom momentu predstavljali 99% naroda, s nami su bili mnogi koji su danas

s druge strane — narod je pozdravio akt od 6 januara. Kao što rekoh, 6 januar nije ništa drugo nego rezultanta komponenata sastavljena od naših dobrih i zlih strana, od naših partiskih borbi, od našeg plemenskog razdora, od našega rada i našega nerada. I zato ja mogu da kažem, primajući za to punu odgovornost, neka je blagoslovena ruka koja je 6 januara mačem presekla Gordijevski čvor. (Pljeskanje).

Gospodo drugovi, ideja 6 januara po mome shvatanju, onako kako sam ja taj akt shvatio, bila je za to da kad nismo prije mogli da stvorimo preduslove potrebne za nacionalno ujedinjenje — da 6 januarom i radom koji će za njim sledovati stvorimo te preduslove. Tendencija je bila dakle, stvaranje uslova za život jednog jedinstvenog jugoslovenskog naroda. Ali gospodo, ideja nije sve u životu narodnom. Ja nisam pristalica one teorije koja kaže da ideja mora pobediti ako je dobra. To nije tačno. Mnogo puta, mi smo videli, pobjedi i zla ideja. Ideja pobjeđuje, ako se dobro, ako se ispravno, ako se spretno stavi u život. Moram da kažem: kad je svanulo jutro 6 januara, ja sam u svome entuzijazmu za 6 januarom doživio neko razočarenje. Izgledalo mi je, da je 6 januar otpočeo sa velikim kompromisima. Ja sam jednako zamišljao, kad se pravi ono što se u državnom pravu zove udarom, a da taj udar mora da bude u istini mačem; da treba da se odmah označi nacionalistički pravac kojim treba da idemo. Jer, kažem opet, rezon 6 januara bio je nacionalizam, nacionalistička jugoslovenska ideologija. To je trebalo u prvom redu manifestovati bez obzira na to, da li oni koji to sprovodaju predstavljaju jedan od sto ili 99% naroda.

Od 6 januara dalje opaža se jedna stalna, neka mi dozvole gospoda koja su sa najboljom verom i najboljim intencijama vodila politiku 6 januara, neka mi bude dozvoljeno da kažem: opaža se stalna slabost u vođenju te politike. Nije se osećao jedan pravac koji ide svome cilju, nije se osećalo jedno beskompromisno držanje koje je imalo da izvede u kratkom vremenu ono što 10 godina parlamentarnog rada nije moglo da se izvede. Jer, moje je mišljenje bilo, da je ta diktatura privremena i mislio sam: mora da bude kratka, odlučna i idejna. Ali, kako rekoh, jedna se je stalna slabost odmah u prvom početku pokazala. Dok je u jednom momentu, kada je izgledalo da taj elan u radu nacionalističkom opada, onda je sa strane najvišeg faktora napravljen najveći gest po mome računu od 1 decembra do onoga dana: do proglašenja države imenom Jugoslavija. Gospodo, to proglašenje Jugoslavije nije jedan puki akt promene imena, kao što društvu promeniš ime. Ne, gospodo, to je bilo kako bih rekao posvećenje celokupne ideologije i svih napora svih delova naroda. Tome stanju sa strane najvećeg faktora data je sankcija i manifestovano prekinuće plemenskih borbi. Rešeno je: sankcionisana su i sintentizovana plemenska imena u jedno nacionalno ime. I, gospodo, za mene je taj akt od 3 oktobra, akt, kojim je definitivno u državno-pravnom pogledu svršeno i regulisano pitanje odnosa Srpsko-Hrvatsko-Slovenačkih. Ali, gospodo, nakon toga imali smo opet jedan duži period rada do 6 septembra u kome se opažaju izvesne neugodne pojave, Jugoslovenstvo je birokratizirano; ideja se nije zastupala nikakvim elanom, nikakvom verom. Misli se, ako se dadu dva tri ukaza i dve tri uredbe, da je sa tim pitanje rešeno. Počevši od školstva do administracije nigde se ne opaža ona linija, koja ima da narodu dade podlogu za njegovo daljno nacionalno razvijanje. Stvorila se neka vrsta mehaničkog

jedinstva, a nije se davao duh. Telo je bilo tu, duha i reći falilo je! Inteligencija nije se znala prikupiti. Omladina se rasprišla. U školama se nije stvorio jedan duh jedinstveni koji bi od omladine stvorio u prvom redu nacionalne jugoslovene. Jer, gospodo, mi ne možemo da predemo, moje je najdublje uverenje, na rešenje naših ekonomskih i mnogih drugih pitanja, ako mi ne stvorimo predušlove za to rešavanje, a predušlovi su da se ima osetiti jedna država, jedan narod. Ako mi budemo opet postavili pitanje našeg plemenskog obračuna, naših pokrajinskih i plemenskih rešavanja, onda vi zalud vapijete za rešenjem ekonomskih i socijalnih problema. Ne možemo, ako to prethodno nismo rešili u našim dušama, da rešimo ta pitanja, ali, mora se priznati, gospodo, u tom periodu napravljena je jedna velika stvar: sankcionisane su državne zastave; ja takođe i to smatram kao jedan veliki plus. Doneo ih je Vrhovni komandant, ali odgovara za njih Vlada i to je plus Vladine politike. I, gospodo, kad pravimo bilans od 6 januara, onda možemo da kažemo otvoreno: od 6 januara do dana proglašenja Ustava, u bilansu vidimo i minuse i plusve. Vidimo jedan plus bezuslovno; 6-tog januara nastupio je prekid političke napetosti, a vi svi znate kakva je situacija bila pre 6 januara, jedno dva tri meseca pre. I da nije 6 januar napravio ništa drugo, nego da je doneo jedan prekid, jedan moratorijum u našoj političkoj borbi, on bi bio ispunio svoju zadaću. On nam je doneo ne samo ime, nego nam je doneo bit: Jugoslaviju. A šta ja mislim o toj Jugoslaviji, to sam istakao. To su plusovi politike 6 januara, koju mi kao pošteni patrioti priznajemo, Jugoslaviju ne bi ni jedan Parlament sveta doneo kod nas. Mi smo bili tako vezani sa svojim sitnim malim izbornim stvarima — to će opet možda doći — ali tako je bilo, da bi se teško Parlamentat u svojoj ogromnoj većini bio odlučio za tako odlučan korak kao što je bila promena državnog imena i promena narodnih zastava. (Pljesak).

Ali, gospodo, bilo je i minusa. Kao što rekoh, bilo je nekakve vrste — da se izrazim u malo nezgodnoj formi ukaznog jugoslovenstva, umesto pravog jugoslovenstva.

Nije se ni državni ni narodni život organizovao kao što je morao da se organizuje kroz 3 godine na jednoj nacionalnoj, na jednoj nacionalističkoj podlozi. Stvorili su se tu i tamo uslovi i predušlovi i bilo je dobre volje, ali se nije organizovao nacionalni život onako, kao što je trebao, po mom mišljenju, da bude organizovan. I to se odmah pokazalo, čim je nastupio ustavni i parlamentarni život, onda su se pokazali ti minusi provedbe politike 6 januara.

Gospodo, mi smo nakon dve i po godine neustavnog života, tako zvane diktature, koja je, po mome mišljenju, morala da bude kraća, jača i idejnija, došlo do Ustava. Gospodo moja, ja otvoreno ovde kažem i za drugove i za one koji su vani: mi nismo, posle dve i po godine neustavnog stanja, dotičnog diktatorskog stanja, mogli očekivati, niti smo imali pravo očekivati, niti bi to bilo zdravo, kakav belgijski ili engleski Ustav. Po mom dubokom uverenju to bi bio jedan prelaz, koji ne bi bio ni normalan ni dobar.

Zato ja sa ovoga mesta otvoreno branim konzervativni Ustav koji nam je dat. Prelaz, posle dve i po godine političkog života u formi diktature, prelaz odmah u jedan najliberalniji Ustav, po mom mišljenju, ne znam da li bi bio zdrav za političku probavu nas i našeg naroda. Time ne tvrdim, da mi nećemo možda u životu našeg naroda doživeti još promena,

još evolucija; možda će jedan drugi Parlamentat doneti nov Ustav; jer život naroda živi svojim životom i dok mi nađemo pravu formu ustavnu, koja odgovara našem životu, mi ćemo još proći evolucije, rada i borbe.

Zato, gospodo, ja sa punim poverenjem prihvatam današnji Ustav i kažem: ima stvari sa kojima se ja ne bih složio, ima stvari koje se ne bi učinile kad bi se ja pitao. Na primer, nisam razumeo zašto su Bannovine došle u Ustav. Ali, kako rekoh, ja smatram da razvoj naroda ide svojim tokom, da ćemo mi u svome radu i nastojanju doći do daljih forma razvitka, dok ne nađemo nešto stalno, kao i drugi narodi, koji su se pre nas sjedinili i imaju politički život od stotine i stotine godina. Svakako, gospodo, na bazi ovoga Ustava nastupili su izbori. Ja stojim na stanovištu aktivizma. Stojim na stanovištu da je potrebno u svakoj prilici upotrebiti sva sretstva da se postigne ono što je dobro... Stogasam ja a priori osuđivao svaku apstinenciju, jer ona škodi normalnom razvoju naroda, a škodi i onima koji je upotrebljavaju. Ali, gospodo, ja sam zamišljao da će svi oni koji stoje na bazi idejnoj na kojoj ja i mi svi stojimo, da će oni istupiti na izbore i prema Ustavu se organizovati, istupiti kao jedna celina. To je jedan nedostatak organizacije nacionalnog i državnog života, koji sam ja malo pre kritikovao i ja smatram da se on sada pokazuje. Da smo se mi posle proglašenja Jugoslavije, da smo se mi svi nacionalistički elementi, svi elementi koji u političkim pitanjima stoje na nacionalističkom programu, da smo se organizovali i tako istupili, možda bi razvoj bio mnogo bolji nego sada. Ovako smo, gospodo, istupili sa starim kadrovima i mnogo puta sa starim parolama. I mi smo se najedanput našli, mi koji imamo samo jednu državu intenciju, koji želimo da stvorimo jedinstvo i jedolichnost u zemlji — homogenost, mi smo se našli u mnogo čemu nehomogeni.

To je logično. Kako rekoh izlazili smo iz starih kadrova, došli smo sa starim parolama i mi smo po mom mišljenju učinili grešku u tome što se nije prepustila slobodna utakmica. Ja stojim na stanovištu, da smo mi sa ovim idejama koje zastupamo, svi bar formalno, a ja se nadam i u duši svih, mogli otvorenom borbom mnogo postići i otvorenom utakmicom ući u borbu. To je moje duboko uverenje. I, gospodo, ja žalim ne što smo ovde svih 306 jedne grupe, nego što nas nema 200 u jednoj grupi, a 120 u drugoj grupi. Onda bi bila utakmica; formulirali bi se pogledi i stanovišta, pojmovi, nastala bi borba i mi bismo mogli da uđemo u tu slobodnu utakmicu sa svojom unutarističkom i jugoslovenskom ideologijom — jer smo u pravu. Gospodo, eto to je posledica te situacije! Da je organizovana stranka u pravo vrijeme, ja verujem, da se stvar ne bi razvijala kao što se je razvijala. Mi smo pošli na izbore u kojima nije bilo utakmice, došli smo u Parlament, u kome nemamo opozicije i činjenica je da smo došli nehomogeni sa starim kadrovima i sa starim parolama.

Gospodo, ova Vlada 6 januara stupila je sa svojim programom u život. Zašto je obustavljen stari Ustav i zašto su forme konstitucionalnog i parlamentarnog sistema uklonjene? Zato da se manifestuje i izvede Jugoslovenstvo, da se u Jugoslovenstvo provede princip jednakosti, princip ravnopravnosti između pojedinih plemena, između pojedinih delova naroda, da se t.zv. hrvatskom pitanju dade jedna forma rešenja, da se stvori predušlov za novo definitivno rešenje i da se neka socijalno-ekonomska pitanja reše.

Dozvolite mi, gospodo, da ja prema tim pitanjima zauzmem čisto objektivno stanovište sa namerom da koristim stvari: Ja znam gde je moje mesto i da ja nemam mesta sa one strane barikade; i ja sam sa ove strane i to je logično, ja sam sad na ovoj strani bez obzira, da li se radi parlamentarno ili neparlamentarno, diktatorski ili ne, ja sam uvek na onoj strani koja garantuje čisto jugoslovensku politiku. (Pljeskanje). Eto, gospodo, to su četiri principa koja je imala da sprovede u život današnja Vlada. Ja sam rekao i dobre i zle strane. Mi smo u Parlamentu i mislim da imamo prava da o tome govorimo.

Gospodo, juče je pala reč jednog našeg kolege, g. Dr. Nikića, koji je rekao: i ja sam i jesam i pokazao sam da sam bio za Jugoslovenstvo, iako sam nekada u svojim mladalačkim danima imao drugu ideologiju. I ja izvirem iz starčevićanske stranke. Ali, gospodo, fakt je ako hoćemo u širokim slojevima naroda da primenjujemo Jugoslovensku ideologiju, možemo je primenjivati samo tako, ako ta politika počiva na potpuno zdravoj ravnopravnosti. Ja znam da je to teška reč. Kakva ravnopravnost u jednom narodu? Ali, gospodo, nemojmo se igrati reči. Moramo pogledati stvari u oči onako kakva je. Nisu svi na onom nivou razvoja kao što smo nas 306. Mi moramo računati sa činjenicama. Ja nisam za to, ja sam gazio i gazio bih i sada kad bi to bilo u interesu države, ali gospodo, ako se može da kompromisom urede neke stvari, ja apsolutno nisam protiv kompromisa u koliko on počiva na nacionalističkom temelju. Gospodo, nisam imao nameru da govorim o ravnopravnosti, ali govorim tek pošto sam čuo oštre proteste. Molim vas stoga, da saslušate dobrohotno moje mišljenje o tome. Juče je g. Dr. Nikić izneo jedan dokument. Kazao je: u jednom srezu bio je neki Hrvat banski većnik, pa je maknut i predložen drugi, ali je od sreskog načelnika odbijen sa obrazloženjem: u ovome srezu ne može biti Hrvat većnik, i dokumentira mu to sa statističkim rablicama. Ja apsolutno delim mišljenje toga sreskog načelnika: da je zgodno da tamo gde ima više Srba bude Srbini. Ali, gospodo, onda ćete mi dozvoliti da ima princip oportuniteta koji zahteva da se u drugome srezu, u drugome mestu izade u susret onom delu naroda koji se zove hrvatski. Jer kako vi inače zahtevate da se u tome delu naroda širi i nastavlja jugoslovenska ideologija, da se širi državna misao koja je tekla 10 godina? Ako on oseća da nije oslobođen, nego da se pod raznim igrama partijskim ili plemenskim nameće jedan sistem i nešto što on neće, on to ne mora odobravati. Kazaću vam jedan primer koji je juče takode spomenut. Ja sam, kako bih rekao... (Smeh — Jedan glas: Što se stidiš?) Kad bih ja odlučivao o izborima, onda se, gospodo, ne bi dogodila ta činjenica, nego bih uzimao u obzir njihov vidik, njihove interese. Ne bi se dogodilo da je u predzadnjoj Skupštini bilo 93 Hrvata, a sad je propušteno svega 52 Hrvata. To nije zdrava i pametna politika. I ako je u interesu države da ne bude ni jednog Hrvata nikada, onda i neka bude. (Jedan glas: To je slučaj. — Žagor.) To nije slučaj. Kad bi to bio slučaj, ja ga ovde ne bih ni spominjao. Ali ja tvrdim da je to bilo nekoliko puta — kad me hoćete da izazivate. (Žagor). Nemojte da se igrate samnom. Ja tvrdim da to nije slučaj, jer 25 kotareva nije slučaj. (Upadice). Želim da govorim mirno i da ne izazivam nikakvu borbu. (Jedan glas: Zašto izazivate te plemenske borbe?) Kad bi to slučajno bilo obratno, vi biste me zafkavali. (Žagor i upadice).

Potprirednik Dr. Avdo Hasanbegović: Molim da gospoda ne upadaju u reč.

Dr. Anđelinović: (Jedan glas: Vi tražite ključ!) Ne tražim ključ, ali tražim jednu praktičnu i pametnu politiku koja će meni, i onima koji misle kao ja, omogućiti praktičan rad u tome delu naroda. (Žagor). Ja ću vam kazati primere, i ako nisam imao nameru da o tome govorim. (Upadice). Ja znam da ćete skočiti sa svoga mesta, ali bolje i da ne skaćete, i mnogi bi mogli da se pokriju ušima.

N. pr. gospodo, u punom jeku nacionalističke politike ima jedno društvo koje se zove „Gajret“. To je bilo muslimansko društvo, i u punome jeku, jugoslovenske politike, pretvoreno je u srpsko-muslimansko društvo „Gajret“. (Žagor). U istome momentu, gospodo, kad ja prvi ustajem i odričem potporu svakome društvu koje nosi u mome srezu hrvatsko ime; ja mu odbijam potporu i prestao sam da budem član. Kad je bilo stvoreno sportsko društvo, koje mi je pisalo u Beč da ga pomognem, ja sam mu odgovorio: da ne mogu da ga podržim. Rekao sam, da mogu da potpomažem stara društva koja su se razvila, ali ne mogu da primim stvaranje novoga društva, sa plemenskim imenom.

Pak što se tim postiglo? Nikada nije bilo onoliko Hrvata među Muslimanima nego danas. Možda iz inata?

Ali ja sam protiv tih Hrvata koji idu iz inata u Hrvatsvo. Neću takve Hrvate. Gospodo, Vlada, jedna Vlada naročito koja ima veliku moć, mora da pazi na sve emanacije državnog i nacionalnog života. Ja neću da kažem, da je to tendenciozno napravljeno, to mi apsolutno i ne pada na pamet, ali vi ste juriste i znate da se zločin pravi i omisione. Ja neću ništa drugo da pomenem, nego ću se ograničiti i pomenuti samo Dunavsku banovinu. Tamo se stvara Bunjevački narod. Pa gospodo, nije li vam dosta Srba, Hrvata i Slovenaca, nego hoćete i Bunjevce? (Smeh). Ja kažem da jedna Vlada koja ima punu vlast, ja vas pitam..... (Žagor). Neću da pravim prisposobu da moj kolega Dragović opet ne skoči. (Miloš Dragović: Ja sam se popravio). Radujem se da ste se popravili, ali samo hoću ovom prilikom da kažem šta bi bilo da se ovo, recimo, dogodilo u režimu fašističkom i da su stvarali jedan nov narod? Ja ne kažem da ga je Skupština stvarala, jer Skupština neće to učiniti ako to Vlada ne predloži i neće, ali gospodo, fakat je da se stvarao nov bunjevački narod, a to je od strane Vlade trebalo se zabraniti. Ja bih mogao još primera navesti, ali navodim samo ova dva; mogao se stvarati i šumerovački narod, ali ja kao što rekoh navodim kao primer samo ova dva: muslimanski i bunjevački, i kažem vam da to nije zdrava politika, jer to su pojave koje dolaze u sukob sa principima Jugoslovenstva.

Ja ne stojim na stanovištu državnog Jugoslovenstva, nego narodnog. Ali ja stojim na stanovištu da ima pojava koje mi moramo da uzmemo u obzir i da o njima razmišljamo, ali ima, gospodo, pojava o kojima državna vlast mora da vodi računa. Ja sam vas istina na mnoge stvari upozoravao, i priznajem da su mnoge u tome pravcu i ispravljene.

Ja ne govorim o zloj nameri, ali govorim po pravilnom propuštanju, govorim o neshvaćanju. Ja sa žalošću moram da konstatujem i o neshvaćanju i u samoj Narodnoj skupštini. (Čuje se: Oho! — *Aramović:* On razgovara sa sobom!) Na žalost razgovaram sa vrlo malim brojem! (*Aramović:* Vi sami sebe pobijate, to je iz starog datuma pre 1929, što vi govorite).

Ja vam kažem da politički malo promislimo, ima li smisla da nekim pojavama otvoreno pogledamo u oči, ima li smisla da mi kažemo sad na primer da naš jugoslovenski narod nema dva književna jezika: jedan srpski i hrvatsko-slovenački; ima li smisla, gospodo, da niječemo da postoji dva pisma; ima li smisla da niječemo da postoje dva načina pisanja, ekavština i ije-kavština, ima li sve to smisla, gospodo? (*Abramović*: Nije takol!) Vi te stvari, pope, ne razumete. (*Abramović*: Nemojte vi čitati lekcije nikome, možda ja više razumem od vas, gospodine dragil!)

Molim vas, gospodo, to su činjenice koje ja govorim u najboljoj nameri. Nemojte misliti, da meni smeta ako imam sve banove Srbe pravoslavne i ako hoćete Srbe bezverce, vrlo malo mi je to stalo, ali opet vam kažem: nije situacija takva kako je vi zamišljate. Možda sam ja jedan od zadnjih Mohikanaca, nemam razloga da vam pričam priče i laži; to su stvari, kažem, po kojima Vlada treba da promisli. I ja ih ne bih ovde iznosio da ih nisam upozoravao nekoliko puta; možda su zaposleni, možda nisu mogli ispraviti sve u 24 sata, možda nisu znali, ali fakt su. Ja bih mogao silne primere da navodim, ako dozvolite ja vam ih mogu i u Klubu navesti! Ja prelazim preko svih tih i mnogih drugih stvari. Kazaću samo jedan primer. Mislite li vi da je potrebno ako jedan ban u iks banovini — u kojoj Hrvati stoje u opozicionom stavu, i ako jedan od tih Hrvata, koji nije bio u mojoj grupi niti u mojoj stranci, nego bio Radićevac, sa kojim sam ja bio u krvavoj borbi, priključi se Vladi, bude banski većnik i kritikuje kao što sam ja kritikovao, onda Ban u punoj sednici kaže: „Čuti, lažeš, ja ću te uhvatiti za uši i baciti van“ . (Prigovori i graja). Nemojte, gospodo biti intransigentni i nekompromisni u tim pitanjima, pa pogledajte, ja tvrdim da je situacija takva, da je situacija teška. U tom pogledu mi moramo dati primera tome, mi Narodna skupština, koja mora s tim pravcem hoditi! Ja vas molim, gospodo moja, da uvažite to moje mišljenje i molim Kraljevsku Vladu da uvaži to.

Izneo sam dva-tri primera letimice, tim više, što Narodna skupština nije raspoložena da čuje nego samo hvalospeve Vladi, i kazao sam, da je to jedan razlog, sa koga ja kritikujem današnju vladu; što nije pokazala dovoljno energije, dovoljno snage, dovoljno ideologije, da se tome nametne, da stegne u tome pravcu i spreči takve pojave. Jer, pospodo moja, ja ću sa ovoga mesta reći jednu stvar. Ja sam to rekao u lice g. Davidoviću, a svojedobno i g. Pribićeviću, da to tako zvano hrvatsko pitanje, (*Dr. Gligorije Tadić*: Ne postoji!) kao što kaže kolega teoriski ne postoji. (*M. Živančević*: Ne može da se špekuliše na tome pitanju). Ali ja vas molim ako ne postoji, da tražimo načina da se to ne javlja u bilo kakvoj formi. Gospodo, mi smo svojedobno u Hrvatskoj, vrlo velike greške pravili. Najpre se je govorilo: nema Srba; onda su govorili nema nagodbe, pa se onda govorilo: nema hrvatskog pitanja. Gospodo, to su činjenice koje postoje i sa kojima treba računati! Kao što je nekada postojalo neko drugo ili treće pitanje, postojalo je i ovo. Gospodo, to moramo uzeti u obzir i moramo raditi u tome pravcu i da nastojimo to popraviti.

Gospodo, preći ću preko ova dva pitanja jugoslovenskog i primene jugoslovenstva u praktičnoj politici, da ga narod razume, to jest politike jednakosti i ravnopravnosti, preći ću preko ta dva pitanja. Meni je dovoljno da na njih samo upozorim. Ja sam duboko uveren da u duši mnogi od g.g. Ministara, možda

i svi, osećaju težinu toga i nemojte, gospodo, misliti, da im pravite veliku uslugu ako njima vićete da nije, oni znaju da jeste. Gospodo, prelazim preko ova dva pitanja i dolazim na treće pitanje i kažem: da su u pitanjima ekonomskim i socijalnim bila razna gledišta i razni pogledi. Ja bezuslovno sa ovoga mesta imam da zahvalim vladi što je donela rešenje agrarnog pitanja u Dalmaciji. Pitanje agrarno uopšte uzimala je vlada sa vrlo liberalnog i naprednog gledišta i nastojala je da ga reši. Ali, gospodo, pitanje ekonomskog zbrinjavanja krajeva koji su tako zvani pasivni krajevi, a pasivni utoliko ukoliko njihovi produkti ne dolaze do izražaja i ukoliko nije njihova industrija ili poljoprivreda dovoljno od vlade poduprta, nije dovoljno rešeno i ti krajevi nisu dovoljno zaštićeni i podignuti na nivo da ne budu pasivni. Kao što je rekao g. Grdić nije Vrbaska banovina pasivna, jer ima velike šume koje daju veliki prihod državi, ali ona nije kriva ako je šumska industrija pala na minimum i kao što je rekao g. Mohorić: treba da bude jedna idejna veza, treba da bude jedan smisao zajednice, ako jedan deo naroda, jedan kraj padne u težak položaj, da ga svi krajevi potpomažu. Tako je država i učinila, kad su pali u težak položaj žitorodni krajevi, stvoren je žitni režim. Je li taj režim pomogao ili nije, je li doneo one uspehe ili nije, ja ne znam, mislim da nije, ali se ne može poreći dobra intencija da se pomogne žitorodnim krajevima.

Tako, gospodo, moje je mišljenje da imamo prava, da sutra, ako padnu oni, koji se bave sa opijumom, ili oni koji se bave sa šljivama, ili oni sa vinom, ako padnu u tešku situaciju, da je naša dužnost, da svima tima treba da izađemo u susret. I stoga razloga ja sam, gospodo, i podupirao bio one stanovište g. Ilije Mihajlovića. Ja neću sad da govorim o šljivarskoj industriji, ali moram da govorim o našim vinogradarima, koji su zapali u jednu takvu tešku situaciju, da oni apsolutno imaju pravo, da traže pomoć od države, u toliko pre, što oni imaju more, imaju obalu, imaju luke kroz koje prolazi jedan najveći deo trgovine u našoj zemlji. Ja ipak smatram da tom čitavom primorskom kraju, koji se bavi vinodeljstvom, Vlada nije posvetila onu nužnu pažnju, koju je trebala da posveti. Može biti da je Vlada imala dobru volju da pomogne našim pomorcima, jer je ona u istini htela da im pomogne u zadnjem momentu. Ali, gospodo, pred smrt se ne može pomoći. Mnoge je teže jednom lečniku, kad dođe pri kraju bolesti jednoga bolesnika da mu pomogne, nego da ga je lečio u početku bolesti.

Gospodo moja, ja smatram da je i ova Vlada kao i svaka druga Vlada, jedna etapa u našem političkom životu. Koliko će ova Vlada vladati, duže ili kraće vreme, to ne znamo, ali je sigurno, da ne može ona ostate za uvek. A, gospodo moja, moje je duboko uverenje, da zdrava politika jednoga naroda mora da zna uvek, da vidi uvek, i da ima uvek razne kombinacije za izlaz iz jedne nacionalne krize.

Gospodo, ne može biti samo jedna kombinacija za izlaz iz jedne krize. Ta kombinacija i uz najbolju volju može da otkáže, pa šta ćemo, i gde ćemo onda? Ja, gospodo, tvrdim da mi nemamo dobru kombinaciju i da mi ne stvaramo mogućnost, da se spasavamo od eventualnog zla, zato je kriva i sama Vlada, a kriva je i ona opozicija, koja je van redova ovoga parlamenta.

Gospodo, ja ne znam kako da kažem, ali mogli bi da podelimo tu opoziciju: u opoziciju, koja se nalazi u zemlji, i onu, koja se nalazi van teritorije naše zemlje. Kad to kažem, ja moram odmah da izjavim, da ja ne

mogu da mećem u jedan koš: jednoga Pavelića, koji je u direktnoj službi jedne strane države, pa da ga stavim u jednu grupu sa jednim Pribičevićem. Ali kad to kažem, mogu da kažem da je najgora opozicija ona, gde se čovek ne meša u politički život svog naroda. Moje je uverenje, i mislim da takav njen rad nije opravdan, i da toga nema u istoriji ni jednoga naroda. Moje je duboko uverenje, da niko nema prava da se bori protivu svoje zemlje, za koju kaže da je sam gradio i stvarao. (Živo odobravanje i pljeskanje). Gospodo, molim vas da mi dozvolite, da sad obrazložim moje mišljenje o opoziciji, koja je ovde u zemlji. Gospodo, mi ne možemo imati nikakve opasnosti od jednoga dr. Spahe, čije je mesto ovde među nama, ili od jednoga dr. Korošca, čija se ideologija ne slaže sa našom, ali je uvek u svojoj taktici do sada upotrebljavao samo zakonske mere, — između njih i jednoga dr. Mačeka velika je razlika.

I ja smatram, gospodo, da i sama opozicija snosi jednu veliku odgovornost ako ima i u koliko ima nesređenog stanja u našoj zemlji. Tu odgovornost snosi i kraljevska Vlada, što ništa nije učinila, da ne dođe do te i takve odgovornosti. Gospodo, moja kritika je dobronamerna kritika jednog parlamentarca, koji gleda otvorenim očima u situaciju onakva kakva je.

Ja mogu da kažem da poznajem jedan deo naše zemlje i naroda vrlo dobro i vrlo stvarno, znam sve potrebe njegove ekonomske, bar u ono dve tri hanovine, za koje se više interesujem i poznajem i njegove političke poglede. Gospodo, što sam govorio, govorio sam u istini sa jednom dobrom namerom. Ima mnogo zla. Nemojte misliti da je to sama činjenica što je nas 306 došlo u Parlament, pa je zemlja zapala sva u zadovoljstvo. Ima mnogo zla. Za zlo smo svi pomalo odgovorni, i ja prvi. Ali, gospodo, ako se pokaže dobra volja, ako se pokaže i ovde i ovde (pokazuje na Vladu i poslanike), ako ovi ovde ne budu mislili da su jedan neovisni deo od ovoga ovde, a ovi ovde ne budu smatrali da ili samo moraju da hvale ili samo moraju da kritikuju, gospodo, mogu da se stvore preduslovi za jedan normalni život. Ja, gospodo moja, kažem vama, ja nemam nikakvih ličnih razloga da kritikujem ovu Vladu. Nije isključeno da je ovo možda moj zadnji politički govor u ovoj Narodnoj skupštini (Smeh i veselost), ali moja, gospodo, molim vas da stvari ne presuđujete sa sitnih, niko nema to pravo, sa sitnih i ličnih gledišta, nego da gledate: ne ko je govorio, nego šta je rečeno. I ja vas molim da utvrdite ovde: da je jedina politika moguća čisto nacionalistička jugoslovenska politika, i da ta jugoslovenska politika može u širokim masama da proдре ako osete da svaki od njih koji vodi tu politiku isto oseća, da ne pravi razliku, da ispravlja onde gde se tendenciozno te razlike pravile. Nemojte zatvarati oči pred činjenicama! Mi stojimo pred jednom vrlo teškom situacijom i ekonomskom i političkom. Svaki od vas to zna, i kad mi u malome krugu svi to priznajemo, ja vas molim da to priznanje dođe ovde do izražaja, jer činite vrlo male usluge onima kojima poverenje glasate, ako im se stvari prikazuju u jednoj formi koja ne odgovara pravom stanju stvari. Ja vas, gospodo, to molim. Gospodo narodni poslanici, veran načelima 6 januara, načelima jugoslovenskog nacionalizma i bezkompromisnog monarhizma, kao predstavnik jednoga dela seljaštva i inteligencije jugoslovenske iz ove zemlje, gospodo, smatram svojom dužnošću da glasam protiv budžeta sa razloga koje sam gore naveo. Nadam se da će ovo glasanje biti jedan memento svima da isprave greške

kjih ima mnogo i da će to biti jedan impuls jugoslovenske ideologije u isti mah, i nadam se, da će i ovaj moj stav biti jedan poticaj za sređivanje prilika u domovini za koju računam da smo joj svi jednako odani i svi jednako verni. To sam imao da kažem. (Pljeskanje).

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Ministar Unutrašnjih poslova g. dr. Milan Srškić.

Ministar Unutrašnjih dela Dr. Milan Srškić: Gospodo narodni poslanici, mi smo juče i danas imali prilike da čujemo dosta lepih govora, da čujemo stvarne i objektivne kritike narodnih poslanika, koje Kraljevskoj vladi mogu korisno da posluže po njen budući rad i koje svakako mogu da posluže u mnogim i mnogim pitanjima kao dobra i korisna sugestija i kao dobra i korisna inicijativa za mnoge mere koje treba preduzeti u opštem interesu ozdravljenja prilika u našoj državi i našem narodu. Ta kritika, gospodo, u koliko je bila objektivna, u koliko je bila stvarna, u koliko je imala u vidu samo da korisno posluži, ta kritika čini čast ovom Narodnom predstavništvu, ona mu diže ugled. I dužnost je svih nas, gospodo, i poslanika i Kraljevske vlade, da celokupnim svojim radom dižemo autoritet ovoga velikog tela. A dižući autoritet ovog velikog tela, mi podvlačimo vrednost i značaj onog visokog zadatka koji ono mora izvršiti. (Pljeskanje). Ali, gospodo, na veliko čuđenje i, ako hoćete i razočarenje mnogih nas, izgleda mi da su neka g.g. govornici u toj svojoj kritici prešli preko granice onoga što je korisno i dobro, i pokušali da kritikuju samo kroz prozor računajući samo na jeftini efekat kod lakovernih i malodušnih. A danas, gospodo, nije trenutak da se govori kroz prozor, (Uzvici: Tako je!) jer smo se mi ovde sastali da vršimo jednu veliku dužnost prema narodu i da primimo i jedan deo odgovornosti da se kuražno i muški borimo protiv onih koji podležu bilo zabludama i opterećenjima iz prošlosti, da dižemo duh kod onih koji posrću pod pritiskom teške ekonomske depresije. Nije, gospodo, naš zadatak da revolucioniramo i radikalizujemo naš svet govoreći kroz prozor nego da merimo reči i govorimo samo ono što može biti od koristi i pomoći. Gospodo, otišlo se i tako daleko da su na usta uvažene g.g. govornika, padale reči koje, mislim, nisu smele pasti. Tako je juče jedan bivši Ministar, kritikujući neracionalnost ušteta u budžetu, rekao kako se od 17 i po miliona izdataka za popravku puteva taj kredit skinuo svega na pola miliona dinara. Da će to stvoriti zlu krv u narodu i pojačati nezadovoljstvo, to se po sebi razume. Ali, gospodo, stvar nije ovakva. To su vanredni izdaci na investicije; a mi smo, kao što znate, vršeći jednu prilikama nametnutu nam racionalnu štednju, reducirali sve izdatke na investicije, pa smo i ovaj izdatak morali u znatnoj meri reducirati. Ali na taj cilj popravke puteva postoje veliki krediti banovina, koji iznose mnogo više nego što je ovde izneto. Vidite, tako ne treba da se govori.

Isto tako kritikovan je budžet vojske, na koju je primjedbu g. izvestilac lijepo odgovorio, da je Finansijski odbor, duboko stvar proučivši, već doneo jednu odluku.

Gospodo, pa zar ova prva skupština posle 6 januara da dočeka da mi tu stvar zameramo i kritikujemo, kao da smo u doba najviše pocepanosti partijske, najviše izbezumnjenosti u međusobnim borbama doživeli da stranka Stepana Radića koja je zauzimala najnepomirljiviji stav prema ondašnjem režimu glasa za vojni budžet i ako iz opozicije. (Burno odobravanje.)

Nije to metod, kojim se sme izlaziti u današnje teško vreme.

Gospodin predgovornik izlažući potrebu da branimo i čuvamo kao svetinju, kao amanet, našu jugoslovensku nacionalnu i državnu misao, opominje sve da se čuvamo plemenskog razračunavanja i obračunavanja, a sam pada u tu strahovitu grešku, i on i njegov predgovornik Ministar g. Nikić, kad govori da smo mi postavili svega jednog Hrvata za okružnog inspektora od njih 20. Pre svega, to tačno nije. Kad već moram da brojim, kažem vam da ih imamo u Ogulinu i u Jajcu i u Mostaru, mislim i u Varaždinu. Da li je potrebno to prebrojavanje i to merenje na apotekarsku vagu, jesmo li pravilno primenili ključ plemenski i verski, i da li je to u duhu programa koji izvodimo? Ne stvara li se ovim obračunima, nepoverenje međusobno, što je kadro najviše načeti našu ideju jedinstva narodnog i državnog?

Neka mi ne zameri gospodin predgovornik, koga ja mnogo cenim, što ja nisam mogao steći uverenje da su oni razlozi koje je on izneo, pravi razlozi, koji su ga rukovodili za jedan ovakav stav prema današnjoj vladi. Ako se ovakav stav u pitanju poverenja Vladi pravda ovim razlozima, koje iznosi g. Anđelinović da se zanemaruje naše Primorje, da iz budžeta nije ništa predviđeno za dizanje našeg pristaništa, za podizanje našeg Primorja u opšte, kako su nepravilno zaposednuta visoka mesta banovinska, banskih većnika, pomoćnika itd. onda ja pitam g. Anđelinovića i druge, kako su ista ta gospoda glasala vladama poverenje u doba kada je u budžetu bilo mnogo manje namenjeno u tu svrhu.

Naše pomorstvo nema da zažali na ovaj šestojanuarski režim; jer je za vreme toga režima predviđeno pola milijarde subvencije za deset godina za obalsku pomorsku plovidbu, a da re govorim o izdancima za agrar, za zadrugarstvo, za pomoći opštinama, itd. Gospoda resorni ministri, kad budu govorili o tome, mogu dati odgovor opširniji g. Anđelinoviću. Znam, da je 1928 godine g. Anđelinović glasao za budžet, mislim, ako se ne varam, u režimu u kojem je g. Anđelirović ranije bio član, pa kao jedini Hrvat bio iz Vlade ispao. Tada se nije bunio. Nije mu smetalo što nema u vladi Hrvata. Ja sam tada digao svoj glas i kazao da vlada koja nema Hrvata nema moralne kvalifikacije. Tako je i bilo. Taj se režim i slomio na onim strašnim događajima u Skupštini. G. Anđelinović glasao je za budžet tada, i ako nije bilo za pomorstvo u budžetu ni iz daleka predviđeno koliko je sada. (Burno odobravanje.)

Neka mi oprost g. Anđelinović, ali ja ne mogu da se složim s tim, da je ovo razlog da on ne glasa vladi poverenje. Pa ni ostala gravamina, koja se upisuju Vladi u greh, ne znam Gajret, pa Bunjevci, sve to nije od juče, sve je to tu već tri godine. I za vreme svih tih triju godina gospodin Anđelinović vršio je jednu ulogu najvišeg poverenja kao aktivni opunomoćeni ministar pred savezničkim državama, branio je interese naše države i vršio je propagandu u korist ovoga režima, kome on danas uskraćuje poverenje. (Burno odobravanje u Skupštini.)

Dozvolite, gospodo, ja u očigled toga fakta, neka mi ne zameri g. Anđelinović, moram da posumnjam da su ovo u istini iskreni razlozi koji njega za ovaj stav rukovode.

Gospodin Anđelirović kaže: Treba kritike, šteta što nema opozicije, što nas nema ovde 200 vladinih i 106 iz opozicije. Sasvim se s tim, gospodo, slažem.

Kad smo donosili Izborni zakon, mi smo imali u vidu da će se stvoriti mogućnost da i oni koji drukčije gledaju na sve probleme i političke i ekonomske i socijalne i kulturne, da će i oni imati mogućnosti i treba da imaju mogućnosti po Izbornom zakonu da dođu u ovu Skupštinu i da se ovde i njihov glas čuje.

Izborni zakon to omogućuje. Opozicija je sa izbora pobjegla, ne zato, što je on nedemokratski, nego što nije imala kuraži da odijeli snagu. Najveći je prigovor državnoj listi, a to je jedna od najvećih brana i najsigurnija garancija za čuvanje jedinstva narodnog, jer smo hteli da jedinstvo narodno i državno stavimo van svakidanih političkih pazara i trgovine i da ga izdignemo van političkih diskusija. I mi smo, propisavši da u svakom srezu svaki kandidat mora da ima pristasa, hteli smo da postignemo to, da niko ko hoće na račun jedinstva narodnog da pravi partijsku politiku, ne može politički do izraza doći. To je uneseno u izborni zakon, jer su nam to diktovali interesi zemlje i naroda.

Ta tako zvana opozicija na sokaku smatrala je za potrebno da izostane od izbora. Ona je kukavički pobegla sa megdana i to ne zato što je htela da demonstrira protiv izbornog zakona sa državnim listom, i što je tobože nedemokratski, nego zato što nema među njima nikakve idejne zajednice. To je jedno raznorodno društvo. Oni se pogađaju mesecima i ne mogu da se pogode ni na jednoj negativnoj osnovi, ni na osnovi kako da nas ruše, a kamo li da se pogode kako treba da izgleda program na osnovu koga treba da se izgradi život svoga naroda i države kada oni dođu u priliku da prime vlast. (Burno odobravanje i pljesak.)

U izborima za senat nije bilo državne liste, pa su se ipak apstinirali, jer nemaju sa čim pozitivnim pred narod da izidu.

Najsrećnije bi bilo da su se oni mogli složiti i da su izašli sa nama u borbu izbornu, da podelimo taj idejni megdan, pa kome narod dade poverenja. To smo mi želeli, to je i svrha Izbornog zakona, ali oni kukavički pobegoše.

I ja moram ovom prilikom radi dizanja vere i optimizma među nama samima, u koliko bi ono bilo pokolebano (Glasovi: Nije, nije!)... da naglasim i podvučem: Nemojte, gospodo, ni jedan da verujete nikakvim intrigama i podvalama sa sokaka i zapamtite da se u ovoj zemlji sa političkog sokaka politika voditi neće, nego je ovo kuća, koja je jedina pozvana da svojim punim autoritetom vodi politiku. (Burno odobravanje.) Ma kako među njima bilo ljudi od velike vrednosti u našoj skorašnjoj političkoj prošlosti, oni danas nemaju poverenja narodnog i sa njima se računati ne može. To su prvaci, koji su abstencijom osudili sebe, da ih je narod ostavio i dao svoje poverenje vama. — Jer nemojte gubiti iz vida i nemojte nigda da zaboravite da smo dobili preko 2,400.000 glasova, dakle više nego li sve političke stranke u zbiru što su dobile i na jednim izborima od oslobođenja do 8 novembra.

Narod je dao poverenja vama da saradujete aktivno u političkom životu. Ova je Skupština sposobna za rad, i nadam se, da će to biti cele svoje periode, a dotle, ko god nema formalno narodno poverenje, valja da ostane sve četiri godine na galerijama i na sokaku. Kaže se: Pa neka ima i opozicije bar u našoj sredini. Niko to ne smeta. Niko se ne daje iluziji da će svih 306 poslanika uvek jednako gledati na sve probleme koje život postavlja na drevni red. Mi znamo da ta opozicija mora da nastane među nama po samom vre-

menu i po pogledu na izvesne probleme. Jedno smo sigurni, da će to diferenciranje nastati po stvarnoj razlici u shvatanju, ali nikad radi zloupotrebe ili na štetu ideje jedinstva narodnog i državnog.

Mi smo svi svesni velikog istorijskog zadatka koju ova Skupština ima, da dovrši ono što je 6-I-29 započeto. S toga je i nama dužnost da Vaš autoritet uvek čuvamo, da ga dižemo i visoko poštujemo. Ovom prilikom hoću da Vam kažem, kako mi gledamo na odnos izvršne vlasti prema zakonodavnom telu. Ma da smo mi nasledna i ustavna monarhija, a ne parlamentarna, mada Ministre postavlja Kralj, a oni su njemu odgovorni, ipak smo mi svesni toga, da je to jedna moralna dužnost, da onaj čas, ako bi se našla skupštinska većina, koja bi uskratila namatraženo poverenje, da bi mi povukli konsekvence. Ali, gospodo, kako rekoh, te opozicije u našoj sredini biće i treba da bude. Samo ona mora biti stvarna i voditi računa o najsvetijim postulatima, o koje se ni jedan ne sme da ogreši, ni da proigra poverenje naroda koje nam je dato na izborima.

Da vidimo ovo što se iznelo juče i iznosi danas sa strane g. Anđelinovića i njegovog predgovornika g. Nikića. Da li je ovo jedan stav koji se može dovesti u sklad, u potpun sklad sa svima zahtevima, koji se na sve nas postavljaju sa našim dužnostima u ovom narodnom predstavništvu. G. Anđelinović kaže: Ja sam Jugosloven bez kompromisa. On silom traži među iskrenim pravim Jugoslovenima vještačku razliku između čistih i nečistih Jugoslovena.

Svi Jugosloveni koji su tu misao prihvatili srcem i dušom, svi su oni jednaki. Unutra među nama ne treba kompromisa, nego smo jednaki prema svakome koji je iskreno prihvatio ovu ideju. Nećemo da se delimo na čiste i nečiste, to je nesreća; jer bismo onda mogli vrlo lako da doživimo, da nam jednoga dana cela jugoslovenska partija može stati pod jedan kišobran. Ne zaboravimo da niko nema prava da po svojoj subjektivnoj oceni meri koliko je ko pravi Jugosloven. Niko to nema prava, jer tu može pasti u strašnu pogrešku. Tu ćemo se iskriviti ako unesemo subjektivni kriterijum u ocenu svačije nacionalne čestitosti i ispravnosti.

Uzmite samo primere iz naše skorašnje prošlosti. Je li bilo veće Jugoslovena od Nikole Pašića, pa znamo koliko se puta htelo i nastojavalo da se on pretstavi kao pretstavnik plemenskog šovinizma, i ako se dobro zna da je on to svoje Jugoslovenstvo u presudnim danima naše narodne istorije i državne nezavisnosti, idući kroz Albaniju, znao na najjasniji način dokumentovati. (Burni aplauz.) Pa zar, gospodo, da ne budemo iskreni i ne priznamo svi sad, kad gledamo iz istorijske perspektive rad pok. Stjepana Radića, ... (Slava mu)... da on koji je u raznim peripetijama političkih borbi ocrnjivan na razne načine da je bio izraziti pretstavnik i Jugoslovenstva i Slavenstva. (Buran aplauz.) Vi svi znate šta se sve govorilo i pisalo pored svega toga i o Nikoli Pašiću i o Stjepanu Radiću. Ta dva primera ističem, da upozorim koliko je nepravedno nekoga kvalifikovati po subjektivnoj oceni, koliko tu čovek može lako da pogreši. Niko ne sme biti toliko pretenciozan pa tražiti da se njegovom samoocenom kvalifikuje nacionalna čestitost i patriotizam drugih. (Dr. Anđelinović: Zašto je došao 6 januar?) Nije važno, gospodo, da li se neko ranije ili doznije izjavio za tu ideju, nego je glavno da li je on danas iskreni privrženik ove ideje. Tako je shvaćeno Jugoslovenstvo 3 oktobra 1929 godine, i samo zato, što je

tako shvaćeno, ono je zatalasalo srca celokupnog našeg naroda. U ovako shvaćenom Jugoslovenstvu gleda se ne samo ravnopravnost nego se u njemu gleda ovaploćenje i uveličavanje svih onih velikih plemenskih tradicija i plemenskih svetinja, kojim se naš narod oduševljavao i ponosio. I ako se neko jače isticao u odbrani plemenskih tradicija i svetinja, on je zato, orijentisavši se kao pravi Jugosloven, našao baš zadovoljenje tih svojih ideala, jer te ideale Jugoslovenstvo ne potire i ne briše ih, nego ih uzdiže i veliča. Ono što je bilo sveto kao srpsko, hrvatsko i slovenačko postalo je opšte, zajedničko jugoslovensko. (Buran aplauz). Pa zar danas neko koji je ranije možda življe branio svoje plemenske svetinje i koje su se danas našle uveličane i ovaploćene u ideji Jugoslovenstva, pa zar mi njemu da kažemo, ti si taze Jugoslovenin, ti nisi čist, i ti nemaš prava. (Dr. Anđelinović: Ko je tako govorio?) Ja sam tako razumeo čisto Jugoslovenstvo g. Anđelinovića. Jugoslovenstvo je postalo opšti narodni ideal od kako je prestalo biti agitaciona parola jedne partije i od kako je prestalo biti monopol odabranih patriota. I sad, gospodo, deliti nas na čiste i nečiste, to znači gurati nekoga u njegovu staru pozu, silom stvarati plemenski šovinizam. Govoriti danas o čistom i nečistom Jugoslovenstvu, to znači unositi klicu raspadanja i degenerisanja te prave čiste jugoslovenske misli.

Ne smemo, gospodo, biti isključivi. Ja mislim da je baš zadaća onih starih i oprobanih Jugoslovena, u koje sa čašću i s pravom pripada i g. Anđelinović, da je njihova zadaća što više širokogrudosti u okupljanju svih pozitivnih narodnih snaga, što više zaborava i oprostaja, što više poštovanja svačijeg rada, svačijeg uverenja, a što manje reklaminisanja. Treba ispitivati da li svaki član jugoslovenske zajednice vrši svoju dužnost pošteno i savjesno, i po tom davati ocenu. (Uzvici: Tako je!) Gospodo, kaže g. Anđelinović, govoreći o Ustavu, da je on, veli, dobar, ali ne zna zašto su sankcionisane banovine tim ustavom. (Dr. Anđelinović: Ja sam to rekao en passant.) I ja ću odgovoriti en passant, jer smatram da je potrebno odgovoriti. Ako mislimo osnovnu ideju u Ustavu, ideju jedinstva i narodnog i državnog, čuvati i braniti kao trajnu i večitu, mi smo morali i granice banovina udesiti kao definitivne. A ko traži da se to nanovo potrzuje, taj nije načisto s time da je ideja jedinstva narodnog trajna i nepromenljiva.

Zamera se vladi da se ogrešila o načelo pune ravnopravnosti i jednakosti svih građana. Ovako tu stvar iznoseći, mi sijemo međusobno nepoverenje. Svi mi treba da surevnjivo branimo princip ravnopravnosti, da bodrim okom motrimo, da li se zaista radi u smislu pune ravnopravnosti i jednakosti, jer samo takav rad pruža uslove i garancije jednom mirnom razvoju prilika međusobnog poverenja i omogućava puno konsolidovanje naše nacionalne i državne misli. I ako, velim, moramo bodro na to motriti, ipak, gospodo, držim da ne treba tu zabadati trn u zdravu nogu, što no kažu, čeprkati stvari koje su prošle a još manje koje nisu tačne i treba da se klonimo toga da u svome aktu potražujemo neku zlu nameru i zauzimamo stav plemenske ili verske defanzive. Jer to je prvi početak nesporazuma i to je prva klica rasula i opadanja ideje nacionalnog jedinstva.

Mi znamo da one partije, koje su najviše ometale da nacionalna ideja dođe do svoga puna izraza pre 6 januara, najviše su se služile ovom otrovnom taktikom: vještačkim stvaranjem plemenskog i verskog defanzivnog fronta. Govoriti danas o ugroženim Hrva-

tima, o ugroženim Slovencima i ugroženim Srbima, ja mislim da je to prvo netačno, a drugo tim govorima ne služimo velikom zadatku produbljivanju i učvršćivanju ideje nacionalnog jedinstva u dušu našeg svakog pravog Jugoslavena.

Kaže se, kao primer u prošlim izborima, da je bilo 93 Hrvata, a danas je samo 52. Mi svi to, gospodo, istinski žalimo, ali greh je i nepravedno prebacivati za to Kraljevskoj vladi. Mi ako hoćemo da prebacimo kome, mi moramo da prebacimo našoj sudbini, da prebacimo faktu da je u izvesnim krajevima bilo, žali Bože, još ljudi, koji su podlegli sugestijama i nago-varanju besavesnih agitatora i da mi nismo imali dovoljno snage ili nismo svi zajedno dovoljno radili da ih razuverimo.

Kod izrade izbornog zakona, logično prema načelu priznanja onome ko odnese većinu, pri prebrojavanju glasova pojedinih srezova, otišli bi među prve svi oni srezovi, kod kojih je bilo veće učešće. Oni krajevi gde je frekvencija na izborima jača, oni bi uspeli da izbace svoga poslanika (*Dr. Anđelinović*: Znači da takav red ne odgovara!). A oni gde je slabije učešće, naročito ako bi bilo dve ili više državnih lista, ostali bi bez mandata.

Znači, da g. Anđelinović nije pročitao izborni red. Ovako je trebao da izgleda izborni zakon, ako bi ga sprovodili po logici načela priznanja većine. Ali Kraljevska vlada, koja je pravila nacrt izbornog zakona, sa obzirom na raznolike prilike koje vladaju u našoj zemlji i s obzirom na raznolike raspoloženja, uvidevši da to može imati za posledicu, da jedno pleme bude zastavljeno i u manjem broju predstavljeno u ovoj Skupštini, stavila je u izborni zakon, da se rezultat postignutih glasova na listi nosioca liste ne deli po rangu, kako je ko jači ispao u tome sreću u Kraljevini, nego se kontingentira po broju birača na banovine. I tako radeći, kraj veće apstinencije, koja se je u nekim krajevima pokazala, uspelo se da ipak sva plemena budu dostojno ovde zastupljena. Da smo mogli dovesti više, bili bismo sigurno zadovoljniji. Ali, gospodo, nije lepo, i greh je za to prebacivati Vladi, koja je donela ovakvu odredbu u izbornom zakonu, nego uzrok treba tražiti na drugoj strani.

Gospodo, ja ću, na kraju, da kažem još samo nekoliko reči i molim Vas, nemojte to shvatiti kao prekor ni kao savet. Mi svi volimo, gospodo, da kažemo: Blagoslovena ruka, koja je 6 januar ispisala. Jest, gospodo, ali 6 januar kao ispisani papir, bez sadržaja; ne bi ništa značio. Taj sadržaj šestog januara, čine delo, sve one mjere koje su u izvođenju zadataka predviđene; taj sadržaj čini i ona građanska kuraž, kojom je njegov tvorac uzeo nase punu odgovornost za sve posledice šestog januara. Lijepo je oduševljavati se ovim istorijskim aktom, ali tada treba i solidarizirati se sa svim ovim radnjama i merama, koje su uslovljavale uspeh šestog januara. Izgleda da bi se neka gospoda volela oduševljavati rezultatima šestog januara, u koliko su dobri i srećni, ali beže od odgovornosti za sve ono što je šestojanuarski akt učinio istorijskim događajem.

Gospodo, ja znam da je Zakon o štampi i režim štampe strog, i nemojte misliti, da smo i mi svi oduševljeni za takav jedan strog režim. I mi znamo značaj štampe, ali znamo i rdavo dejstvo rdave štampe. (Pljesak.) Mi znamo šta je taj rdava štampa pre šestog januara značila. Mi znamo da je za dvadeseti juni i za ono krvoproliće u Skupštini za polovinu kriva naša nesavesna štampa. (Pljeskanje.) I, gospodo, kad je

ona bila saradnik svih nedaća pre 6 januara, trebalo je onda tu rdavu stranu štampe stegnuti, svesni odgovornosti da radimo jednu tešku ali korisnu stvar. U interesu zemlje, mi smo to morali da učinimo, jer da nismo to učinili, ja vas pitam da li bi 6 januar imao onaj uspeh, koji je zabeležio, da je ostala ona raspasanost, kao što je bila? Danas, hvala Bogu, kad su prilike političke daleko bolje, i mi mislimo da treba liberalnijom primenom režima štampe pustiti slobodu, ali ta rdava i ne partiotska štampa neće moći zloupotrebljavati. Tako treba gledati, gospodo, i na sve ostale probleme šesto-januarske, tako je i sa Zakonom o udruženjima, zbora i dogovora. Lako je razmetati se demokratskim teorijama, ali, ja vas pitam, da smo mi pustili da vlada u zemlji ona raspasanost, koja je bila pre, da li bi mi do sad bili kadri izvesti ono, što smo izveli? (Glasovi: Ne bi.) Ne bi bilo, gospodo, te snage, koja bi mogla da salomi sve one žive sile, sa razbuktalim srastima i da ih uputi na pravi put, da se nisu i tu učinila ograničenja.

Kad kritikujete današnji zakon o udruženjima, kritikujte ga objektivno. Šta ima u njemu teškog? Imá nečega, što je u njemu teško, ali to za vas nije teško. Može i po njemu svaki pravi prijatelj i pristaša narodnog jedinstva da drži zborove i udruženja do mile volje bez ičije dozvole i bez ičijeg pitanja. Ali, gospodo, ne može niko preko tih zborova da stvara stranke, koji ne daje pune garancije, da će djelovati istinski u duhu narodnog i državnog jedinstva; treba da program svake stranke, svakog udruženja bude prožet duhom pravog jedinstva narodnog i poštovanja državne celine, pa da tek onda svako dobije legitimaciju, bez ikakvog ograničenja, da može da drži i skupštine i zborove, i da se udružuje u društvo i političke stranke. To jeste jedino ograničenje, ali to nije ograničenje, koje se može kvalifikovati kao nedemokratsko i ne treba da ga se iko stidi, nego ograničenje koje nam nalaže istinska služba velikim nacionalnim i državnim interesima. (Pljeskanje i burno odobravanje.) Ja sam, gospodo, na početku kazao, da je vrlo rdavo i od štetnih posledica, ako čovek ovako kritikuje, ponovo naglašujući da nam je dobro došla inače svaka kritika, koja je objektivna i stvarna, jer nam ona samo koristiti može. Ovakvo kritikovanje, kao što su gospoda činili, stvara samo jednu zlu volju i povećava nezadovoljstvo stvoreno inače teškim pogodbama života.

Pa je li potrebno, gospodo, da mi u današnjim trenucima ove strahovite krize, da mi još lijemo zejtin na vatru i da mesto melema na bolnu i tešku ranu, od koje holuje ceo naš narodni život, mesto melema, mesto utehe, mesto ubrizgavanja nacionalnog optimizma, da narod trujemo i ubrizgavamo u njega defetističke ideje iznoseći pojedine stvari naopako i netačno.

Ja hoću baš da apelujem na g. Anđelinovića, koji je moj saradnik i drug još iz prošlosti, jer je on sin iz onih krajeva, koje je inostrana razorna propaganda izabrala za probojnu tačku našeg nacionalnog i državnog fronta. Tamo su naši neprijatelji izabrali baš tu tačku, iskorišćavajući tešku glad i nevolju, koja hara ove godine na našim otocima, i u celoj Primorskoj banovini, iskorišćavajući, da barkama i švercom unose u te krajeve pšenicu koju prodaju po 70 para kilogram, dok se ista prodaje na našoj pijaci po 2,40 dinara, iskorišćujući da istim načinom ubacuju pod rukovodstvom famoznog Pavelića i Perčeca oružje i revolucionarne letke i truju ovaj čestiti narod, da time kod

onog našeg dobrog primorskog sveta stvore jedno neraspoloženje i protiv sopstvenog naroda i protivu sopstvene države.

Na nama je, gospodo, svima dužnost, a u prvom redu na poslanicima iz onih krajeva, da unesu u ovaj narod veru u našu snagu i našu bolju budućnost i da mu dižu duh da ne klone. Vi treba da budete prvi nosioci našeg nacionalnog optimizma. (Burno i dugotrajno pljeskanje, odobravanje i usklici: „Živeo“!)

Miloš Dragović: Molim za reč, zašto meni ne dajete reč?

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Nikakav govor niste držali, nikakvi vaši navodi nisu netačno prikazani, vi ste samo dobacivali. — Ima reč g. Dr. Anđelinović za lično objašnjenje.

Dr. Budislav Grgur Anđelinović: Gospodo narodni poslanici, dužnost mi je u nekoliko reči odgovoriti na izvode moga druga i prijatelja g. Dr. Srškića. Pre svega on je pomešao nas trojicu govornika: Dr. Jankovića, mene i Dr. Nikića. Ja moram da odgovorim i odgovoriću na ono samo što se mene tiče, tim više što je on odgovorio i na neizrečena tvrđenja, odgovorio možda na prigovore koji ovde uopšte nisu pali. Osim toga ja podvlačim da u njegovom govoru ima stavova u kojima se ja s njime apsolutno slažem. Molim vas dozvolite mi da odgovorim kratko tačku po tačku.

Što se tiče politike ekonomske prema Primorju, g. Srškić i protestujući daje meni za pravo, jer na kraju kaže da inostrana propaganda iskorišćuje teško stanje i glad tamo. Gospodo, podvlačim ovu reč tešku u jednoj žitorodnoj zemlji. Glad u našoj banovini, u našem Primorju! Gospodo, vi ste prošli kroz Albaniju, mnogi od vas je video i zna šta znači glad. Gospodin Ministar je to rekao, ja to nisam činio, to je gospodin Ministar kazao. (*Ministar unutrašnjih poslova dr. Srškić:* To ja ne poričem i zato mi i šaljem hranu tamo!) Ali hoću da kažem samo da je logično i da nema šta da se uzrujava g. Ministar i Visoka vlada ako ja zbog te teške situacije iz istih razloga iz kojih apeluje na Skupštinu g. Srškić, apelujem na njih i na nacionalnu solidarnost da se tim krajevima pomogne, kad se pomaže, ili se namerava pomagati žitorodnim krajevima. To je moje mišljenje i moja dužnost, a dužnost je Ministara da slušaju i da to vrše; jer oni su zato.

Gospodo, jedna je stvar u kojoj se ja s njime potpuno slažem. Njegov je utisak da opozicija nije znala da izradi jedan jedinstven program i da nema prava da ruši, a da bar idejno ne izradi pretstavu o onome čime će zameniti ono što želi da ruši. Slažem se. Nema se prava stvarati vakuum, ako nisi kadar da skočiš u tu prazninu i da ga popuniš svojim telom. Samo u jednom detalju ne mogu da se složim i to nije, gospodo, stav defetizma nego konstatacija fakta. Ja neću da vodim borbu, a da precenjujem ili potcenjujem protivnika. Gospodo, ja ne mogu da kažem da onaj deo Hrvata koji nije ovde pretstavljen, ne pretstavlja nikoga i ništa! To ja ne mogu da kažem. Ako dođe do borbe neka bude siguran g. Srškić, da će biti u prvim redovima, kao što sam uvek i bio i da neću pitati je li borba parlamentarna ili diktatorska kad se bude radilo o državi i nacionalnoj ideologiji, jer onda nema toga sretstva koje država ne bi smela da upotrebi. Dakle, kad se toga tiče ja sam s njime ili, bolje reći, on je sa mnom.

Ali, gospodo, g. Srškić je ustvrdio drugu stvar. Rekao je: G. Pašić i g. Radić su bili Jugosloveni. Pa naravno, šta su drugo mogli biti. Srbi i Hrvati su Jugosloveni. Ali kad govori o jugoslovenskoj politici

g. Srškić je političar i kao političar zna šta znači u političkoj terminologiji nacionalizam, demokratija, konzervativizam i socijalizam.

Gospodo, ja ne mogu reći za Pavelića da on nije Jugosloven. On pripada našem narodu i mi ga ne možemo odbaciti, iako je izdajica. Ali, gospodo, ja govorim o jugoslovenskom nacionalizmu, a on mi govori o jugoslovenstvu kao državi i narodu. I zato, gospodo, ako su Pašić i Radić imali zasluge za naše narodno ujedinjenje — a ja zasluge gospodina Pašića za naše narodno ujedinjenje ni u danima najveće partijske borbe, imao sam kuraži da priznam i da zbog toga dođem u sukob sa svojim drugovima u klubu, i kao što sam to priznavao dopustite mi da imam svoje mišljenje i o radu, pok. Radića. Ne tražim da neko deli sa mnom to mišljenje. Ali ako su oni Jugosloveni u onome smislu u kome mi stvaramo politiku jugoslovensku, onda se pitam zašto je i došlo do 6 januara?! Pa mogli smo onda da to svršimo sa g. Pašićem i sa Radićem. Da stvaramo novu RR kombinaciju?! Ali ono je bila jedna partiska koalicija, a ovo je jedna ideologija i jedno ostvarenje te ideologije. Honoriram reči g. Srškića, koji tvrdi da je onemogućio jedan izborni red zato, što je mislio da bi se takovim izbornim redom moglo nanijeti nepravda jednom našem plemenu. To što je on napravio, i zašto mu ja sada duboko zahvaljujem i njemu i Kraljevskoj Vladi i pretsedniku Vlade i svima, hvale vrijedno je, samo molim da tako isto postupimo i u drugim stvarima i da vodimo računa o svim osjetljivostima, da svaki ban na Cetinju ili u Sarajevu ne provada sa istom merom opreznosti kao što je postupio g. Srškić kad je odbio ovaj prvi projekat izbornoga zakona.

G. Srškić je kazao, da sam ja glasao poverenje vladama, i da sam bio Ministar u tim vladama, iako su budžetu za pomorstvo bili manji. Istina, za pomorstvo su budžeti uvek bili slabiji i ja sam to i u klubu kazao: da se kod nas vrlo slabo svataju pomorske prilike i ako oni imaju vrlo veliki uticaj na nacionalni i ekonomski život. Na primer moj prijatelj g. Šećerov, kad je u Finansiskom odboru govorio o pomorstvu je pokazao takvo nepoznavanje pomorskih prilika, da su se naši poslanici iz Primorja skandalizovali na to nepoznavanje stvari.

Gospodo, nikad pomorski budžet nije bio manji nego sada, ali nikad ni prilike nisu bile teže nego sada kao što je to i sam g. ministar kazao. Pre je budžet bio u omeru sa snagama i sa potrebama naroda, a naš uticaj na budžet u omjeru sa snagama kluba u pojedinačnim snagama u klubu kojemu pripadaš. Sad re stojimo na tome stanovištu; onda je bila druga situacija. Sada više nema onog omera partiskih snaga i zato odgovornost leži na klubu i na vladi.

Osvrćući se još na jednu malu stvar. G. Srškić je kazao da nisam ni pročitao izborni zakon. Pa u ovom izbornom redu to nije ni bilo potrebno. Najmanje je to bilo potrebno g. Srškiću koji nije ni imao protivkandidata.

Ja, gospodo, moram i da demantujem jednu stvar i da je objasnim malo. Ustav je za mene svetost. Ustav je bio i Vidovdanski i ja sam ga duboko poštovao i branio. Međutim, u teoriskim razgovorima ja sam sto puta kazao da ono ili ono u njemu ne odgovara potrebama narodnog života. Ja sam za taj Ustav glasao u načelu, a u specijalnoj debati u jednoj prilici ja sam glasao protiv jer, sam tražio da ime naše države bude Jugoslavija, što nije bilo primljeno.

I zato sam kazao ovaj je Ustav ne samo svetinja, nego je i dobar, samo na njegovoj bazi može da se radi, i ja molim da to Ministar unutrašnjih dela primi na znanje.

On brani takođe ideju od 6 januara. Rekao je potpuno pravo da nije dovoljna ideja nego i ljudi koji je provodaju. I ja sam za to u svojoj kritici izneo i dobre strane, ono što eventualno nije njihova zasluga, i zle strane. Njezina je formalna zasluga, i ako je to zasluga drugog faktora, zamenu zastava i promena imena u Jugoslaviju. Ima i drugih stvari koje sam ja istakao. Spomenuo sam agrarni zakon u Dalmaciji. Ali neka mi bude dozvoljeno da mogu da kažem i minuse, kad sam pominjao pluseve.

Gospodin Ministar unutrašnjih dela kazao je ovde: Jeste, po slovu zakona mi nismo odgovorni Narodnoj skupštini, ali kad mi ne bi imali poverenje Narodnoj skupštine, mi se ne bi poslužili sa tim pravom. Gospodo, da sam svojim govorom postigao samo tu izjavu gospodina Ministra unutrašnjih dela i time doprineo da i podigne autoritet ove skupštine, smatram, da sam postigao jedan veliki cilj. (*Ministar poljoprivrede Juraj Demetrović*: Sad možeš da glasaš za budžet.) Na završetku hoću da pomenem njegov apel na narodne poslanike iz primorske banovine, a apelovao je i lično na mene, mogu da mu kažem: da može on da bude siguran i to ne samo on nego i svi, da ćemo mi uvijek biti na svome mjestu kad se bude radilo o interesima cjeline, o interesima Jugoslavije; svi kao jedan! (Aplauz).

G. Srškić dovada u kontradikciju moj stav kao poslanika na strani kao narodnog poslanika; ja sam kao poslanik na strani branio u inostranstvu režim 6 januara. do Ustava, a od Ustava sam kandidat za narodnog poslanika i narodni poslanik. Ja se ni danas ne odričem 6 januara i snosim svu odgovornost! Ali, gospodo, moram da podvučem i ovo: Kad sam bio vani to je potpuno druga stvar to on zna; branio bi ga uvek. Jer kada se radi o celini, kada zastupam državu prema vani, kada se radi o interesima zemlje kao takve, onda ne da je Vlada koju ja sad kritikujem, ne poričući joj dobre namere, nego da je tu Vlada mojih ličnih i ne znam kakvih u socijalnom i političkom pogledu neprijatelja, kad bi tu bila jedna najgora Vlada, jedna najstrašnija Vlada, kada bi se radilo prema vani, o interesima domovine, onda bi bio uz tu Vladu na život i na smrt; jer je domovina pre svega. (Odobranje).

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Dr. Velizar Janković radi ličnog objašnjenja.

Dr. Velizar Janković: Gospodo Ministri i gospodo poslanici, ja potpisujem i akceptiram od početka do kraja političke deklaracije Ministra Unutrašnjih dela g. Srškića. Jer ta politička koncepcija današnje Vlade i mene je dovela ovde u ove redove. Tako isto pozdravljam i izjavu g. Ministra Unutrašnjih dela, da današnja Vlada, na koju se često puta drukčije s polja gleda, rado prihvata svaku kritiku u ovom Parlamentu — kritiku koja je dobronamerna i koja će joj pružiti mogućnosti da u svome radu nađe potrebnu korekturu. U tom cilju, gospodo, ja sam i držao juče svoj veliki budžetski govor. Naročito sam podvukao pri kraju, da pored svih prigovora koje sam imao kao finansiski čovek, da ću glasati za ovaj budžet i isto tako sam podvukao, da sve kritike koje su dolazile sa moje strane — kao kritike stručnih ljudi, da su sve uvek bile dobronamerne.

Ja prelazim preko onoga prigovora g. Ministra unutrašnjih poslova o mojoj kritici na budžet Ministra

građevina; prelazim kao preko jednog tehničkog pitanja, jer sam juče u nizu fakata, izneo u najboljoj nameri samo jednu činjenicu koja postoji, a prema kojoj je kredit „na opravku“ puteva sveden od 17 miliona dinara na pola milijona. (*Ministar građevina Nikola Preka*: To je izvanredni kredit).

Gospodo duže se moram zadržati na deklaraciji g. Ministra unutrašnjih poslova o potrebnom patriotizmu, kojim treba da budu prožeti svi govornici kad kritikujerad Vlade odnosno budžeta Ministarstva Vojske. Ja mislim da se moj drug g. Srškić o mene ogrešio kad je tako govorio. Nije trebao, kad govori o mom prigovoru budžeta Ministarstva Vojske da povlači neku paralelu između rada Stjepana Radića i Velizara Jankovića. Nije trebao zato, što je dobro znao, da je Velizar Janković bio Ministar 10 godina, bio Ministar ratni, i da je bio na vrhu državne uprave onda kada se imalo da drži moral i vojske i građanstva u pozadini — onda, kada se gasila država Srbije i stvarala država Jugoslavije. U sred teškog rata ja sam, na Krfu — kao ovo danas Ministar finansija ovde, branio budžet onako kako je to dužnost bila svakog Ministra u ratu. I kada je posle moga govora opozicija, tadanja srpska opozicija, gospodo, napustila skupštinu i odrekla budžet i ratne kredite ondašnjoj vladi, glasajući protiv tih kredita, koji su bili potrebni i vojsci u rovu i našim izbeglicama i mučenicima po zatvorima i logorima, ja sam kao Ministar u vladi u tim teškim trenucima svesan težine momenta taj fakat žalio, ali nikoga nisam optuživao. A mnogi ljudi iz te opozicije pripadaju sada stranci koja se stvara i dolazi i pripadaju i ovoj vladi i ovom skupštinskom predsedništvu. Zato nemojte govoriti o tom patriotizmu tako olako.

Ja, kad sam juče govorio o virmanima Ministarstva vojske, u najboljoj dobronamernosti i pored najvećeg patriotizma i najvećih obzira koje gajim prema vojsci i zemlji — govorio sam što želim da to virmanisanje dovedem u sklad sa Ustavom, jer bez poštovanja ustavnih propisa nema zdravog budžetiranja. Ja sam samo hteo da skrenem pažnju Finansijskom odboru, a tvrdim to i sada, da je pogrešno što se nije obazirao na jednu veliku grešku i dozvolio ovlašćenje virmanisanja između partija koje graniči sa povredom Ustava. I ja sam zato da se odobre svi krediti Ministarstvu Vojske, ali kad su potrebni virmani između partija, da se onda dođe pred Skupštinu pa će se i to svršiti u Finansijskom odboru za desetak minuta. Na taj način ne odbijaju se krediti Ministarstvu vojske, nego se saobražavaju samo Ustavu i jednoj osveštaloj politici, kojoj moramo služiti ako hoćemo da imamo zdrave finansije. Takvo virmanisanje između partija samo sa Skupštinom ne tražim samo ja. To predviđa Ustav, naš najviši zakon, koji je izašao iz ruku baš najčistijeg patriote našeg Njegovog Veličanstva Kralja. I tu se u čl. 102 naređuje da virmanisanje partija može biti samo sa pristankom Skupštine, t.j. „da se budžet odobrava po partijama“. Toliko sam imao gornjim povodom da kažem.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi Sa pristankom Narodne skupštine, predlažem da današnju sednicu prekinemo i nastavimo rad u 4 časa po podne.

(Sednica je prekinuta u 13 časova).

(*Nastavak sednice u 16 časova.*)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Nastavljamo današnju sednicu. Reč ima g. Franjo Markić.

Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, pred nama je nacrt budžeta za 1932/33 godinu. On se razlikuje od dosadašnjih što je mnogo niži od njih. Prema budžetu 1930-31 manji je oko 2.600 miliona dinara. Ovo smanjenje zahvatilo je lične i materijalne rashode.

Mora se priznati da je Gospodin Ministar finansija ovaj budžet solidno izradio. On odgovara svima zahtevima modernog državnog budžetiranja. On je jasan. Rashodi odgovaraju prihodima. Pri njegovoj izradi vodilo se strogo računa o poreskoj snazi i moći naroda. Možemo смело reći da će se predviđeni prihodi ostvariti u ovoj godini. U vezi s time predviđeno je i donošenje Zakona o sniženju neposrednog poreza, čiji je predlog Ministar finansija već podneo Narodnoj skupštini.

Pre nego što predemo na daljno izlaganje, moramo odmah da kažemo nekoliko reči o napomeni da možemo očekivati u ovoj budžetskoj godini naplatu predviđenih prihoda. Ali, gospodo, i ovako smanjen budžet pretstavlja krajni napor naroda s obzirom na privrednu krizu koja je zahvatila sve slojeve društva, a naročito najmnogobrojniji stalež, zemljoradnike. Kad bi ova privredna kriza i depresija potrajale i dalje, odnosno kad ne bi bili u stanju da preduzmemo mere za njeno prebrođavanje, onda smo na čisto s tim da i ovako predviđen smanjeni budžet ne bismo mogli realizovati u narednoj budžetskoj 1932/33 godini.

Opšte je poznato da je državni budžet verno ogledalo privrednog kao i života uopšte jedne države. Stoga i vidimo kolika se pažnja poklanja budžetskim debatama u celom svetu. To je naročito slučaj poslednjih nekoliko godina otkako je privredna kriza počela da zahvata skoro sve grane privrednog života. Privredni poremećaji nameću nove zadatke, potrebe i napore. Svaki dan donosi iznenađenja i nemoguće je više ići utabanim putevima. Dovoljno je samo pomenuti slučaj Velike Britanije, koja je sve dosad bila najveći pobornik slobodne trgovine. Zbog velike bezposlice radnika i da bi koliko toliko ublažila krizu, ona takoreći preko noći zavodi zaštitne carine i postaje najizrazitiji predstavnik protekcionizma. Druge apsurdne pri preduzimanju mera za ublaženje krize neću ni pominjati. To bi nas daleko odvelo. Ali sve te mere jasno kazuju da se svet nalazi na perkretnici i da je veliko pitanje na čemu će se sve to svršiti. Pored miliona besposlenih radnika, gladnih i bosih, leže milijoni neiskorišćenih bala i tovara kafe, vune, žita i drugog espapa. To je apsurd današnjice. Izgleda da su u pravu ekonomisti kad tvrde da je kapitalizam na ozbiljnoj prekretnici i stvar je njegovih nosilaca da u poslednjem trenutku nađu neki izlaz. Fakat je da nikad dosad u istoriji čovečanstva nije bilo u tolikoj meri robe svih vrsta, da se nikad dosad roba potrebna za održanje čovečanstva nije lakše proizvodila, a činjenica je da nikad dosad nije vladala u ovoj meri privredna kriza i depresija. Izgleda da je čovečanstvo palo u krizu upravo radi toga što je u stanju da proizvodi suviše. Razlog ovoj nelogičnosti lako je naći. Znači da dobra koja se lako i u velikoj meri proizvodi nisu podeljena kako treba među pojedine klase i narode. Prema tome, razvijene i kulturne zemlje pate od suviše proizvodnje i nepravilne podele dobara.

Svetska privredna kriza zahvatila je, razume se, i našu zemlju. Sve su države danas toliko međusobno vezane, da se svaka krupnija promena u jednoj državi oseća i u drugima. S toga, dakle, nije čudo da težinu svetske krize oseća i naša država. Ali mora se odmah naglasiti, da naša država ima i jedan svoj zasebni, izuzetni položaj, koji je izdvaja. Naša država

ima svoju naročitu strukturu, koja joj omogućava da pristupi rešavanju svojih problema nezavisno od stanja u ostalom svetu. Mi činimo veliku grešku, ako smatramo, da ćemo se naših nevolja rešiti zajedno sa ostalim svetom, i ako ne bude prosperiteta u ostalom svetu neće ga biti ni kod nas. U iščekivanju spasa od ostalog sveta, mi samo gubimo vreme.

U čemu je taj izuzetan položaj naše države, da je ona u stanju samostalno da radi na prebrođavanju svoje krize? Mi imamo premalo privredne robe. Kod nas su privredna dobra potpuno neiskorišćena, nedostaje nam skoro svega. Izlazi da je kriza kod nas nastala u glavnom zbog toga, što nemamo mogućnosti da proizvodimo koliko nam treba. Uzrok naše krize je u slabosti naše privredne moći i proizvodnje. Moram da se poslužim stereotipnim ali istinitim rečima. Naša je država 80% agrarna, a zatim je bogata u svakom pogledu. Naše rudno bogastvo je veoma veliko. Šume mogu biti izvor velikih prihoda. U našoj državi ima šuma, kroz koje može se s punim pravom reći, nije ljudska noga kročila. Za tim stočarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, mineralne vode, prirodne lepote za razvitak turizma itd. Sve su to činjenice na osnovu kojih kod nas ne bi smelo da bude krize. Gospodo narodni poslanici, koliko god su ove moje reči poznate, preko njih se ne sme olako preći, nameće se pitanje: zašto onda i pored svega toga prirodnog bogatstva, naša država preživljuje tešku krizu.

Naša privredna kriza je proizvod naših specijalnih prilika. Kad je tako, onda moramo naći i naš specijalni lek za njeno lečenje. Lek bi bio jedino u tome da razvijemo u potpunosti privrednu snagu naše zemlje. A za to imamo mogućnosti, jer nas je, kao što rekosmo, priroda obdarila svima svojim darovima. Potrebno je samo napretnuti um i dobru volju da se iz tih sirovina stvaraju gotovi fabrikati. Ako ovo budemo mogli i znati sprovesti, privredne krize i depresije kod nas neće niti je može biti.

Da se vratimo na sam budžet. I ako je ukupna suma budžeta predviđena u sumi od 11.400 miliona, ona je u stvari, mnogo manja. Kad izdvojimo prihode i rashode državne privrede, onda izlazi da su fiskalni tereti naroda ispod sedam milijardi. Za našu državu, koja broji 13 miliona stanovnika, sa ovolikim prirodnim bogastvom, budžet u ovom iznosu pretstavlja vrlo neznatnu sumu, i koja bi, pod normalnim prilikama, morala biti znatno veća. Želeti je da pred Narodnu skupštinu nikad više ne izađe budžetski predlog u ovako malom iznosu. Jer kad bi do toga došlo, značilo bi da naša država nazaduje, da ne ide razvitku ni u materijalnoj ni u duhovnoj kulturi, te bi postojala opasnost za celokupni državni život.

Sadašnjim smanjenjem budžeta, mi smo paralisali odnosno zapostavili napredak mnogih grana privrede, socijalne i kulturne akcije. Dovoljno je samo naglasiti da ovim budžetom nisu predviđeni skoro nikakvi investicioni radovi, čiji će izostanak nesumnjivo još jače pogoršati krizu. Osim toga izbačeni su mnogi drugi izdaci radi kojih će se takođe pojačati privredna depresija i nesigurnost mnogih sitnih ljudi.

Pogrešno je, gospodo, upoređivati naš budžet sa budžetom starih razvijenih, kulturnih zemalja. Mi kao narod i država istom izlazimo iz srednjevekovne primitivnosti. Ta se primitivnost očituje u skoro svim pravcima naše duhovne i materijalne kulture. Nama u zemlji nedostaje mnogo u svima pravcima.

Što se, na primer, školstva tiče, pogrešno je mišljenje da kod nas vlada hiperprodukcija inteligencije.

To u stvari nije. Kad bi bili zemlja jače privredne snage i radinosti, kad bi se htelo i moglo sve staviti na svoje mesto, tek tada bi se videlo koliko oskudevamo u obravozanim građanima. Kad bi naša zemlja bila u dovoljnoj meri privredno razvijena, većina školovanih ljudi našla bi zaposlenje u raznim granama privrede. Međutim danas usled naše opšte zaostalosti, državna služba je jedino očišće za školovane ljude.

Dalje, poznata nam je oskudica u putevima i mostovima, a oni koji postoje velikim delom su u rdavom stanju. Mnogi naši krajevi su prosto neprohodni i međusobno nepovezani, kao i sa glavnim saobraćajnim arterijama, tako da je svaka življa razmena dobara prosto onemogućena. Nisu retki kod nas absurdi da su cene pojedinih artikala u raznim krajevima naše države, čija vazдушna udaljenost iznosi tek nekoliko desetina kilometara, toliko različite da zaprepašćuju. Potrebne su ogromne investicione sume da se ovim nedostacima stane na put.

Skoro isto što sam pomenuo za puteve i mostove, važi i za železnice. Dosta je samo da pogledamo Zetsku i Primorsku banovinu, u kojima je nemoguće svaki jači privredni saobraćaj, jer nemaju železnica.

Danas, kad se najviše piše, govori i raspravlja o miru i razoružanju, nikad se više u svetu nije oružalo nego sada. Ma koliko da smo miroljubiv narod, mi nemamo nikakvih zavojevačkih planova i ambicija, ipak je potrebno da držimo korak u pogledu oružanja sa ostalim narodima. Zna se da danas moderno naoružanje iziskuje velike materijalne žrtve, tako da je svaka suma izdata u ove ciljeve malena. Naše žrtve u krvi za oslobodjenje i ujedinjenje su tolike, da svi novčani izdaci koje prilažemo za naoružanje nisu ni iz daleka uporedivi sa podnetim žrtvama, kad se radi da očuvamo ovo što smo stekli. Bila istinita ili ne, krilatica koja danas prevladuje i koju sa toliko autoriteta javno ispoljuju mnogi državnici sveta, da je naoružanje najsigurniji stub za osiguranje mira, mi se moramo oružati bilo da očuvamo mir, ili da obranimo ono do čega smo krvlju došli.

Ne želim, gospodo narodni poslanici, da dalje izlažem sve one potrebe, narodne i državne, a koje bi se morale zadovoljiti, a radi čega bi morao državni budžet biti daleko veći. Učiniću samo još nekoliko napomena. Dobro i normalno funkcionisanje državnog aparata jedna je od najosnovnijih potreba društva i naroda. Ono se postiže dobrim, savesnim i prilježnim činovništvom. S toga, gospodo, činovništvu treba pokloniti punu pažnju. Ovim i ovakim budžetom činovnički je kadar naročito pogođen. Teško je tražiti a još teže postići, gospodo, da naše činovništvo održi svoj moralni integritet, kad mu se i onako niske plate reduciraju. Govorim o najmnogobrojnijem delu činovništva. Osim toga smatram, da treba izvršiti jednu temeljnu reviziju činovničkih položaja, a naročito u odnosu na penzionere. Višestruka nagrađivanja viših činovnika u raznim vidovima treba onemogućiti. Penzionere treba staviti pred alternativu: ili se zadovoljiti penzijom ili se odreći zaposlenja bilo državnog i privatnog odnosno državnog i privatnog, kao što je to učinjeno u nekim drugim državama. Dobrom i savesnom činovništvu treba omogućiti pristojan život. Na kraju treba pomenuti, da s obzirom na tešku privrednu krizu nije uputno da se vrši redukcija činovnika, jer bi se time, u želji da se izbegne jedno zlo, stvorilo drugo. Država je i tako sasvim prirodno, već dosad usled privredne učmalosti i krize postala azil za zbrinjavanje nezaposlenog sveta.

Prema svemu izloženom, jedini je izlaz iz sadašnjeg haotičnog stanja zemlje podizanje naše privrede i radinosti uopšte. Pitanje je kako i na koji način?

Praveći razliku u početku svoga govora između svetske privredne krize i krize u našoj državi, rekao sam, da smo u stanju sopstvenim snagama i srestvima da prebrodimo teškoće i razvijamo punu delatnost u svakom pravcu.

Gospodo narodni poslanici, iako kao narod dosta stari, u savremenom smislu smo vrlo mlad narod, narod koji, upravo, počinje tek da živi. Mnogi evropski narodi, kojima sudbina nije bila maćeha kao nama, pred nama su za stotine godina kulturno, ekonomski i socijalno. Istorija je namenila našoj generaciji i zadatka da ubrzamo napredak naš u svakom pogledu, ako nećemo da ostanemo večno u podređenom položaju prema ostalim narodima. Ono što su ostali sretni narodi postigli u etapama i sistematskim razvojem u toku stoleća, moramo mi postići u toku nekoliko decenija. S toga gledišta molim da se posmatraju moji predlozi za podizanje našeg naroda u socijalnom, privrednom i kulturnom pogledu. Pošto je golem rad, koga treba izvesti u srazmerno kratkom vremenu, moraju se naći i srestva jača, efikasnija, celishodnija.

Neosporno da u našoj zemlji ima veoma malo srestava za razmenu dobara, t. j. novca. Radi toga se teško kod nas razvijaju poslovi uopšte, a naročito poslovi širih dimenzija. Pošto se stoji na gledištu, da je novac apsolutna vrednost bez koga se ne mogu razvijati poslovi, u poslednje vreme govori se samo o inostranom zajmu. Držim, međutim, da bi smo mi mogli razviti našu privredu do maksimuma i bez inostranih zajmova i stranih deviza, a da se pri tome ostane na terenu stabilnosti naše valute i deflacione politike, tim pre što je danas do spoljnog zajma teško doći, a i kad bi se zajam mogao vrlo lako dobiti, zajam uvek pretstavlja težak teret za nas. Naročito treba imati u vidu da su sadašnje generacije, odnosno generacija i suviše opterećena ratom i ratnim posledicama, pa bi bilo dobro da se debarasira toga tereta. Osim toga ne treba takođe zaboraviti da su spoljni zajmovi često puta vezani i sa izvesnim obvezama čije ispunjenje može eventualno nekada u budućnosti i da nas skupno košta. Mi treba da nađemo i puta i načina da dođemo u sopstvenoj zemlji do srestava za razmenu dobara. Inostranstvo kad nam daje zajmove, daje ih svakako na osnovi pokriva. Znači da mi u zemlji pokriva za zajmove imamo. Držim da bi bilo zgodno da se poslužimo Državnom hipotekarnom bankom. Zakonom bi trebalo propisati da pomenuta banka mora svakom sopstveniku nepokretnih dobara izdati zajam u visini od, recimo, 30% vrednosti. Ti zajmovi neće se isplaćivati u formi novčanica Narodne banke, nego u formi obligacija Hipotekarne banke. (Jedan glas: Šta da radimo s njima?) Interes na ove zajmove ne bi smeo biti veći od $1\frac{1}{4}$ —2%. (Jedan glas: Ko će dati pare?) Mi ćemo štampati obligacije. (Jedan glas: Koje neće imati cirkulacionu vrednost) Zapravo ne bi trebao biti ni toliki interes, ali bi se mogao tolerisati da bi se omogućilo obrazovanje specijalnog fonda koji bi služio za pokriva eventualnih gubitaka. Isto tako Zakonom bi trebalo dati obveznicama prinudnu moć opticaja na jednu vrednost novčanica Narodne banke. (Jedan glas: Bez podloge, to ne može nikada biti!) Slušajte, gospodo, mi se ne možemo složiti u svemu i na posletku nije ni potrebno da se složimo u svemu. Ovo je jedan predlog, a vi izvolite naći drugi. U stvari ova privredna kriza je teška. Nije to reč

samo; narod je ogoleo, narodu je tako teško da je teško i zaći u njega. Inflacija nije zgodna i na nju ne treba ni misliti, ali se na neki način mora naći sretstvo da se izide iz ovoga stanja. Stvar je međutim štampe, žive reči i drugih agitacionih sretstava da se objasni narodu da svaka obveznica ima faktičnu vrednost, jer je svaka pokrivena hipotekom. Pa u Nemačkoj imate rentnu marku koja vredi i koja je stabilna kao i dolar, ma da je pokrivena hipotekom na imanja nemačkih građana. Na taj način mi bismo i bez inflacije imali u zemlji dovoljno sretstava za razmenu dobara. Kad nam ta sretstva dođu u ruke i kad na njih ne budemo morali plaćati visok interes, stvorio se mogućnost da razvijemo sve svoje privredne snage i otklonimo ovu tešku nevolju stvorenu privrednom krizom i krizom poverenja. Da navedem samo jedan primer. Beogradska je opština poslenjih godina faktički lepo uređila varoš sprovodeći kanalizaciju, proširujući vodovod a naročito kaldrišući ulice. Ovo je radove izvela u glavnom sa inostranim zajmomvima. Međutim, sve što je bilo potrebno za izvođenje ovih radova, kao na primer radna snaga, kamen, cement, asfalt itd. bilo je u zemlji. Zar je potrebno da u zemlju unesemo funtu, dolar ili folandsku forintu da pokrenemo radinost za čije pokretanje sve što je potrebno imamo u zemlji.

Svestan sam činjenice da će ovaj moj predlog naići na neodobravanje kod mnogih — da ne kažem kod većine narodnih poslanika i g. Ministar finansija mnogo je puta izjavio, a to je naglasio i juče sa ovoga mesta da moramo u finansijskom pogledu ići starim utabanim putevima koje nam je pokazala stara klasična finansijsko-ekonomska škola. G. Ministar finansija imao bi potpuno pravo kad bi u našoj zemlji bile privredne, finansijske i socijalne prilike onake kakve su bili u doba udaranja temelja staroj, ako se tako može reći klasičnoj finansijsko-ekonomskoj nauci. Danas su se u celome svetu uopšte ekonomske prilike promenile. Osim toga naš narod i naša zemlja, usled raznih prilika i uticaja, imaju takav položaj da mu se ne može naći analogija, a naročito ne u ono doba kada su udarani temelji starim ekonomskim principima. Kad bi bili živi stari ekonomski ideolozi i učitelji, a naročito kad bi bili Jugosloveni našeg doba, držim da bi i oni za iz temelja promenjene prilike dali drugi pravac i pogled na ekonomski život.

Inflacije novčanica Narodne banke nećemo. To je u ostalom sasvim u redu. Ali držim da moramo naći načina da podignemo našu nerazvijenu i delom učmalu privredu. I u tome držim svi se slažemo. Kad je to tako onda je na nama g. narodni poslanici da nađemo lek.

Rešimo li da među nama nađemo potrebna sretstva za razmenu dobara sa malim kamatama, na način koji nam izložio, ili na način koji će biti predložen od strane drugih narodnih poslanika držim sigurno da će naša privredna ozdraviti, da ćemo u zemlji moći proizvoditi mnogo više nego što nam treba, da ćemo moći zaposliti sve sinove našeg naroda, da ćemo podići kupovnu snagu najširih narodnih slojeva, jednom reći, da ćemo stvoriti blagostanje u državi.

U vezi sa izloženim, a u cilju ekonomskog preporoda našeg naroda treba preduzeti mere za podizanje sela i seljaka.

Zemljoradnici čine 80% našeg stanovništva. I pored osnivanja Privilegovane agrarne banke naš se seljak nije razdužio niti ima nade da će se samo preko nje moći potpuno razdužiti.

Zemljoradnički dugovi onemogućuju seljaku miran i spokojan život.

Oni mu odnose najveći deo plodova, i oni mu u krajnjoj liniji, naturuju pogubnu misao od bezciljnosti intenzivnog rada. Krivica za ove nesnosne seljačke dugove ne leži na seljacima, jer su oni uslovljeni u svoje vreme pre naglim dizanjem vrednosti dinara s jedne, i u poslednje vreme katastrofalnim padom poljoprivrednih proizvoda s druge strane. Seljaka treba potpuno razdužiti iz dva razloga. Prvi, sa socijalne tačke gledišta, da mu se skine teško breme s nejakih pleća, a drugo, da bi se, podižući kupovnu moć seljaka, mogle normalno razvijati ostale grane naše privrede.

Potpuno razduženje seljaka treba provesti čim pre. S obzirom na finansijsko stanje u zemlji, razduženje bi trebalo sprovesti pomoću državnih bonova, koji će nositi 2 do 3% interesa, a amortizovati se sa 20 godina. Pri utvrđivanju seljačkih dugova trebalo bi tačno ispitati od kada postoje i koliko je na njih plaćeno interesa. Visina plaćenog interesa treba da koriguje dužne iznose na niže. Seljački poverioci koji prime ove bonove treba da imaju pravo, da te bonove mogu upotrebiti za svoja dugovanja, izuzev dugova u vidu državnih i samoupravnih poreza. Na taj bi način, u krajnjoj liniji ovi bonovi došli u ruke malog broja bilo fizičkih bilo pravnih lica, koja ne bi suviše teško — s obzirom na svoje velike kapitale — osetila ovaj način otplate dugova. Seljaci bi trebali da vrate sume plaćene za njih isto tako za 20 godina sa interesom od 2—3%. Da se ne bi stvarale nepotrebne i suvišne institucije sa velikim upravnim troškovima, seljaci bi trebali da plaćaju svoje otplate preko poreskih organa zajedno sa državnom porezom.

Kad se već jednom sprovede temeljno razduženje seljaka, trebalo bi mu omogućiti daljne zaduživanje na dosadašnji način, i to tako da u buduće privatni poverioci seljaka ne mogu ove svoje tražbine ni utužiti ni naplatiti sudskim putem. Prema tome, u buduće se ne bi našao niko ko bi dao nešto seljaku na kredit. Pošto je i na selu isto tako kao i u varoši, samo u manjem opsegu, ipak potreban kredit za normalno razvijanje posla, trebalo bi ovo pitanje rešiti zavodenjem prinudnog zakonskog zadrugarstva. Privilegovana agrarna banka treba da kreditira i finansira ove zadruge. Na taj način sve dosadanje funkcije trgovca i bankara preuzele bi na sebe seljačke zadruge. Od kolike bi koristi bilo prinudno seljačko zadrugarstvo, držim, da ne treba naročito isticati.

Posle izvođenja ovih mera, koje bi donele nesumnjivo koristi, moglo bi se pristupiti donošenju zakonskih obaveza, da svi građani Kraljevine Jugoslavije od 15 do 50 godina, bez obzira na spol, moraju u roku od 5 godina naučiti čitati i pisati. U tom cilju država bi mogla proglasiti civilnu mobilizaciju svih građana, koji po svom obrazovanju — ne samo pedagoškom — mogu održavati analfabetske kurseve. Dalje bi trebalo shodnim zakonskim merama izdati propise u pogledu higijene seljaka i sela, njegova stana i načina života u opšte. Osim toga, seljaka bi trebalo primorati na utvrđeni racionalni rad, koji bi mu omogućio da iskoristi sve mogućnosti zemlje, s obzirom na teren, klimu itd.

I ako je naš radnički stalež malobrojan, ipak to ne znači da radničkom problemu ne treba pokloniti punu važnost.

Radnička klasa naročito je pogođena današnjom privrednom krizom, koja povlači sa sobom rezapo-

slenost, smanjenje rada i ostale nedaće. Ne mogu da propustim, da ovom prilikom ne pomenem da se sa ovoga mesta u nekoliko navrata čulo od strane jednog vrlo elokventnog govornika, kako je kod nas došlo pre socijalno zakonodavstvo nego što se privreda razvila i podigla. Gospodin govornik se u ovome vrlo vara. Radničko zakonodavstvo kod nas nije novo. Ono je u nekim delovima naše države staro već 30 do 40 godina, a ono na celom državnom teritoriju datira najmanje od pre 20 godina. Naši radnici nisu dobili na poklon radničko odnosno socijalno zakonodavstvo. Ono je izvojevano velikim naporima i teškim žrtvama. Uostalom naša država kao član Društva Naroda obavezna je na zavodenje socijalnog zakonodavstva u raznim pravcima. Naposljetku, radnici su sastavni deo našeg naroda, i to socijalno najnezbriputije, pa je država dužna da o njima vodi računa i da ih raznim zakonima zaštiti i pomaže i bez obzira na borbu koju je radnička klasa vodila za svoje zakonodavstvo, i bez obzira na obaveze naše države kao člana Društva Naroda. Pogrešno je shvatanje, da socijalno zakonodavstvo ometa pravilan razvoj naše industrije i zanatstva. Ono u stvari industriji i zanatstvu skida veliku brigu s vrata. Drugi faktori ometaju njima normalan rad i razvitak, pa bi bilo mnogo celishodnije, da gospodin, koji često pominje našu preteranost u socijalnom zakonodavstvu, povede računa o glavnim teškoćama i pravim uzrocima rdavog prosperiteta, specijalno našeg zanatstva. Na kraju da izrazim svoje žaljenje da u ovom domu radnička klasa nema svojih socijalističkih pretstavnika, koji li na svaki način činili čast i ovom domu i celom narodu.

Iskreno da kažem, mene je prosto prenerazilo, kad sam zadnja ova dva dana čuo s ovog mesta govornike, i to ugledne parlamentarce i političke ljude da o socijalnom zakonodavstvu u našoj zemlji govore, kao o jednom nepotrebnom zlu, koje treba čim pre skinuti s vrata narodu i državi. Naročito me je prenerazilo, da se tim i takvim pogledima oduševljeno i sa simpatijom odobrava u ovom domu. Gospodo, s ovakvim pogledima mnogo se greši prema najnižem sloju našeg društva, a istodobno i naprama dobro shvaćenom interesu države. Socijalno zakonodavstvo nam je potrebno, mi ga moramo održati i razvijati. Ako se međutim nekim granama socijalnog staranja, usled glomazne administracije i prevelikog birokratizma, može prigovoriti, na nama je, gospodo, da lečimo zlo, a ne da smatramo nepotrebnim socijalno zakonodavstvo kao takovo.

Što se industrije u našoj državi tiče, moramo izdvojiti i praviti razliku između industrije sa domaćim kapitalom i industrije sa stranim kapitalom. Industrija nam je potrebna i njen razvoj treba u raznim vidovima pomoći. I blagodareći osećaju te potrebe, industrija se u našoj državi naglo razvila. Može se reći da ona, i pored opšte krize, pretstavlja jedinu granu privredne radnosti, koja dela sa uspehom, sa profitom. Razume se, da ima i izuzetaka, ali o njima nije potrebno naročito govoriti. Blagodareći s jedne strane visokim zaštitnim carinama, a s druge strane niskoj radničkoj nadnici, industrija se podigla na zavidnu visinu, i ona nema pravo da se mnogo žali. Ali dok industrija može da bude zadovoljna, ne mogu biti s njom zadovoljni potrošači, a s njima i država. Industrija ništa ne preduzima da se prilagodi smanjenoj kupovnoj moći potrošača. Ona ne sprovođi nikakvu racionalizaciju poslova, radi sa starim mašinama i metodama, što takođe onemogućava pojeftinjavanje njenih pro-

izvodnih troškova, a s time pojeftinjavanje njenih proizvoda. Intervencija države u ovom pravcu treba da nastupi. To važi za industrije sa domaćim i stranim kapitalom. Zna se da je u prošloj godini otišlo 1300 milijona industrijskog profita u inostranstvo. Taj fakat je, gospodo, od veoma krupnog značaja i on izaziva nužne i celishodne odluke.

Pitanju industrijskih kartela, ili kako se oni ponekad nazivaju savezi, treba posvetiti dužnu pažnju. Kartelisanjem industrije podižu i održavaju cene na mnogo većoj visini, nego što bi one bile u slobodnoj utakmici. Omogućavati i trpeti kartele, pored visokih zaštitnih carina, neracionalnosti proizvodnje i niskih nadnica, ne sme se ni po koju cenu.

U vezi sa ovim nameće se neodložna potreba da se pristupi temeljnoj reviziji carinske tarife. Industrijama koje nemaju svoga *raison d'être*, i koje iz nikakvih naročitih razloga država ne treba da štiti ne sme se pružati zaštita. Zaštitna carina ne sme da daje mogućnosti industrijskim preduzećima da izvlače profit koliko žele i hoće. Carina treba da služi podizanju i razvijanju industrije, ali ne da bude sredstvo za nepravilno i naglo hogaćenje. Kad je već reč o carinama a u vezi sa podizanjem i jačanjem naše poljoprivrede, država treba da vodi naročitu carinsku politiku, koja će favorizovati razvitak i naše agrarne industrije.

Iznetim predlogom o dolaženju na lak i jeftin način do sretstava za razmenu dobara i predlogom o potpunom razduženju seljaka, omogućio bi se i pun i normalan razvoj naše trgovine i zanatstva.

Sve ove mere, koje smatram, da treba u interesu naše privrede preduzeti, iziskuju mnogo napora, smišljenosti, dobre volje i širokih koncepcija za shvatanje opštih, a nikako pojedinačnih ili klasnih interesa. Sve ove potrebne elemente za uspešan rad može i treba da ima ova Narodna skupština. Celokupan narod očekuje taj naš rad.

Ova Narodna skupština lišena je, odnosno treba da bude lišena u koliko to već nije, svih partijskih, plemenskih i verskih uticaja i obzira. Neću da se upuštam u razna politička pitanja i shvatanja, jer o tome ne treba da bude reči ovom prilikom. Samo jedno moram da naglasim. Šestojanuarski režim, koji je Nj. V. Kralj svojim državničkim gestom zaveo, kao i sve ono što je posle toga nastupilo, jasno i odlučno je istaklo da o jedinstvu naroda i sigurnosti države ne može biti nikakve polemike. Tako u ostalom misli i oseća ceo naš narod.

Oduvek je naš narod gajio ideju narodnog jedinstva. (Uzvici: Tako je). To zapravo nije bila samo ideja kao apstraktni pojam. To je kod našeg naroda činjenica, koja se sama po sebi razume. U ostalom to je i prirodno. U krajevima gde je živeo i živi izmešan, ista mu je sudbina, isti uzroci žalosti i radosti, isti uslovi života. U krajevima gde pojedina plemena žive u kompaktnim jedinicama, svakako nisu ni imali razloga za međusobna trvenja i međusobne svađe i nesuglasice.

U krajevima bivšeg austro-ugarskog teritorija, tuđinska vlast je sistematski i zlonamerno, sa unapred smišljenim planom, unosila u naš narod plemensku mržnju i versku netrpeljivost, jer joj je to, u ostalom, bilo u njenom dobro shvaćenom i smišljenom interesu. Na nesreću našu, tog nasleđa prošlosti nismo se mi mogli da oslobodimo i u svojoj slobodnoj i ujedinjenoj otadžbini, svakako radi oskudice širokih i dubokih pogleda na narodno jedinstvo i državnu celinu, u oskudici smišljenog plana za privredno, kulturno i soci-

jalno podizanje naroda, u nestačici širokih vidika o ulozi našega naroda na Balkanu i ovom delu Evrope. U oslobođenoj i ujedinjenoj otadžbini istom su se rasplankale plemenske strasti i verska nestrpljivost. U tom su se pravcu i s tom podlogom, u ostalom, u glavnom i formirale naše bivše političke partije. Od tri glavne partije, oko kojih se naš narod, mogu s pravom reći nesvesno, okupljao, jedna je bila čisto srpska, druga eks-kluzivno hrvatska, a treća isključivo slovenačka. Ostale partije su gravitirale i životarile između ovih, često puta oslanjajući se na njihove pogreške i povodeći se za njima. Plemenski uske i ideološki neizradene, bez određenog socijalnog i društvenog programa, one u stvaralačkom smislu nisu ništa ni značile. Otuda i narod na dan 6 januara 1929 godine nije imao za čim da zažali. Radi toga je ogromna većina našega naroda toga dana osetila da joj je s leđa svalilo jedno teško breme, s restrpljenjem očekujući bolju budućnost. Naš narod ne želi više diskusija o narodnom jedinstvu i državnoj sigurnosti, jer su to za njega gotova fakta i uslovi bez kojih se ne može da bude, (Uzvici: Tako je!), bez kojih nama nema opstanka kao narodu. Narod sad traži pozitivan realan rad.

Ja lično držim da nosioci sadašnjeg političkog stanja imaju i osećaj i dobre volje za potrebe i želje našega naroda, radi čega sam i rešio da ih iskreno pomažem i saradujem s njima.

Zavišujući ovu svoje izlaganje, izjavljujem da ću u načelu glasati za ovaj predlog budžeta, pretpostavljajući da je ovo poslednji budžet u ovako malom iznosu i da ćemo u najkraćem vremenu biti u stanju predlagati znatno veće budžete, koji ipak neće prevazići moć poreskog opterećenja našega naroda (Uzvici: Tako je). To povećanje budžeta biće najsigurniji znak konsolidovanja naše države, zdravlja naše privrede, opšteg narodnog prosperiteta i istovremeno lep predznak dobre budućnosti Kraljevine Jugoslavije, koju ona u istini zaslužuje. (Burno pljeskanje i uzvici: Živeo!).

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: - Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac Oto Gavrilović: Gospodo poslanici, uvaženi g. predgovornik dao je jedno interesantno izlaganje, koje odudara od ovih dosadanjih. Ne mislim ulaziti u analizu svega toga, ali kao izvestilac smatram za dužnost da se obazrem na dve njegove stvari.

On predlaže da se olakša izmena dobara, a u vezi s tim čini i predlog o razduženju seljaka.

Predlog gospodina Markića, da bi se olakšala izmena dobara, jeste štampanje novčanica — bonova sa prinudnim kursom, koje bi izdala Državna Hipotekarna Banka. Gospodo poslanici, iz izlaganja gospodina Markića vidi se, da on smatra, da u našoj zemlji ima dosta bogastva, da ima dosta svega, ali da nema dovoljno potrošača, da nema dovoljno sretstava za razmenu dobara. Međutim stvar stoji sasvim drukčije. Mi imamo uslova da budemo bogata zemlja, ali je kod toga potreban kapital, koji se nikako ne može tražiti u jednoj štampariji.

Neka oprostí gospodin Markić, ja sam slušao vrlo pažljivo njegov govor koji mi je bio vrlo prijatan, ali ako bi se svetski problem rešenja te stvari nalazio u štampanju novčanica, onda bi nastalo pitanje, zašto se veliki umovi celoga sveta toliko brinu za rešenje toga problema, ako bi se ta stvar mogla rešiti u štampariji. Ne, gospodo, to ne može tako da bude!

Gospodo, u vezi s time je predlog gospodina Markića za potpuno razduženje seljaka. I tu hoću da dam jednu nijansu. Razduženje seljaka je lepo označio g. Živančević, i nebi trebalo da se taj izraz upotrebljava. U svim zemljama danas postoji jedan teški odnos između dužnika i poverioca. I tu g. Markić predlaže da se štampaju državni bonovi sa 3% sa amortizacijom od 20 godina. Pa, ti bonovi bi se onda peli do plafona i mi bi se u njima gušili, naša privreda nebi mogla nikako da funkcioniše, kad bi se tako često štampale novčanice bilo radi regulisanja dugova, bilo radi razmere dobara. Ja mislim da uz g. Markića nema ih mnogo koji dele to mišljenje, ali mislim, da je iskustvo pokazalo, da se tim putem ne može i ne sme.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč gospodin Lazarević. (Nije tu). Ima reč gospodin d-r Ljudevit Pivko.

D-r Ljudevit Pivko: Gospodo narodni poslanici, izjava, koju je dao g. Ministar unutrašnjih poslova g. d-r Srškić danas pre podne, vrlo je važna i treba da odjekne u našoj zemlji, osobito po krajevima, gde je narod manje obavesten bio i gde je protivnička politička propaganda uspela da mnogo od toga pogazi, što se s mukom do danas sagradilo. Ne znam da li je svuda po državnoj periferiji ovako bilo, ali naši politički protivnici u Dravskoj banovini uspeli su opet da po nekim krajevima pokvare veru ne samo u državni novac nego i veru u budućnost države. Ne govoim o veri u solidnost jedne Vlade. O tome može imati svaki protivnik svoje mišljenje, ali je teža stvar, kad hoće da poljulja veru u samu državu. I ako se propagandi pristalica bivših političkih protivničkih partija, vodja i agitatora protivu izbora od 8 novembra re sme danas više pripisavati tolika važnost, kolika je pripisivana pre izbora, ipak treba voditi računa o tome, da se je u toku izborne propagande mnogo što pokvarilo. Jutros čuli smo izvesne apelative i epiteta na račun g. Korošca. G. Anđelković ga smatra u poređenju s izvesnim drugim političarima za jednog solidnog političkog protivnika. Ali i taj gospodin, koji je više puta bio ministar, vrlo ugledan član naših vlada, vrlo ugledan vođa slovenačkog dela našeg naroda, imao bi dužnost da bar demantuje svoj potpis na letcima štampanim u inostranstvu, prebačenim noću preko Mure i razbacanim po celoj Dravskoj banovini. To su letaci, koji su se u rukama agitatora mogli jako iskoristiti i sve gore komentarisati, nego što je mogao sam g. Korošec priznati svojim potpisom. Letaci imaju kako znamo izvestan tekst među rečima. Neću da pominjem u podrobnostima ovaj posao, ali smatram, da bi morao solidan političar svoj potpis na letcima demantovati. On to nije učinio. I zato njegovi agitatori imaju pravo da nastavljaju rad i oni rade konsekventno još i danas. Nama, narodnim poslanicima prorokovan je bio život od četrnaest dana. Govorilo se: „Izbori nisu valjani i neće važiti, ova vlada mora pasti, skupština neće moći da radi.“ Zatim se taj rok produžio na dva meseca i već je i taj drugi termin prošao i mi smo još ovde. Dakle ne radi nas, nego radi neobavestenog naroda, koji još donekle veruje ljudima, kojima je pre verovao, treba da se čuje ovakva jasna izjava, kakva je danas ovde pala. Čekali smo ovu izjavu već davno i mogu reći, da bi bilo manje zla u zemlji, da je izjava pala pre koji mesec dana.

Agitacija naših političkih protivnika mnogo je doprinela nevoperenju u narodni novac. Početak nevoperenja nije bio na periferiji države, nego je oči-

gledno u sredini države. Neobavešten narod dizao je uloge, čuvao ih u kući, naš novac je prelazio granicu i izlazio iz javnog prometa. Danas se već opet vraća poverenje u dinar, ali treba da shvatiš užasnu situaciju, koju smo preživeli u prošloj novčanoj krizi. Tebi treba novca za poslove, a kredita ne možeš dobiti, uloga ne možeš dizati, jer ti je zatvoren novčani zavod, koji ti isplaćuje samo do 200 dinara nedeljno. Danas se vraća već sloboda u novčane poslove, pa i iz inostranstva se vraća dinar, tako da osećamo olakšanje.

Malene zadruge dosta dobro su izašle iz teške situacije, jer tamo, gde se narod međusobno poznaje, ljudi nisu toliko nepoverljivi. Seoske zadruge radile su neprekidno kroz teško doba, dok su banke i veći zavodi imali poteškoća. Ali i ovde je danas već bolje.

Ja bih prilikom rasprave o budžetu uzeo slobodu da progovorim o § 270 čin. zakona. Gospodo, Vama je poznato, da smo državljani po godinama službe, koje je neko proveo u vojsci Srbije i Crne Gore, a drugi u vojsci Austro-Ugarske, razdeljeni u dve vrste. Ova razlika mogla je imati rezona u prvim godinama naše države. Danas, kad je ujedinjenje izvršeno i stvarno pa i po imenu, mogli bi i mi da pristupimo reviziji spomenutog paragrafa. § 270 čin. zakona u tački 4, 6 i 7 stvara beneficije ili povlastice u priznavanju godina službe licima, koja su stekla uslove za ličnu penziju. Tačka 4 i 7 pomenutog zakona ima u vidu lica koja su za vreme rata već bila u državnoj službi. Njima se za svaku u ratu provedenu godinu priznaje još jedna godina kao beneficirana, dok se tač. 7 odnosi jedino na lica, koja su bila u ratnim godinama aktivni ukazni činovnici Srbije i Crne Gore, ali nisu bili na vojnoj dužnosti, a kojima se priznaje godina sa 18 mesec za službu. Na lica, koja nisu bila za vreme rata u državnoj službi, nego su to postali posle rata, odnose se odredbe tačke 5 i 6. Tačka 5 deli bivše vojnike Austro-Ugarske na dve vrste, na one, kojima se priznaje za penziju efektivno na vojnoj dužnosti provedeno vreme preko obaveznog roka od najviše dve godine i preko oružnih vežbi, to su dakle lica, koja su stupila u državnu službu posle 6 septembra 1919 god., kad je protegnut srpski vojni zakonik na celu Kraljevinu, i na one, koji su stupili u državnu službu pre 6 septembra 1919 god. Ovim drugima priznaje se po ranijim zakonskim propisima za penziju i vreme obaveznog vojnog roka i vežbi, ako su stupili u državnu službu pre navršene 32 godine života. To je bio slučaj u Austriji. Prema tački 6 priznaje se licima, koja su bila na vojnoj dužnosti u srpskoj i crnogorskoj vojsci, u ratu provedeno vreme dvostruko po odbitku obaveznog roka u kadru, a tačka 5 priznaje bivšim vojnicima austro-ugarske vojske jednostruko, premda su bile prilike iste. Princip svake pravne države jeste jednakopravnost državljana pred zakonima u pogledu dužnosti kao i prava. Odredba tačke 6 priznaje vojnicima Srbije i Crne Gore i dobrovoljcima beneficije, koje ne priznaje bivšim austro-ugarskim vojnicima. Zakon stvara time povlašćene i zastavljene državljane, što izaziva negodovanje i osećaj nejednakosti. Pravедno je da se priznaje srpskim crnogorskim vojnicima i dobrovoljcima u ratu provedeno službovanje prilikom odmeravanja penzije u dvostrukom iznosu. Ali jednako bi se moralo postupati kod bivših austro-ugarskih vojnika, koji su stupali u državnu službu do 1 septembra 1919—1923 godine, kad je stupio na snagu činovnički zakon, i koji su se nalazili za vreme rata na vojnoj dužnosti. Oni su vršili svoju dužnost i treba ih se izjednačiti sa drugovima iz

Srbije i Crne Gore. Pitanje vojničkog službovanja uredjeno je bilo u Austro-Ugarskoj zakonom od 27 decembra 1875 god., carskom naredbom od 9 juna 1919 god. i drugim naredbama ministarstva za zemaljsku odbranu. Treba uzeti u obzir praksu naših upravnih vlasti. Obaveštenja bi moglo datim Ministarstvo pravde i dokaze pružaju presude Državnog Saveta. Odredba tačke 6 oduzima prednjim licima stečeno pravo, koje bi morao svaki zakonodavac respektovati. § 270 mora doći do izmene pre ili posle. Izmenom reči „u vojsci Srbije i Crne Gore“ sa „za vreme rata“ ispravila bi se nepravilnost, jer bi predložena izmena obuhvatala sve bivše ratnike naše Kraljevine. Gospodo, i mi dobrovoljci ne možemo biti zadovoljni, ako se nama u tom pogledu daje prednost i danas u ujedinjenoj Jugoslaviji. Dobrovoljcima neka se dadu beneficije u obliku zemlje i socijalne pravde, ali činovnici dobrovoljci u pogledu penzije ne bi trebalo da imaju prednost pred drugovima, koji vrše savesno iste dužnosti u službi i koji su isto tako dobri patriote kao što smo mi.

Gospodo, slična je stvar sa invalidima. Pošto će moj kolega Rape o tom raspravljati, ja ću biti kratak. Na invalidskoj skupštini, koja je održana u Mariboru 31 januara o. g., delegat g. Nedić iz Beograda rekao je, da ima osećaj, da će se pre rešiti svetska kriza nego pitanje naših invalida. On je izjavio otvoreno, da država nije ni u mogućnosti, da dađe neki ekvivalenat za njihovo stradanje i za gubitak. Nijedna država nije mogla da reši ovaj problem. Invalidi tretirani su tako, da ni stoprocentni invalidi ne dobivaju dovoljno pomoći. Još gore je s onima, kojima nije priznat dovoljni procenat invaliditeta.

Gospodo, ova prognoza g. Nedića je tačna. To isto što je on rekao o invalidima, važi za naše stare, osobito za krunske penzionere. Koliko puta oni su dolazili u Narodnu skupštinu i kod raznih nadležava, i koliko je puta njima kazano: „Učinićemo što budemo mogli“, koliko su se puta opet vraćali zadovoljni i nezadovoljni, ali do danas nije ništa urađeno. Ovaj problem ostaće i dalje nerešen ove godine i u buduće.

Doista, gospodo, jedan veliki broj pensionera dobija još uvek krunske penzije i ne daje se njima ekvivalenat u dinarima. To je za egzistenciju, za današnji životni standard premalo. Ako ne možemo zbog današnjeg teškog stanja pomoći svima penzionerima, da bi se izjednačili, dajte bar nešto onoj najjadnijoj grupi i pretvorite krunske penzije u dinarske. Sem toga dajte im povlastice na državnim železnicama, koje imaju aktivni nameštenici. Koliko ovi ljudi sa sitnim povlasticama bili srećni! Ja mislim, da bi se moglo krunskim penzionerima izaći u susret i molim Kraljevsku vladu da to učini.

Gospodo, narodni poslanik sam za grad i srez Maribor i imam dužnost da zastupam i radništvo. U našem gradu ima radništva na hiljade u državnim nadležstvima, u radionicama državne železnice i po privatnim radionicama. Tu ćete, gospodo, dobiti sliku, ilustraciju radničkog života. Naši radnici iz radionice primili su danas prvoća marta po dva, po osam, po dvadeset dinara i ovom nadnicom za 15 dana ili mesec dana neka budu živi sa svojim familijama. Profesionalni radnik dobija 4—5 dinara na sat i ima dakle mesečno nadnice okruglo 1000—1300 dinara, ali je došao tako daleko, da ne dobija u ruke ništa. Njemu je već bilo uzeto 1 aprila 1931 god. 50% od akordne zarade, pa je zatim 14 septembra smanjen broj satova dnevnoga rada od 8 na 6. Istina je, da je g. Ministar

Saobraćaja, odnosno generalna direkcija za nekoliko dana tj. 28 septembra povećala ovaj broj na 7 radnih časova, ali 24 novembra uzet je radnicima opet 1 dinar po satu akordne cene, a 1 oktobra opet od ukupne cene suma od 6%, tako da iznosi redukcija ovih nadnica u prošloj godini punih 38%.

Činovišтво i regulisano osoblje stoji u tom pogledu malo bolje, jer ima mogućnosti napredovanja i time je smanjenje osetilo u manjoj meri. Radnik ne može napredovati, on neće imati nikad više nadnice, nego stoji stalno na istom mestu, a još se njemu odzima. Pre nekoliko dana pojavila se na dasci subotičke direkcije, pa mislim i u ostalim radionicama naredba Ministarstva saobraćaja G. D. Beograd 363 F., kojom se uzima radnicima 5% njihovih nadnica i to do 1 oktobra unatrag po zakonu o smanjivanju prinadležnosti. Gospodo, zakon o smanjenju prinadležnosti nema ni reči o smanjenju radničkih nadnica, nego govori o ostalim kategorijama. Držim, da je ministarstvo saobraćaja htelo kod ovog zakona pustiti radnika na miru i da mu nije htelo uzeti 5% od nadnice, i da je ovaj raspis dalo usled naknadnog tumačenja Glavne kontrole i Ministarstva finansija. Ovo tumačenje ne vodi računa o ljudima, koji su došli na kraj i jedva su živi. Zamislite, gospodo, što misli radnik, koji radi na luksuznim predmetima u radionici, na pulmanima, gde se troši, a njemu se uzima 5% od nadnice. Popravka jednog pulmana košta milijone, samo pozlaćenje okovlja košta na jednom voz u do 30.000 dinara, a njemu, koji ovaj posao radi, ostalo je 1 marta 8 Din. zarade. Kazao mi je radnik ovako: „Kako ću ja moći kući? Pa mora biti svađe između mene i moje žene, jer moram da platim stan i hranu i odelo i da dam deci za školu, što treba. Evo odbili su mi 140 dinara za penzioni fond, 36 za bolesničku blagajnu, 27 dinara na porez i organizaciju, toliko opet za kuluk, toliko za ovih poslednjih 5%, toliko na zadrugu i nikako ne mogu iz dugova.“ Kuda to vodi, gospodo?

Još jedna pravedna želja radništva i železničkog personala uopšte! Ovaj personal ima da primi razliku iz godine 1923 i 1924 kad je preveden iz Južne železnice na prinadležnosti državnih zeleničara. Ova razlika iznosi prosečno kod radnika po 2000—3000 dinara kod ostalih kategorija nešto više. Cela suma iznosi oko 15.000.000. Na personal u Mariboru otpalo bi po prilici 2—3.000.000 dinara. Država ovu sumu duguje i prevela je dug na partiju dugovalja iz ranijih godina i to znači, da neće radnik u dogledno vreme doći do svoga novca. Molim, da se ova razlika što pre isplati. Kod zagrebačke direkcije ovo je pitanje uređeno. Naš je radnik velikim delom nacionalan čovek, pa i oni, koji su bili organizovani u socijalističkim redovima, dobri su radnici i velikim delom dobri državljani. Oni još dolaze i žale se i toje dobar znak, ako se žale meni nacionalnom čoveku. Gore bi bilo, ako se oni ne bi žalili. Ljudi, koji se ne žale više, opasni su. Treba da se radniku izade, u susret, da bude išao radosno na svoj posao i da živi životom, koji odgovara njegovim sposobnostima, marljivosti i profesionalnom znanju.

Kod budžeta želim učiniti nekoliko primedaba načinu budžetiranja, o podeli rashoda na lične i materijalne. G. Janković nabacio je već ovu stvar, govoreći o budžetu i o zakonu o državnom računovodstvu, koji ne odvaja ličnih od materijalnih izdataka, ali ipak naređuje podelu, posredno, jer se u jednoj partiji ne mogu predviđati zajedno i lični i materijalni rashodi. Dali su konsekventno razdvojeni svuda materijalni rashodi od ličnih? Materijalni rashodi mogu biti samo,

ako dobiva država ekvivalent u materijalu, tako uči nauka o finansijama na pr. dr. Nedeljković. Selidbeni troškovi ili radničke nadnice, koje se nalaze u budžetu svuda u partijama materijalnih rashoda, ne mogu biti ništa drugo nego lični rashodi, jer država ne dobija za ovaj rashod nikakav ekvivalent. Strogo uzeto i nagrade, tantijeme nisu materijalni rashodi, nego su sve to rashodi lične prirode i tako držim, da je odnos između ličnih i materijalnih rashoda drugičiji nego što se vidi iz našeg budžeta.

Ne sviđa nam se ovaj „itd. itd.“ kod mnogih partija. Nisu li tu skrivene mogućnosti, da se pod „itd.“ stavljaju rashodi, koji žele biti prikriveni?

U budžetu ima i višestruko predviđenih rashoda. Istu stvar nalazim pod istim imenom na više mesta. Na pr. utrošak za internate kod učiteljskih škola, pozicija druga i treća i četvrta opet za internate kod učiteljskih škola. Ima i više kredita, čija namena nije dovoljno jasno određena. Iz jednog solidnoga budžeta treba ukloniti sve nejasnosti i svaku neodređenost i svaku netačnost i tako ćemo dobiti u toku godina savršeniji budžet. Uzorom neka nam bude italijanski budžet, koji je u tom pogledu savršen, da se zna svuda, zašto i kako će se trošiti. Savršenost jednog budžeta je najbolja stvar, koju može hobra vlada dati. Savršen budžet braniće sam svoju vladu i g. Ministra finansija, pa i Glavna kontrola i svi organi, koji imaju posla sa državnim troškovima, biće zahvalni. Ja, gospodo, ovim napomenama završavam.

Neka ovaj budžet i takav, kakav jeste, očuva narodu zdravlje i jačinu u teškoj godini, koja nas očekuje! Uveren sam, da će dobrom voljom i istrajnošću našega plemena biti moguće u svemu i svuda da sprovedemo štednju. Sve nas vodi jedna misao. Jedinstvo koje je sprovedeno, neka se pojačava u nama, da krunišemo svoj ideal i u ovom pogledu. Ja ću glasati za budžet. (Aplauz).

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Ilija Mihailović.

Ilija Mihailović: Odustajem od svoga govora.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Ivan Lončarević.

Dr. Ivan Lončarević: Gospodo, u našoj javnosti, a i u onome Domu često se tretira pitanje naše državne zajednice kao rezultat osjećaja, kao rezultat čuvstva.

Kolikogod je momenat osjećaja vrlo važan, kao nesumnjivi pokretač masa, ipak to pitanje svedeno na moment ushita, više spada u oblast poezije nego u jednu političku diskusiju.

Govorim, gospodo, to i zato, što je osjećaj najviše podržen promenama, a i zbog toga, što ima naroda, gdje ima osjećaja jedinstva, a nema državne zajednice i obratno, gdje ima državne zajednice, a nema osjećaja jedinstva.

Zato, i ako mi svi, koji smo aktivni u ovoj političkoj situaciji, dosledno našoj Adresi, ispovedamo naše narodno jedinstvo, ipak smatram, da odgovara više političkoj diskusiji po naravi same stvari potrebu naše jugoslovenske državne zajednice bazirati na svijesti po zajedničkim našim interesima, — na svijesti o našem međunarodnom položaju, koji vjekove natrag, zapravo od seobe i dolaska našeg u ove krajeve diktira jednu državnu zajednicu moćnu i jaku unutra i spram vani.

Naročito hoću da podvučem, da međunarodni položaj u prvom redu nama Hrvatima diktira potrebu jugoslovenske državne zajednice kao imperativ samo-

održanja, i da mi tu našu jugoslovensku državnu za jednicu hoćemo.

Kad nje ne bi bilo, mi bi je Hrvati u prvom redu morali stvarati, i najveće žrtve za njezino osvarenje podnijeti.

Sad kad je imamo, moramo je čuvati, a njezino nam čuvanje i opstanak mora svima biti osobito na sreću. To ponajviše Vladi, koja je u prilici i mogućnosti inicijative i egzekutive.

To, gospodo, velim zato, što bi bilo koliko naivna toliko i nepatriotski tvrditi, da se s nama svi slažu u pogledima na našu jedinstvenu državnu zajednicu. Dokaz nam je zato odaziv na izborima 8-XI prošle godine, a i rad izvjesnih ljudi prije i poslije izbora.

Te nam pojave nalažu gospodo, naročiti oprez. Taj oprez ponovno naglašujem pripada u prvom redu Vladi.

Na žalost, gospodo, ja ne bih sa svoje strane mogao Vladu u ovoj prilici i u ovom pitanju pustiti bez opravdanih prigovora.

Neki su njezini postupci sve prije, nego potrebiti oprez u ovakvoj važnoj stvari.

Vidite, gospodo, politika 6 januara jest nasuprot politici današnje Vlade bila u tome pitanju naročito oprezna. Prava državna politika. Imala je stalno izvjestan cilj pred očima, nije se obazirala ni lijevo ni desno, išla je svojim istorijskim putem sjedinjavanja, puna pouzdanja u budućnost.

I, gospodo, ta se politika mogla braniti pred širokim narodnim masama, u prvom redu, mislim ovdje na hrvatske narodne mase s uspjehom.

Ta je politika učinila kraj onom opće opravdanom mišljenju, koje se bilo sasvim uvrežilo i među nama Hrvatima, da su Hrvati u ovoj državi građani drugog reda. Tako se opravdano mislilo, i zato je bilo dosta dokaza, koji se nijesu mogli oboriti niti pismenim niti usmenim denuncijacijama.

Pred 6 januar naročito se ukazivalo na činjenicu, da Hrvati i onda kad ih se pusti da sudjeluju na upravi zemlje, ostaju u nekom podređenom položaju. Da im se u koalicionim vladama ne dodjeluju glavni položaji i resori, koji su emanacija državnog imperija.

6 januar je i u ovoj prilici, kao i u mnogim drugima sve stvari postavio na svoje pravo mjesto.

Mi u toj vladi vidimo Hrvate na odlučnjim položajima. Hrvat je skoro 3 godine Ministar finansija. Hrvati se odjednom pojavljuju u diplomaciji kao prestavnici države na strani, a i ostali važni resori bili su povjereni Hrvatima tako, da je s obzirom na njihov uticaj u Vladi kvalitativno i kvantitativno 6 januar mogao po Kraljevoj Besedi ministrima stvoriti puno povjerenje Hrvata prema organima vlasti i trajno osjećanje i uvjerenje, da u našoj zemlji vlada apsolutna jednakost i ravnopravnost svih Srba, Hrvata i Slovenaca.

Sad dolazi na red gospodo, ono, što ja kao odlučni pristaša našeg jugoslovenskog i narodnog jedinstva moram ovdje sa holom u duši da pomenem.

Umjesto, da se ovim prokušanim putem dalje nastavilo, ono se toliko više gubio njegov blagotvorni uticaj, u koliko je 6 januar prilazio svome kraju.

Dok se vodila njegova politika, za koju je Nj. V. naš Kralj slobodno mogao preuzeti odgovornost pred narodnom budućnošću, dotle je taj uticaj bio nesmanjen i očitovao se na svim poljima državnog života.

Čim je naš Kralj, smatrajući da je dovoljno i za uvijek utro put našeg državnog života, vjeran tradi-

cijama svojim i svojih preda. liberalnoj parlamentarnoj politici, državno kormilo iz svojih ruku ispuštao, to se na žalost sve vraćalo na staro sa tolikom žurbom, kao da se je htjelo čim prije zatrti uticaj 6 januara.

Krivca zato ne treba daleko tražiti. Krivnja za ovo leži na Vladi, koja ili ne zna, ili ne može, da prosljedi utrti Kraljev put.

A, gospodo, nemojmo se zavaravati, odgovornost će ležati i na nama, jer Kralj je prepustio nama izgradnju jedinstvenog duha i svijesti našeg naroda, ako za vremena ne upozorimo na opasnost, koja se iza ovih vladinih postupaka krije.

A evo gospodo, koja se opasnost iza ovih postupaka krije.

S pravom se prigovara, da čim smo bliži narodnoj saradnji u državnoj upravi, da se uticaj Hrvata u vlasti gubi.

Sastav vlade od 5 januara o. g. najbolji je dokaz zato. Ni jedan važniji resor, naročito resor sa povjerljivom svrhom i povjerljivim ciljevima, kao na primer resor direktne emanacije državnog imperija nije povjeren Hrvatima. (Čuje se: Prećeral)

Ja ću gospodo, pokušati to da dokažem!

Zbog toga se gospodo, ova vlada čini, kao da nije nastavak 6 januara. Po svome sastavu i raspodjeli vlasti, ta se vlada ni u čemu ne razlikuje od Vlade narodnog sporazuma i od vlada, koje su bile prije 6 januara.

A gospodo, da je državnoj i političkoj krizi mogla pomoći vlada narodnog sporazuma, ili vlade, koje su za njom slijedile sve do Vlade 6 januara, ne bi ih gospodo zamjenile druge Vlade i kombinacije, a napoljetku ni 6 januar, za koji smo se svi složili, da nam je i te kako trebao.

Čemu se vlada vraća u svome sastavu i raspodjeli resora prošlosti, koja nas je razjedinjavala, i koja je krivac duhovnog rasula, koje mi ni pod kojim uvjetima više nećemo.

Nemojmo se gospodo varati, kad su najviše baš ovakvi postupci krivci događaja, koje smo preživjeli. Oni su krivci i 6 januara, pa ako se ovako nastavi, ne trebamo se čuditi, ako netko iza besplodnih raznih vlada, koje je razjedinjuju i duhovno ruše, i nakon besplodnih parlamenata, bude morao poseći za novim 6 januarom, kao opetovanim spasom naroda i države.

Gospodo, sve ove prigovore čujemo u narodnom hrvatskom mišljenju, i ja vas sve na njih moram upozoriti, i o njima mi moramo voditi i te kako računa. Moramo ih odbiti, gospodo, kad smo se proglasili da smo jedanput za uvijek načisto sa narodnim i državnim jedinstvom. (Čuju se upadice). Ja, gospodo, mislim, da ni jedan od vas ne može tražiti od mene, da vam govorim ono, zašto ja nijesam uvjeren da treba da vam kažem ovdje. Jer, gospodo, ovo mjesto, ako ikoje, treba da čuje pravu istinu, i ja mislim, da bi svi bili uvrijeđeni, kad vam ne bi govorio istinu.

Gospodo, ja se neprestano pitam: kako se mogu odbiti prigovori sa hrvatske strane, dobre i zlonamjerne hrvatske strane. (Glasovi: Nema Hrvata!) Ja sam čuo danas od G. Ministra unutrašnjih djela, da ima Hrvata i Srba! (Glasovi: Dokle ćemo to slušati?) Pustite me gospodo, da dovršim misao. Svako može da govori i da me pobije, ako može.

Ja se gospodo pitam: kako ćemo odbiti te prigovore, kažem sa dobre i zlonamjerne hrvatske strane iznešene, — da se sada opet gospodo, sve vraća na staro, da su i Hrvati ministri u jednom nižem podređenom rangu, pa kako da neće i obični građanin Hrvati biti u nekom podređenom stavu. Gospodo, zar se ti prigo-

vori mogu odbiti sa ovim odgovorima?! Istina je da su Hrvati izgubili sada u Vladi onaj uticaj, koji su imali za vreme Vlade 6 januara, izgubili mnoge važne resore, kad ih je bilo onda polovica sviju članova Vlade, ali su zato dobili sada Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda, a to tek nije mala stvar, i ako je mali budet. (Smijeh).

Kolikogod ja gospodo cijenim osobito ovaj resor, ipak mislim, da se svi prigovori ovako neće moći pobiti, a mislim da se nikada neće moći pobiti ni sa motivacijom, koja se je danas čula i od strane gospodina Ministra unutrašnjih poslova. A to je, gospodo, što vi svi govorite ovdje, da smo mi jedan narod jugoslovenski, da više između nas nema nikakvih razlika, pa da je svejedno tko kakav resor u vladi ima. Naposljetku je sve jedno da li su to Hrvati ili Srbi, a uostalom, da se ovako ne smije rezonovati, jer je to nedopušteno pravljenje razlika između jednog naroda. (Glasovi: Ispravno!)

Međutim, gospodo, ako smo mi zato tu da duhovno sjedinjenje do kraja provedemo, onda bezuslovno, ma šta mi mislili o tim prigovorima, moramo na njih paziti, pa i kad bi bili potpuno neopravdani, a to nijesu, oni nijesu ni pojedinačni, nego su opći, i zato obzira vrijedni i nužni.

Vidite, gospodo, ovi se prigovorači, ne dadu odbiti gornjim primjedbama. Oni odgovaraju: ako smo jedan narod, ako je svejedno, ko je Hrvat, a tko Srbin, onda ne treba praviti razlike između njih. Samo onda neka Ministar unutrašnjih poslova u ovoj zemlji bude već jedanput Hrvat, a Srbin ministar za fizičko vaspitanje naroda. Ili može Hrvat biti n.pr. i Ministar Vanjskih poslova! (Jedan glas: Kako bi bilo, da napravimo nagodbu?)

To je gospodo napokon svejedno, jer smo jedan narod, i jer je pozitivnim zakonima normirano, da smo svi pred njima jednaki, a nigdje nije naročito normirano da Hrvati kao Ministri moraju uvijek imati resore vera, izjednačenja zakona, te fizičkog vaspitanja naroda. (Jedan glas: A finansije i šume i rude?) Spomenuto, sam lojalno Ministarstvo finansija! Najzad, gospodo, ovi nepopravljivi, ali ubedljivi prigovorači kažu: da je istina, da se više ovako uopće ne smije rezonovati, kako oni to čine, jer je to pravljenje razlika između Hrvata i Srba, ali da ni ovakav postupak vlade nije ništa drugo, nego nedopušteno pravljenje razlika, samo što to čine u ovom slučaju oni, koji su prvi pozvani, da od tih razlika čuvaju najprije sebe, a potom cijeli jugoslovenski narod. Ovakva rdava praksa postoji gospodo, sa malim prekidom Vlade od 6 januara prek 13 godina. (Jedan glas: To kaže Maček!) Maček tako ne kaže, a ja uostalom s njime nijesam bio, otkako sam izišao iz kluba, i molim da mi se takva dobacivanja ne čine. Gospodo, ne može se zataškati našoj javnosti, kakvi mogu biti razlozi, zbog kojih Hrvati moraju uvijek biti tek uzgredni članovi vlade. Gospodo, naivno bi bilo pomisliti, da je tome možda nesposobnost Hrvata razlog. Valjda nijesu Hrvati samo sposobni za resor fizičkog vaspitanja naroda, a Srbi za resore uprave, vojske, prosvjete, finansija, saobraćaja i spoljnih poslova. Ne mogu gospodo ni zamisliti, da bi možda Hrvati mogli biti nepouzdanji za resore primarne važnosti, i da bi to bio razlog, da se Hrvatima ne dopušta ovakav jači uticaj u Vladi. Jer kad bi to bio razlog, da se Hrvatima dopušta smanjeni i nužgredni uticaj u vlasti, onda bi to bilo strašno i užasno za budućnost ove zemlje.

Ja sam na čisto gospodo, da nema takvog odgovora, koji bi mogao pobiti sve ovdje iznesene prigovore. Nema ga tim više, što smo mi sad lišeni i one sumnjive i problematične obrane, koju su imale razne parlamentarne većine i Vlade prije 6 januara.

One su se koliko toliko mogle pozivati na svoj partijski i plemenski sastav, ako su bile srpske, hrvatske ili slovenačke, i po tom svom sastavu braniti svoj partijski odnos u Vladi.

Radikalna stranka n.pr. kao najjača partija nije po svojoj prirodi mogla pustiti nekom drugom jači uticaj od sebe. Jer je na žalost bila u stvari samo srpska, to su u njezinim homogenim ili koalicionim Vladama imali Srbi sasvim prirodno preodlučen i predominantan položaj. Tome se je moglo opravdano prigovarati samo s državnog gledišta, ali je to partijski bilo sasvim dopušteno. Tako bi radile i rade uostalom i sve druge partije, kad dođu na vlast.

Mi pak gospodo, ovako ne možemo raditi, jer mi nismo ni srpska, ni hrvatska, ni slovenačka većina, da bi se ovako što moglo nama dogustiti. Još smo manje većina, u kojoj nema dovoljan broj Srba, dovoljan broj Hrvata i Slovenaca, da bi se mogli braniti da po tom sastavu mora neko pleme biti predominantno.

Mi se gospodo ponosimo, kako smo homogeni toliko, koliko nisu bile većine prije nas. Ponosimo se, koliko smo jedinstveni, koliko nisu bili oni, koji su bili prije nas. Napokon se ponosimo gospodo, da smo Jugosloveni, kako nisu bili oni, koji su bili prije nas.

A ipak gospodo radimo upravo tako rdavo, kako su radili oni prije nas, koji nisu bili homogeni, jedinstveni, i toliko Jugosloveni koliko mi. Ako je sve istina, što izjavljujemo, onda odbacimo i rdave metode onih, koji su bili prije nas.

Kad smo jedan narod, — a to ješmo — i kad smo jedna velika jugoslovenska parlamentarna većina, neoprostivo je i strašno za budućnost ove zemlje, i u takvoj prilici praviti razlike između Hrvata i Srba.

Ta se jedinstvenost mora osjetiti najprije u Vladi, da je Srbima sasvim pravo, da Hrvati imaju jednake jake i važne resore kao i oni, a ne možda da se čini, da je ta jugoslovenska parlamentarna većina samo zato tu, da bude plašt, pod kojim će se, — da ne vidi 6 januar — odigravati sve go starom, zaoštravati razliku između Hrvata i Srba, i pod kojim će Hrvati i kad su u Vladi, biti tek nuzgredni i drugog reda članovi.

Ako se hoće novi državni život, onda nema drugog izlaska, do li obnova iz osnova. Ako se u samoj vladi ne napravi ravnopravnost, nikad je nećemo imati ni u narodu.

Ja gospodo, smem ovdje ka kažem nešto, zašto znam pouzdano, da neće demantovati stvarnost događaja ni danas ni sutra. A to je, gospodo, da ova naša zemlja može biti s uspjehom organizovana kao jedinstvena državna zajednica protiv raznih shvaćenja s hrvatske strane o problemu naše državne zajednice. Da tako shvaćanje o našoj državnoj zajednici može zadobiti na hrvatskoj strani istinitu i iskrenu većinu, ali isto tako smem da kažem, da na hrvatskoj strani neće zadobiti nikoga, a najmanje kakovu većinu, postupak, po kome Hrvati ne na riječi već na djelu ne bi u ovoj zemlji bili ravnopravni.

Vlada gospodo, koja kao ova naša niti u sebi ne pokazuje jugoslovensku solidarnost i ravnopravnost, koja se sama od sebe ne brine da ovakve temeljne prigovore svojoj politici a priori ne možda kakvim prisilnim merama, niti ugušivanjem slobodne riječi i štampe, nego širokom politikom na djelu za uvijek

onemogućiti, Vlada nema pravo tražiti ni od jednog od nas, da joj dajemo budžet, pa joj ga ja ne mogu ni dati.

Ne mogu joj ga dati ne samo iz ovih osnovnih političkih, nego i iz narodno-gospodarskih razloga.

Finansijska politika treba da je regulator narodno-privrednog života. Sve njegove komponente treba da se osete u državnoj finansijskoj politici, i da se narodu vrate, a obzirom na svoju gospodarsku vrednost, pojačane ili oslabljene.

Finansijska politika da kod nas nažalost nije niz godina unatrag bila svesna ovog svog karaktera. Prije bi se za nju moglo reći kod nas, da je bila i da još uvek jest Prokrustova postelja, na koju se narodna privreda silom navlači, na kojoj se istežu, lome i seku noge, ako su našoj finansijskoj politici prekratke ili predugačke. Drugim rečima u mesto, da se državno gazdovanje i budžetiranje saobrazi finansijskoj snazi naroda, finansijska se snaga naroda mora saobraziti uvek državnom gazdovanju bez obzira, da li je ono dobro ili korisno, ili možda rdavo i štetno.

Na suprot ovakvom naopakom postavljanju ovoga pitanja državno se gazdovanje mora postaviti kao jednostavan i prost problem sadržaja, da se ne može i ne sme trošiti više, nego što se ima, makar da je više potreba nego što im se može udovoljiti. Tome se imadodati, da se povrhu ovakvog shvaćanja ima uvek izvestan deo prihoda ostaviti za svaku eventualnost, na kon čega je problem državnog gazdinstva postavljen na jedino mogući način.

Kod nas se je uvek protivno radilo, pa se i to radi i danas. Kad je prvih godina posle svetskog rata zbog veoma visokih cena poljoprivrednih produkata u našeg naroda kao isključivog ratara bilo i suviše novca, neposredni porezi nisu se seljacima povećavali, makar da je zato bilo i suviše mogućnosti. U narodu se nalazio suvišni novac, koji je on trošio i potrošio za svoje potrebe, a nije mu se od države uzimalo kao porez. Tražene su mogućnosti onda na drugoj strani, a nije traženo tamo, gdje je te mogućnosti najviše bilo. Kad se posle nekoliko godina već bio ovaj seljački prosperitet vidno pogoršao, kad on više nije imao novca, koji sam spomenuo, onda mu je povišen neposredni porez i uziman novac koji on više nije imao. I danas se nastavlja sa ovakvom finansijskom politikom, da se narodu uzimaju plaćevna sretstva u većoj meri, nego što ih može podnositi. Dokaz je zato predloženi budžet, koji iznosi za god. 1932-33 11.400.000.000 u rashodima, koliko isto i u приходima. Gospodin Ministar finansija u svom ekspozeu o predlogu budžeta smatra, da je on strogo vođio računa o svakoj pojavi našeg privrednog života, i da je Kr. Vlada na ovaj način težila, da udovolji pre svega zahtevu, da državni budžet ne premaši privredne mogućnosti zemlje.

Ja smatram, da Kr. Vlada predlažući ovakav budžet od 11.400.000.000 nije vodila strogog računa o nijednoj pojavi našeg privrednog života. Zbog toga smatram, da je predloženi državni budžet premašio privredne mogućnosti zemlje. Raniji završni računi ranijih budžeta po svojim veličinama pokazuju, da je ovaj budžet za god. 1932-33 dostigao budžet od god. 1926-27 kada su stvarni rashodi iznosili 11.562.600.000. Već na prvi pogled vidimo da se neće ispuniti težnja Kr. Vlade, da državni budžet za god. 1932 do 1933 ne premaši privredne mogućnosti zemlje, kad je budžet u godini 1932-33 jednak budžetu rashoda u godini 1926-27, kad je bilo još obilje novca, kad su bile privredne prilike sasvim druge, nego što su u godini 1932.

Da vidimo kakove su privredne prilike bile godine 1926-27.

Kod toga se moramo zabaviti u prvom redu privrednim prilikama seljaka, jer su oni u našoj zemlji temelj svake privrede.

Cena pšenice se u to doba krajem 1926 kretala oko cifre od dinara 290 po 1 mtc.

Cena kukuruzu krajem 1926 godine kretala se oko cifre od dinara 135 po 1 mtc.

Ukupan izvoz iz Jugoslavije, i to stvaran izvoz, a ne fiktivan, bio je u godini 1926 i 1927 u iznosu od 7.818.100.000 dinara, dok je ukupan uvoz u Jugoslaviju bio 7.863.700.000 dinara.

Cene seljačkim proizvodima pako danas jesu ovakve:

Pšenica ima na papiru vrednost dinara 160 po 1 mtc. a u stvari nema uopće nikakove vrednosti. Dokaz je za to činjenica, da državni poreski organi prigodom obavljanja zaplena pokretnina za dužne poreze uopće pšenicu ne uzimaju u zaplenu, makar da je seljački narod ovrhovoditeljima nudi težeći, da samo pokrije dužne poreske zaostatke.

Pšenica se za ovrhu ne uzima, nego kola, jastuci i perine, što pogada u neobično visokoj meri osetljivost i ponos naroda.

Dakle, pšenica nije u stvari dinara 160 po 1 mtc.; a kad bi i bila ne bi u ovome računu njezina vrednost poremetila iznesene prigovore.

Za kukuruz se plaća sada dinara 80 po 1 mtc.

Ukupan izvoz u 1931 godini iznosi dinara 4.800.900.000.— dok ukupan uvoz u 1931 godini pokazuje cifru od dinara 4.800.200.000.—

Nesumnjivo je dakle već iz ovoga, da su današnje privredne prilike mnogo gore nego godine 1926-27; pa je morao i budžet rashoda za godinu 1932-33 biti daleko ispod rashoda učinjenih u godini 1926-27, a ne, da im bude potpuno jednak, kad cena pšenice varira najmanje za 100% od godine 1926-27 na god. 1932-33, cena kukuruzu pako 75%, a ukupan izvoz i uvoz za isto toliko procenata od godine 1926-27 na godinu 1932-33.

Gospodin Ministar finansija u svom ekspozeu izjavio je, da je budžetska ravnoteža obezbeđena i da postoji aktivni trgovinski bilans, koje stanje čini jednu od svetlih točaka u općoj privrednoj situaciji naše zemlje.

O aktivnom trgovinskom bilansu držim, da ne može biti govora. To zato, jer cifre bilanske izgleda da nisu točne.

U taj se tobože aktivni trgovinski bilans unosi pšenica izvežena u inostranstvo po ceni od dinara 160 po mtc.

Međutim ta pšenica u većem svome delu uopće nije ni prodata, pa deviza nismo za nju uopće ni dobili. Napokon ta pšenica neće biti nikad prodana u inostranstvo po ceni od Din. 160, kad se može boditi mnogo jeftinije

Prema tome je jasno, da trgovinski naš bilans nije aktivan, nego pasivan. Makar da gospodin Ministar Finansija tvrdi, da je obezbeđena budžetska ravnoteža, ja sam slobodan primetiti, da je veliko pitanje, da li je ta budžetska ravnoteža obezbeđena, odnosno da je prije istina, da ona nije obezbeđena, nego što bi bila obezbeđena. Podatke za ovakvo tvrđenje dao nam je g. Ministar Finansija sam.

Iz plegleda priloge IV ekspozeu Ministra finansija vidi se, da su redovni državni prihodi iz godine

u godinu stalno u opadanju, što je posledica privredne krize.

Za prvih devet meseci u godinama 1929-30—1930-31—1931-32 prihodi su iznosili ovako:

Budžetske godine 1929-30 iznosili su dinara 10,241,900.000.—

Budžetske godine 1930-31 Dinara 9,991.500.000.— a budžetske godine 1931-32 Din. 8,498.600.000.—

Kako će dakle redovni prihodi u budžetskoj godini 1932-33 makar i uzeti u kalkil, da su pomenuti državni prihodi samo za 9 meseci, iznositi odnosno moći iznositi Din. 11,350.000.000.—

Iz pomenutog uporednog pregleda ostvarenih prihoda za prvih 9 meseci u godinama 1929-30—1930-31—1931-32 se vidi da je odnos opadanja prihoda u tim godinama iznosio u budžetskoj godini 1930-31 naspram god. 1929-30 Din. 250.331.916.— a u budžetskoj godini 1931-32 Din. 1,743.289.863.— razumeva jući tu svakako činjenicu, da su ovi ostvareni prihodi samo za 9 meseci, da će se ovaj famozan manjak prihoda u ovoj budžetskoj godini za poslednja ova 3 meseca nešto poboljšati, ali da to poboljšavanje ne može ići iznad 40%, koliko mi je priopćeno da su državni prihodi u januaru mesecu pokazali.

Da su ova predviđanja tačna najbolji je dokaz činjenica, da je Ministar Finansija predložio smanjenje u ovome budžetu za 1,800.000.000.— a to je upravo toliko, koliko su mu prihodi u ovoj godini podbacili, pa misli, da daljnog podbacivanja neće biti.

Međutim ova predviđanja g. Ministra Finansija nisu tačna.

Ako su prihodi u godini 1931-32. naspram godine 1929-30 odbosno 1930-31 podbacili za najmanje 4 puta više t.j. od 250 mil. na jednu milijardu dinara, kako se može misliti, da neće biti još većeg podbacivanja u god. 1932-33.

To podbacivanje mora još u većoj meri nastati, jer se i omer nezaposlenih, uvoz i izvoz te stečajevi u veoma velikoj meri povisuju odnosno izvoz i uvoz smanjuju.

Za prvih 9 meseci ove budžetske godine bilo je nezaposlenih u Jugoslaviji okruglo 25.000. za 6.000 više, nego u sve tri prošle godine.

Stečajeva je bilo u prošlih 9 meseci ove budžetske godine 128 tj. više nego u dve prošle godine.

Kako se dakle može očekivati da državni prihodi neće podbaciti iznad očekivanja Ministra finansija.

Uostalom sam g. Ministar finansija predviđa sniženje poreza i to na zemljarinu 100 mil. dinara na tečevine oko 100 mil. a ukupno smanjenje neposrednih poreza preko 400 mil. dinara. Samo što je to sve smanjivanje nedovoljno, a opravdava moje rdave prognoze.

Neopravdano je i s obzirom na mogućnost plaćanja i s obzirom na sniženje ostalih poreza povišenje kućarine u vreme, kad najamnine za zgrade padaju i kad su sasvim prirodno kućevlasnici taj porez plaćali od svoje tečevine, pogotovu ako kuće sami uživaju.

Ako im se smanjuje mogućnosr zarade, izgled na tečevinu, onda treba da se zadužuju za platež kućarine.

Stalno nas opadanje državnih prihoda mora osobito zabrinuti tim više, što se rashodi tako srazmerno ne smanjuju.

Kako se tu može postići budžetska ravnoteža osim smanjenje budžetskih rashoda u srazmeri sa opadanjem državnih prihoda, — ali podvlačim sa stvarnim a ne fiktivnim opadanjem državnih prihoda.

Kod nas se dešava jedna anomalija, koja se nikako ne može odobriti. Mesto da se smanje državni rashodi, oni se pokrivaju neprestano zajmovima, i to redovni rashodi, što se nikako ne može odobriti. Istina da su ti zajmovi jednim delom upotrebljeni i na vanredne rashode, t.j. za građenje i razne radove, koji mogu da rekreiraju privrednu obnovu zemlje bar u izvesnom pravcu; ali šta će biti s onim državnim zajmovima, koji su upotrebljeni na redovne rashode, koji se nikada više neće povratiti. Ti se zajmovi penju do vrlo velike cifre. Imamo stabilizacioni zajam 7% u sumi od jedne milijarde franaka, zajam od 100 miliona franaka, zaključen u Francuskoj, zajam za građenje mostova i zemunskog i pančevačkog, zajam za građenje željeznice Požarevac—Kučevo itd. Ovi poslednji zajmovi uzeti su za javne radove, pa se o njima može još diskutovati. Ali, jedno je izvesno. Koliko su god oni korisni i u vreme sve veće besposlice opravdani, toliko su isto štetni po tehničkim i finansijskim uslovima svojim. Zajmovi vezani za radove u kome je slučaju poduzetnik u isto vreme i finansijer obje su lihvarski zajmovi. U njima se, zbog rdavih finansijskih i tehničkih uslova često kamata diže na 20, 30 i 40%. Zbog ovih velikih zajmova, vidimo da su anuiteti u budžetu predviđeni sa cifrom od 338 miliona. Ma da su prihodi u naglom opadanju na celoj svojoj liniji, i makar da država mora da nađe prihode, sasvim je neopravdano da ih još uvek nalazi trošarinom na vino i rakiju. Zbog toga su dovedeni u pitanje mnogi i mnogi naši krajevi, jer je konsum ovih artikala znatno opao. G. Ministar je napomenuo, da je ta reforma više tehničke nego finansijske naravi. Od te reforme neće biti nikakvog finansijskog efekta za vlasnike vinograda i šljivike. Samo onda kad bi se trošarina na vino i rakiju sasvim ukinula, mogao bi producent dobiti primerenu cenu za svoje proizvode. Ja se priključujem zahtevu velikog broja poslanika, koji traže posvemašnje ukidanje trošarine na vino i rakiju. (Aplauz.)

Što se tiče državnih rashoda, oni iznose 11 milijardi 400 miliona. Tako je prividno i na papiru uspostavljena budžetska ravnoteža; ali to, gospodo, još ne dokazuje ni iz daleka, da je ta budžetska ravnoteža u stvari ravnoteža između onoga što ćemo od naroda moći ubrati i onoga što će se trošiti. Govori se samo o štednji i kako je budžet smanjen za jednu milijardu 800 miliona. Koliko je fatalno da su budžetski prihodi fiktivni, toliko je fatalnije da su ta tobožnja smanjenja i uštede isto tako fiktivne. To je dupli minus koji nam pokazuje svu nemogućnost ovakvog državnog gazdinstva. Fiktivno su smanjeni rashodi na jedan, može se reći, dosta neiskren način, i to tako, što su mnogi i mnogi krupni izdaci preneseni u finansijski zakon, da se teže opaze, a izbrisani su iz cifre državnog budžeta, u koju u prvom redu spadaju. Rezultat je toga ovakav. Konačna suma cifara izgleda na oko manja, što je popularno, ali je neistinito, a u samoj stvari toliki rashodi su stavljeni bez ikakvih ušteda u Finansijski zakon. Da se vidi, gospodo, da su ovi prigovori istiniti, navodim veće rashode i cifre državnog budžeta, koje su izostavljene iz budžeta i prenesene u Finansijski zakon. 1) dotacije banovinama sigurno ne manje nego što su bile u ovoj budžetskoj godini, a to je oko dinara 130 miliona. 2) uzgovorene subvencije brodarima Din. 65, miliona. 3) uzdržavanje kaznenih zavoda Din. 8,300.000 4) pomoć sokolima Din. 8,000.000.—, 5) za Belje, Topolovac itd. 24,000.000.— 6) fabrici šećera Čukarica Din. 5,400.000.— itd.

Ovi su rashodi delom stavljeni u Finansijski zakon

a delom opet dato je ovlašćenje, da se mogu trošiti prihodi ili naknadno povećavati.

Najveća tobožnja ušteda, dakako samo na papiru postignuta je u Ministarstvu saobraćaja i Vojske. Tako je kod Ministarstva vojske tobože u budžetu smanjeno rashoda za 463,612.000.— dinara.

Međutim u Finansijski zakon su ušla ova ovlašćenja, koja čine sasvim iluzornima svako smanjenje i svaku uštedu.

Ova ovlašćenja su sledeća:

1 Da Ministar finansija može sam odobriti povećanje kredita materijalnih rashoda Ministarstva vojske za 400,000.000.— dinara.

Doduše stavljen je dodatak „U koliko bude viškova prihoda“, ali taj uslov je obično platonske prirode, kad se radi o vojsci.

2 Dato je ovlašćenje, da se mogu virmanisati sve partije unete u budžet materijalnih rashoda Ministarstva vojske izuzetno čl. 71 Zakona o državnom računovodstvu.

To je tako veliko ovlašćenje, da se dosad nije dalo, a daje se samo u slučaju rata.

Tobožnje uštede nalaze se najviše kod državnih željeznica i to 488,000.000.— dinara.

Ta su smanjenja i uštede izvedene kod pozicija za ugalj, mazivo Din 150,000.000, zatim za održavanje gornjeg postroja, pragova, nabavu tucanika kamena Din 75,000.000.— itd.

Međutim to su rashodi, koji će se ipak vrlo verovatno učiniti, ako to preka nužda iziskuje i to nažalost na kredit odnosno ne plaćajući liferante, kakvih je slučajeva već bilo.

Iz svega ovoga sledi, da je sasvim sigurno, da će prihodi biti manji nego što su predviđeni, a rashodi veći opet nego što su predviđeni.

Sasvim je jasno, da je takav budžet daleko od toga, da bi mogao biti nazvan uravnoteženim.

Mnogo se u njemu paradira sa štednjom te se tvrdi, kako je uštedeno 1.800,000.000.— dinara.

Međutim ušteda je samo ono, što već sigurno imaš, a ne potrošiš.

Vidi se, da prema raznim uporednim pregledima nisu prihodi u ovogodišnjem budžetu dostigli predviđenu sumu od 13.210,000.000.—. Kad ti prihodi nisu ovu sumu dostigli, kako može biti uštede od 1.800 miliona u ovoj godini?

Međutim bilo je načina, da se izvrši faktična ušteda.

Na primer reduciranje ministarstava, koji je problem zanimao i prijašnje vlade i prijašnje parlamente.

I mesto da se ta redukcija ministarstava izvrši, i tako faktički smanje rashodi, mi smo dobili ove godine jedno novo Ministarstvo za Fizičko vaspitanje naroda, koje našem narodu apsolutno nije potrebno, i tako je još rashod na Vrhovnu državnu upravu povišen, umesto da je smanjen.

Niti je Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, a još manje razni savezi naših sportskih društava trebalo Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda.

Razna naša sportska udruženja sa svojim savezima pretstavljaju uzorne organizacije, koje ne trebaju nikakvog etatiziranja.

Ako se htelo ta društva materijalno pomoći, i to nije bilo potrebno, jer kako znamo fudbalski naš savez svršio je ove godine sa jednim suficitom od preko 4,000.000.— dinara, pa bi još taj fudbalski savez mogao Ministarstvu za fizičko vaspitanje naroda učiniti pozajmicu a ne da od države traži kakvu dotaciju.

Gospodo, u ostalom ni veliki ni moćni naš zaveznik Francuska nema samostalno Ministarstvo za fizičko vaspitanje, nego tek potsekretara, pa je tim manje trebalo ovo Ministarstvo u sadanjem vremenu, kada treba obaviti temeljitu reviziju svih naših rashoda.

Braneći predloženi budžet g. Ministar finansija i u Klubu i ovde pred Narodnom skupštinom pokazao je tobože na jednu činjenicu, koja menja iz osnova opće mišljenje, da je ovaj budžet prevelik i da suviše opterećuje narod. Ukazao je, gospodo, na činjenicu, da ovaj budžet tobože u svojoj cifri od blizu šest milijardi faktično opterećuje narod, a ostalo da ide na privredna državna preduzeća, što u stvari nije tobože nikakvo opterećenje.

Pre svega, gospodo, i ako bi to i bila istina, završni računici pokazali su za ovu godinu, da je i taj teret od šest milijardi previsok, kad narod nije bio u stanju da ga plati, nego su prihodi i u tom obziru strašno podbacili. Dakle, gospodo, ni u tom obziru g. Ministar finansija ne bi imao pravo, nema pravo ni što tvrdi, da budžet privrednih preduzeća ne pretstavlja narodno opterećenje, jer da narod dobiva za svoje plaćanje ekvivalent i u protučinidbi. Kod toga g. Ministar finansija ne uzima u obzir činjenicu, da je vrednost svih privrednih činidaba u svojoj ceni pala na svima tržištima. Međutim, na pr. naše željeznice nisu obavile reviziju tarifskih stavova u korist smanjenja, nego se već godinama drže na istoj visini. (Dr. Oto Gavrilović primećuje.) Znam, koliko sam plaćao pre, dok nisam bio poslanik. (Dr. Oto Gavrilović: Pitanje je robe važno.) Pitajte to „Putnika“. (Dr. Gavrilović: Vrlo važno, od Mitrovice do Beograda.) Ali od Maribora do Beograda! (Dr. Gavrilović: Jeftinije nego u inostranstvu.)

Zar to nije isto takvo opterećenje naroda kao i neposrednim i posrednim porezom, kad i željezničke tarife trebale bi dasu kud i kamo niže, a one su ostale na jednoj visini, kao i u godinama, kad je bilo obilje novca. To vredi i za ostale tarife, poštansku, telegrafsku i telefonsku, od kojih su neke — kao što znate — pre kratkog vremena za 50% povišene.

Zar, gospodo, i to nije fiskalno opterećenje naroda, jer i ako interesenti dobijaju od pošte, telegrafa i telefona naknadni ekvivalent, taj ekvivalent ni iz daleka ne vredi ono, što se za njega plaća u gotovom novcu.

Isto je takav slučaj, gospodo, i sa monopolima, na koje se je g. Ministar finansija pozvao, da odbacuju prihod, da omogućuju nesmanjenju sadnju duvana, i da prema tome nisu fiskalno opterećeni. (G. Ministar finansija Dr. Đorđević: Nije tako, gospodine! Pročitajte malo! Višak prihoda od monopola je takođe fiskalne prirode. Treba biti lojalan!) Slušao sam ja g. Ministar! (Ministar finansija: Pogledajte malo cifre!)

Pre svega protiv ovakove argumentacije govori nam činjenica, da potrošnja duvana i uopće monopolskih artikala pada, i da je već u predlogu budžeta predviđeno smanjenje na dinara sto miliona.

A dalje protiv takve argumentacije govori i druga činjenica, da su monopolski artikli u vreme pada cena svima vrednostima osjetljivo povišeni za 25—30%, i da ni iz daleka... (Ministar finansija: Još uvek jeftinije nego ma gde u svetlu!) ni iz daleka interesenti ne dobijaju ekvivalent za gotov novac, koji plaćaju za tražen monopol.

Gospodo, predloženi budžet nije u svoj kalkil uneo jednu veliku nepoznanicu, a to je svima nama poznato, veliko zaduženje seljaka.

Zbog toga ne samo da naši porezovnici kao pretežni seljaci neće moći udovoljavati svojim poreskim obvezama zbog pada vrednosti njihovih produkata, nego neće moći tim obvezama udovoljavati i zbog fakta, da su na sve strane zaduženi, i da moraju plaćati prema onome, ko ih efikasnije pritegne na platež, ako imaju sretstava.

To u ovome slučaju čini uvek zgodnije i efikasnije privatnik, pa zato je i ovo jedna od mnogih činjenica, koje treba budžet da uzme kao veliki minus u svoj kalkil.

Zbog toga je Vlada imala prešnu i istovremenu dužnost da sa budžetom donese i predlog, što će biti sa privatnim seljačkim dugovima, to jest predlog za razduženje seljaka u pravcu, da seljaka ne bi upropastili veliki kamati i još veći troškovi.

Međutim Vlada u ovom važnom pravcu nije apsolutno ništa učinila, a strogim propisima skupštinskog Poslovnika oduzeto je narodnim poslanicima svako pravo i mogućnost inicijative.

Napokon se, gospodo, kod nas zaboravlja na jednu veoma važnu činjenicu, koja čini neobičan uticaj na našu privrednu krizu.

To je činjenica, da je i kod nas privredna kriza uz svu svoju stvarnost još uvek u jednom svom velikom delu dosta psihološki problem, na koji se može delovati onako, kako se deluje na psihi i psihozu uopšte.

To se čini ohrabriranjem i izvesnim olakšavanjem, koje imade za posledicu podizanje duha.

To toliko potrebno ohrabriranje može doći samo od osetljivoga oslobodanja neposrednih i posrednih poreskih obaveza, stroge štednje i privremenoga obustavljanja svih izdataka, koji ne dovode u pitanje samu eksistenciju države.

Međutim predloženi budžet ni finansijska politika Kraljevske Vlade nije pošla ovim putem, pa ne samo da će pogoršati privredno stanje zemlje, nego će suviše još sasvim obezhrabriti poreznog obveznika.

Pa, gospodo, iz svih ovih opće političkih razloga kao i ovih gospodarskih i finansijskih ja isjavljujem, da neću moći glasati za predloženi budžet.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima Tripko Ninković.

Tripko Ninković: Gospodo narodni poslanici, od oslobodjenja do današnjeg dana u svakoj našoj skupštini čujemo jedno te isto pitanje: pitanje srpsko i pitanje hrvatsko. Ja mislim gospodo da ne postoji ni srpsko ni hrvatsko pitanje. (Glasovi: Tako je!) i da to pitanje srpsko i pitanje hrvatsko baš stvaraju izvesni političari a ne ni srpski ni hrvatski narodi. (Odobranje i glasovi: Tako je!)

Gospodo narodni poslanici, neka mi je dozvoljeno i preko moga programa govora da se osvrnem na govor Dr. Lončarevića. Dr. Lončarević u svom podužem govoru kuka, upravo vapije, što ne vidi u dovoljnom broju gospe Ministara Hrvata. Ja mislim da je bilo malo slučajeva da je bila koja vlada a da koji Hrvat nije bio zastupljen. Ali gospodo, bez obzira na to, kada smo pošli jednom jugoslovenskom nacionalnom politikom, kao takvi smo izabrani i došli u ovaj Parlament da sprovodimo jugoslovensku nacionalnu politiku na ravnopravnost svih naših plemena. Gospodo, mi smo stavili sebi u dužnost još jedan cilj a to je da radimo mirnim putem, da ne stvaramo razor. To je prvi osnov našeg budućeg rada. Mnogo je stalo Dr. Lončareviću što ne vidi dovoljan broj gospe Ministara Hrvata, i ako to nije tačno, nego vapije za ključem trezora Ministarstva finansija. (Glasovi: Tako je!)

Gospodo narodni poslanici, mi smo imali gospode Hrvata Ministara finansija baš do skora (Glasovi: Tako je), pa je budžet g. Ministra Švrljuge pokazao 13 i po milijarde (Odobranje i glasovi: Tako je.). Pa zar, gospodo narodni poslanici, nisu svi položaji ministarski od prilike podjednaki, ako se ima volje i ljubavi da se radi i saraduje. Mi nismo ni pravili dvojbe u tome smeru nikada, a danas g. Lončarević pravi. Gospodo, ja to mogu dvojako da razumem: ili je g. Lončarević došao da sedne na Ministarsku stolicu, ili je došao da pravi razdor među nama. Jer takva njegova vapijuća težnja za ministarskom foteljom očigledna je i jasna da on to traži za sebe.

Isto tako gospodo, ja ću se osvrnuti na govor Dr. Pivka sa sledećih razloga (Jedan glas: Ti ispade branilac vlade). I jesam gospodine, ako ti je milo da znaš. G. Dr. Pivko kaže da se čudi zašto se našim dobrovoljcima i u ratu učestvovalim vojnicima i činovnicima priznaju u penziju godine provedere za vreme rata i da to ne bi trebalo da bude, i da bi trebalo napraviti potpunu ravnopravnost. Gospodo, ja se slažem, neka se napravi potpuna ravnopravnost, ali ćemo naći da nije sve faktička ravnopravnost, nego na protiv da su povlašćeni oni koji nisu učestvovali u ratu. Veliki broj naših penzionisanih oficira koji u sebi nose veliki bol, najbrilijantniji bivši komandanti naše slavne vojske, oni koji su u minulim ratovima visoko nosili pobedonosnu zastavu naših pukova, kombinovanih divizija i armija, žive danas po sve skućenim životom. A evo zašto, gospodo! Ti armiski generali žive sa penzijom od 4—5.000 dinara, a jedan potpukovnik, koji je služio Austriju pa prešao u našu vojsku, danas ima 2.800 dinara penzije više nego jedan armijski general, koji je vodio naše armije. Zato g. Dr. Pivko nije imao pravo, što je potezao to pitanje. Ja mislim da bi trebalo i ovde napraviti izuzetak i popraviti položaj tih ljudi i potpuno ih izjednačiti, ako ne sa mladim od sebe, a ono bar sa jednakim sebi.

Gospodo, ovde se neprestano pokreće pitanje štednje. Međutim danas je teško štedeti, jer je sirotinja na svakom koraku. Zar gospodo štedeti, kad se u izvesnim pokrajinama oseća prilična glad. Štedeti treba na fabrikama šećera, gde se primaju velike dijurne i tantijeme, štedeti treba na taj način da se ne postavljaju bezbroj novih činovnika i da se ne stvaraju nova zvanja. Šta nam trebaju 22 okružna inspektorata, koji koštaju preko 6 miliona dinara godišnje. Šta nam trebaju generalni inspektori? To sve ide od kontrole na kontrolu i kad vidite, mi imamo 5 kontrola jedna svrh druge, a opet niko ništa ne radi. Jedan okružni inspektor košta preko 200.000 dinara godišnje državnu kasu, Koliko koštaju samo njegovi putni troškovi, kada on bajagi ide u inspekciju. Tu treba štedeti, a ne kod činovnika koji sa onim minimumom plate ne može da opstane. Zatim mi imamo preduzeća, gde je država zainteresovana sa 40, 50 i 60%. Tu su velike plate i tantijeme pojedinih činovnika, koji iznose do 250.000 dinara godišnje. Tu država treba da stavi svoj veto, pa da ne dozvoli da se rasipa. Mi imamo pasivne krajeve, uzmite n. pr. moju Hercegovinu ili da tačnije kažem Zetsku banovinu, u kojoj hvala Bogu nema ništa. Zašto? Iz prostog razloga što na nju niko ne okreće glavu. Hercegovina nacionalno svesna ne buni se, i svak gleda da sam sebi nađe koru hleba. Ja smatram da je te pasivne krajeve stvorila država. Nije samo što je Bog kazao da oni budu pasivni i da nemaju zemlju za obradu, nego je tome i doprinela i država, jer se u Zetskoj banovini nikada i nigde ne otvaraju javni

radovi, niti se tamo grade željeznice. Međutim ako iz nikojih drugih obzira a ono iz razloga strateških, bila bi i najpotrebnija željeznica, koja bi vezala Srbiju sa Crnom Gorom. Sačuvaj nas Bože nekog zapleta, teško bi za nas bilo. Mi smo prošli Albansku golgotu iz prostog razloga, što nismo imali komunikacionih veza, pa zar opet u slučaju, da dođe do toga. Ne daj Bože, ja kažem, ali ipak treba otvoriti oči, i uraditi tamo, gde je potreba, a ne tamo gde nije potreba. Ja neću da kažem da se Kraljevska vlada ne stara o očrni pasivnih krajeva. Tu je Vlada pokazala dobru volju i agilnost, ali, gospodo, tu ishranu nije ni Kraljevska vlada, ni Zetska banovina, izvela onako, kako treba. To je prosto zato, što se nije vodilo računa o vremenu, i dala mogućnost onda, kad se moglo pomoći narodu. Danas i kad bi Kraljevska vlada dala dovoljnu količinu žita narodu, nije ga moguće doturiti iz mesta u mesto, gde nema komunikacione veze, a i zbog snega. Gospodo, vidite, da se to ni malo ne dopada g. Risti Đokiću, jer se on za ovo ne interesira, a to stoga što on ne zna, šta to znači biti pasivan, i šta znači to živeti u kraju gde nema hrane. (Žagor. Smeh.) Dakle, kao što vidite, gospodo, sa bolnim srcem moram konstatovati, da je Zetska banovina gladna, i da nema mogućnosti, da joj se pritekne u pomoć. Potrebna su sretstva istina stavljena na raspoloženje, ali to je ipak teško doturiti tamo hranu. Dato je, gospodo, i drugim krajevima, ali je ipak Zetska banovina najpasivnija.

Stoga ja molim da se pritekne u pomoć Zetskoj banovini, u koliko je god moguće, još i sada, da ne bude posle dockan. Nije dovoljno vođeno računa, ni o tome, da je našem seljaku potrebno ne samo da se ishrani, nego je našem seljaku potrebno obezbediti ga da može da spremi useve, i to onda, kad je vreme, da može da poseje te useve. On danas nema sa čime te useve da poseje. To je to, gospodo, što država pravi pojedine krajeve pasivnim, jer im nije stavila potrebna sretstva na raspoloženje onda, kad je tome bilo vreme. Pošto, gospodo, vidim, da je sad sasvim dockan, i vidim da se i vi žurite, a nastavićemo da radimo i docnije, to ja za ovaj budžet, vedra čela, ponosno glasam, jer smatram, da je isti pogodilo želju i Vladinu, i našu, i da je rađeno i urađeno sve što je bilo u domenu mogućnosti. (Živo i burno pljeskanje i uzvici: Živeo!)

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Rečima g. dr. Ivan Lončarević radi ličnog objašnjenja.

Dr. Ivan Lončarević: Ja žalim, gospodo, da jedan naš drug pokušava da mene uvuče u ličnu diskusiju. Ja mislim, gospodo, da je to jedan nov minus, kad se ne može stvarnim razlozima da oponira onome, što je ovde izneseno, onda se pokušava sa ličnim stvarima. To je danas učinjeno sa g. Dr. Anđelinovićem, sa g. Dr. Nikićem, i sad sa mnom.

Ja mislim da nam je svima slobodno ovde govoriti o svemu onome što se ne kosi sa onim radi čega smo ovde došli, a to je, gospodo, narodno i državno jedinstvo. Ja se o to nisam ogrešio i zato ja smem da govorim, i žalim da moram da kažem da se jedan naš drug toliko zaboravio i da me je uvukao u ličnu diskusiju.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Ima reč g. Ivan Urek.

Ivan Urek: Gospodo poslanici! Pred nama leži budžet, za koji kažu, da je manji nego ijedan od budžeta prošlih godina. Moj kolega g. predgovornik izneo je više stvari u tome pogledu i time je dokazao da to ne stoji. Mi ne možemo jedan budžet upoređivati po ciframa i brojkama, nego po materijalnoj snazi naroda, da li je narod sposoban, ima li snagu, da te terete,

koji su u budžetu, i podnese. Taj budžet je u srazmeri sa teretima koji se narodu nalažu i u srazmeri sa snagom koju ima taj narod, previše visok. Jer budžet, koji smo imali pre nekoliko godina, krio je sve izdatke u državi. Ali u poslednjim godinama preneti su novi izdaci od države na banovine, a mnogi na opštine. Svi ti tereti, preneti od države na banovinske i opštinske budžete sa državnim budžetom iznose mnogo veće i više sume nego što su ikada bili budžeti u ovoj državi. Pa makar da je narod imao mnogo više snage da to plati, nego sada, kada se nalazi u teškoj krizi, kad je naš poljoprivrednik pao na jednu četvrtinu one svoje gospodarske snage, koju je prije imao. Ako hoćemo da rešimo krizu, sigurno je, da je mi budžetom rešiti ne možemo. Jedno je istina: Ako mi odbacimo ceo taj budžet, kriza naše zemlje, našega seljaka time nije rešena, i njemu u samoj borbi za njegov život, za njegov kruh nije pomoženo. Ako hoćemo da rešimo krizu, moramo znati najpre njene uzroke. Naša država je sigurno jedno veliko poljoprivredno preduzeće, koje sačinjava u najvećoj meri seljaštvo, a sve drugo je zato tu, da tu poljoprivredu popunjava i da pomaže vođenju njenoga gazdinstva. Ako je u tome preduzeću kriza, onda ova kriza bazira sigurno na poljoprivredi. Gotovo je ako jedno preduzeće dolazi u krizu, da mora imati u ovoj krizi i u svakom zlu koje proizlazi iz ove krize udeli svaki drugi, a ne samo seljak. To dosada, gospodo poslanici, kod nas nije bio slučaj. Kod nas je najpre propadao naš poljoprivrednik, naš seljak. Sigurno je da je sa njima mogao da propadne i svaki drugi. Dok je bio naš seljak jak, tako dugo nije bilo besposlice u državi, jer je on mogao da izdržava radnike, da ih dobro plaća, jer je on bio u mogućnosti da plati i sposoban da kupi sve ono što mu je trebalo, da tako dađe zarade trgovcima i zanatlijama, i svima koji su na selu, i tako je mogao da plati i veću porezu i da izdrži sve ono što je državi trebalo.

Kad je kriza obuhvatila našu poljoprivredu onda se nije u početku poklanjalo dosta pažnje na to, da naš seljak propada iz dana u dan sve više, nego su ga sve više i više teretili i zahtevali od njega da porez glatko snosi i plati, pa makar i ono, što ne može. Kod nas postoji ona strašna logika, da je glad u državi zbog toga, jer imamo previše kruha. Naša kriza postoji u tome, jer imamo premalo konsumenata, jer je naš konsumenat oslabio i nemamo onoga, koji bi to, što mi proizvađamo, od nas otkupio i to sve potrošio. Ako pogledamo kako seljak u Švajcarskoj dobro stoji, i čujemo da je tamo seljački raj, mi vidimo, da je taj raj zbog toga, što je u Švajcarskoj mali broj seljaka poljoprivrednika, jedva ih ima jedna četvrtina, dok je tri četvrtine potrošača. Ako se sad počne lečiti kriza seljakova štednjom, time će se oslabiti i potrošač i naš seljak će biti u stanju još manje da proda i da dobije manje novca i da ima manje snage da plati porez i da izdržava sve ono što je u našoj zemlji do sada izdržavao. Stoga ja mislim da je štednja za naše ukupno gospodarstvo škodljiva. Mi trpimo na tome da na jednoj strani nemamo potrošača, dok na drugoj strani manjka novca, to je sretstvo, koje može pomoći da se izmenjaju naši proizvodi i da oni koji to nemaju mogu ih dobiti, kupiti i potrošiti.

U našoj državi danas, u toj poslednjoj godini ne dobijemo skoro nikakvih para od drugih nego od onih koji mu donose konsumenti, a to su, činovnici, učitelji, radnici i ovi staleži koji zavise od budžeta. Jedino ovaj novac kruži među narodom. Ako se sad smanje ove sume u budžetu još više, tada će još manje novca

doći u narod i gospodarska kriza biće još veća i još jača. Ja mislim, a govorim kao seljak, kao zastupnik seljaka, da je štednja onda, kad imamo previše kruha kad imamo previše mesa, previše vina, da onda treba da se sve više troši, jer jedino na taj način možemo da popravimo ovo teško stanje koje izlazi iz nemogućnosti unovčenja naših proizvoda. Kako sam već naglasio, kriza je u poljoprivredi nastala zbog previše kruha, zbog previše vina, zbog previše stoke, ma da na drugoj strani toga nema i narod tamo gladuje. Ako bi neko kazao pčelama da će one pogubiti glavu zbog toga jer su prinete previše hrane, ja mislim da bi to bila velika nelogičnost, a međutim to se kod nas dešava. To je znak i to je dokaz da nešto pravilno u našoj zemlji i da bi trebalo ovom pitanju posvetiti pažnju, kako bi se rešila ova kriza, koja je već toliko pritisla našeg seljaka.

Svi društveni staleži kod nas zavisni su od toga, kako stoji naš seljak i kriza prema tome celog našeg naroda biće popravljena samo onda, kad bude naš seljak ojačao, kad bude njemu omogućeno da proda svoje proizvode bar po onoj ceni, koja njega košta i bar sa tolikom većom cenom, da može bar skromno da živi.

Ja sam čuo mnogo g.g. kolega i u Klubu i u Skupštini kako prikazuju to strašno stanje naših seljaka u raznim krajevima. I ja se čudim, da to ispovedanje za tri meseca nije urodilo nikakvih posledica i nismo još došli da se jednom bar počne lečiti to strašno stanje u našoj zemlji. Ja mislim da je to i zbog toga, jer neki merodavni činitelji ne mogu nikako da budu uvereni da u istini postoji tako strašno stanje u našem narodu.

Ja razumem, da čovek, koji ne živi u ovako siromašnim prilikama, koji živi u lepim prilikama, ne može razumeti, kakvo je stanje siromašne seljačke porodice. Ja ću vam govoriti kakvo je to stanje u Dravskoj banovini jedne porodice vinogradarske, koja živi na brdu, gde ne raste ni pšenica, ni kukuruz nego samo vinova loza. Oni nemaju ništa drugo nego vino. Po dve i tri godine oni vino ne mogu prodavati. Dešava se, da neki čovek ima osam do deset dece, a nema novca da sebi kupi kruha i soli. Ako dođemo u njegovu kuću šta vidimo? Vidimo strašnu stvar. Vidimo tamo, da osmoro do desetoro dece leže na slami sasvim goli bez kruha i bez ikakve hrane u strašnom stanju. Taj čovek ima vina, ali kad deca plaču i traže hleba, ne može im ga dati jer nema ni hleba, nema novca da ga kupi. Da utišti vik gladne dece, daje im — vino! Treba li sada toga čoveka pustiti da propadne sa decom od gladi? Tako propada naš narod. Vinska kriza nije kriza vinogradara, to je propast, fizička i moralna propast čoveka i njegove porodice. Vinska kriza nije samo njegova kriza, nego je kriza i drugih ljudi, to je kriza i onih, koji proizvode žito. Vinogradar ne može dobiti novac s druge strane već jedino od vina, od koga će novca kupiti hranu i sve što potrebuje za svoju porodicu, za svoju decu. I kad on nema sretstava da to kupi, sigurno da ne mogu ni oni u Banatu, koji proizvode žito, to žito prodati. Gospodo, nije vino luksuz, nego je jedno sretstvo od koga žive vinogradari i od koga živi i onaj, koji proizvodi žito. Zato vinska kriza nije samo pitanje nas, a u mome srezu skoro je jedini dohodak od vina, nije pitanje samo onih porodica, koji ne mogu na svojoj zemlji u brdima da proizvode nešto drugo nego vino, nego je to pitanje i ostalih krajeva, od kojih su vinogradari kupovali žito i bili njihovi potrošači. Zato ja mislim, da treba ukupno od onih strana, gde

vino raste ili ne raste, stremiti zatim da se naša vinska kriza reši i da se našima vinogradarima pomogne.

Gospodo, u istini, mi smo dobili jedan nacrt o trošarini, a g. Ministar je kazao, da je taj nacrt predložio i da će time biti ova kriza nekako rešena. Ali, pregledajući ovaj nacrt, video sam, da je ovaj zakon, ako se izglasa takav kakav je bez svakog finansijskog i gospodarskog efekta za naše vinogradare. To nije ništa, gospodo. To je parče šećera za decu, koja viču gladna a ništa im nije od pomoći. Istina je, da je nešto slobode uneseno u taj zakon, ali od slobode taj vinogradar, koji nema kruha a ima puno dece, ne može živeti, nego mu treba finansijska pomoć, da iz toga može dobiti neki dohodak. Vinogradar mora plaćati porez na svoje zemljište, kao i svaki drugi, iako kod nas vino uspeva u brdima, gde ne može druga kultura da raste. Onda je bila vinska trošarina uzakonjena, kad je litar vina prodavao producent najmanje 6—8 dinara, a vinska trošarina državna, banovinska i opštinska iznosila je 2—3 dinara. To je za polovinu manje, nego što je bila cena za celu litru vina.

A sada ova trošarina po novo predloženom projektu iznosi dva dinara, dok ceo litar vina košta manje od dva dinara. (Jedan glas: Pola dinara!) Gospodo, nigde u svetu ne može se desiti, da se na jednu stvar plaća veći porez, nego što ta stvar sama po sebi vredi. Za taj novi zakon ja kao vinogradar, kao zastupnik seljaka, ne mogu da glasam ako se u njega ne unese bar nešto za što možemo kazati da je u korist našeg vinogradara. Trošarinu treba smanjiti na 1 dinar, najmanje na 1 dinar. Treba olakšati plaćanje ove trošarine. Mi već dugo vremena zahtevamo neka se bar dade takva olakšica, koja državu ništa ne košta t.j. da se trošarina na vino plaća kad se postavi bačva ispod slavine. Država će dobiti onda sve što traži od vinogradara, a olakšaće malim gostioničarima da mogu kupiti veće količine vina, jer oni nemaju novca da kupuju vino, pa da odmah plaćaju tako velike sume za trošarinu. To nama u Dravskoj banovini nanosi štetu i polovinu razloga krize valja pripisati toj činjenici što je kupac morao odmah pri preuzimanju robe plaćati trošarinu, pa makar ovo vino stajalo u podrumu godinu dana ili još više.

Drugo pitanje je razduženje našeg seljaka. O tome se mnogo govori. Kad nas je naš seljak poslao u Beograd u Parlamenat, on je očekivao da ćemo mi olakšati njegovo ekonomsko stanje. Ja mislim da se je on prevario. Mi sedimo ovde već tri meseca, pa šta smo učinili u korist poboljšanja njegovog finansijskog i ekonomskog stanja? Istina, mi smo doneli neke lepe zakone, čast gospodinu Ministru koji je pokazao svoju energiju time što je ove lepe zakone izradio i predložio, ali, gospodo, ja mislim da narodu najpre treba dati hleba, osigurati mu najpre egzistenciju, pa onda urediti nove škole. Kakvu ćemo korist mi imati kroz dvadeset i još više godina od tih škola, mi još ne znamo. Danas treba pomoći nekim zakonom, koji će u istini pomoći našem seljaku da izide iz ove strašne ekonomske krize. Gospodo, kod nas je dogodilo da je jedan predsednik opštine došao sa 24 momka pred regrutnu komisiju, i svi su ti mladići bili oglašeni za nesposobne za vojsku. Pukovnik, predsednik komisije zapitao je predsednika opštine: Kakvi su to tvoji momci? A predsednik opštine je odgovorio: Vidite, mi smo vinogradari, hleba nemamo, mi samo pijemo! Gospodo, ako ovako bude išlo još dalje, ja mislim da će g. Ministar vojske ostati general bez vojske.

Ako pođemo tako dalje bez kruha prehraniti naš narod, onda on mora propasti. Ja mislim da treba graditi sve što imamo u državi pa i državu samu na narodu. To je u našoj državi u većini seljaštvo. Ja mislim da smo svi mi zbog naroda tu, a ne narod zbog zbog nas. Ja mislim da treba pustiti sve drugo na kraj, pa treba uzeti u ruke ono što bi pomoglo egzistenciji našeg naroda, a naročito našega seljaka. Kad sam bio još mlad video sam jednu sliku kod nas u Sloveniji. Bila je stara. Na toj slici bili su naslikani svi staleži. Gore na vrhu bio je cesar, mi smo još tada imali cesara, a ispod njega bilo je napisano: „Ja svuda vladam, pa onda sudac: „Ja sve sudim“, pa onda žandarm: „Ja svakoga hapsim“ itd. itd. Dole ispod svih staleža stoji seljak, svi staleži stali su na njemu, a ispod njega bilo je napisano: „Ja to sve hranim“, a za tim seljakom bio je naslikan vrag, koji je režao i tamo je bilo napisano: „Ja to sve poberem, ako ne vrše svoju dužnost!“ Gospodo, kod nas se ruši ono što je nazidano na seljaku i time se ruši sve. I ja se bojim da ćemo imati posledica te naše slike, ako mi ne budemo dobro svršili sve naše dužnosti i razrešili našega seljaka.

Čulo se ovde i sa ovoga mesta nekako sramežljivo pripovedanje kako je došlo do zaduženja našega seljaka. Kaže se, vojska je učinila to, trebalo je seljaku da kupuje zemlju kad je bila skupa, a on je mislio da će biti još neke godine dobro; ali niko još nije izneo, da se naš seljak zadužio zbog toga, što je naša privreda tako strašno nerentabilna. Ja mislim da i naš seljak, pa i njegova porodica treba da živi. Nema dugova samo seljak, imaju i zanatlije i činovnici itd., pa oni nisu kupili zemlju, njima nije bila u ratu porušena kuća, i oni su trebali da žive, a nisu imali novaca; morali su da uzmu zajmove, da ne puste svoje porodice da propadnu od gladi, pa tako je bilo i kod seljaka.

Tako nije bilo samo poslednje godine, nego niz godina bilo je nerentabilnosti u našoj narodnoj privredi. Ja vam kažem samo par činjenica. Poljoprivredna škola u Dravskoj banovini pokazala je u prošloj godini u svojoj ekonomiji 200.000 dinara deficita. Ekonomija jedne poljoprivredne škole, gde je rađeno sve po uputama stručnjaka, ne po uputima zabitog seljaka, kako se obično kaže. Poljoprivredna škola je vođena po svima propisima, pa ipak je pokazala din. 200.000 deficita. Drugi veliki posed u Dravskoj banovini pokazao je u svojoj ekonomiji prošle godine 300.000 din. deficita, opet veliki posed gde je rađeno sve po uputima stručnjaka. Ako je to nerentabilno, kako se onda može očekivati da ekonomija jednog našeg seljačkog doma bude rentabilna.

Nerentabilnost je prouzrokovala da je naš seljak pao u dugove iz kojih ne može izaći, ako mu hitno ne pritekne pomoć. Mnogo se govori o razduženju seljaka, ali se još nije došlo ni do kakvog rezultata. Ja se bojim da se nikako neće ni doći, jer nema mogućnosti da se nekome naplati dug bez novca, a mi novca nemamo. Neki kažu da nema drugoga izlaza ako hoćemo da pomognemo našem seljaku sem inflacije. Drugi se međutim boje inflacije. Ja nisam finansijski stručnjak, ali ja mislim da nema ni jednog čoveka na svetu, koji bi mogao pronaći drugi lek, kojim bi se narodu moglo pružiti sretstva da se razduži, da mogu fabrike da otpočnu rad, da se može povratiti stari promet, da naš radnik može naći posla itd. Ja mislim da nema drugoga leka nego inflacija. Ako ima i neki drugi lek, kojim bi mogli razdužiti našega seljaka, ja ću biti zahvalan gospodi, koja bi ga ovde pokazala.

Ja mislim da je krajnje vreme da treba da prestanemo sa prigovorima koje su posledica našeg bivšeg neslaganja u politici pre 6 januara, da treba da prestanemo jedanput sa raspravljanjem pitanja o odnosu Srba, Hrvata i Slovenaca itd. Ja mislim da je prošlo vreme za raspravljanje tih pitanja i da mi raspravljajući ta pitanja nećemo ništa pomoći našem seljaku i našoj poljoprivredi u današnjoj teškoj krizi i da se stoga treba jedanput da time prestanemo i da otpočnemo intenzivno raditi na tome kako da izlečimo rane našega gospodarstva.

Ja mislim, gospodo, ako bismo mi i odbacili ceo ovaj budžet da time ne bismo ništa pomogli našem seljaku. Jer kriza u kojoj se nalazi nije nastala zbog toga što je ovaj budžet veći ili manji sa 100 ili 200 miliona, nego on ne može da plati porez zbog njegove krize. Pre više godina on je to mogao vrlo lako da plati, ali sada ne može. Kod nas poreski organi dođu u kuću, popišu sve stvari seljaku i iznesu ih na prodaju i sva je sreća u tome, što niko nema para da ih kupi.

Ja uvek kažem, gospodo, najbolje bi bilo da mi zamenimo naše činovnike, i mi u Sloveniji i vi dole na Jugu, jer ti ljudi ne razumeju kako je teško stanje našeg seljaka, ne razumeju zbog toga, jer oni ne stradaju, jer imaju dobro i lepu platu, da mogu lepo da žive. Ko lepo živi, on ne može da razume bedu, glad i stradanje.

Time bi svršio ovaj deo mog govora i mogao bi da predem na političku stranu. Ali, na žalost vidim, da gospodina Ministra, na koga bi se ovo odnosilo, nema ovde. Nigde u našoj državi niste imali takvo stanje kakvo je bilo kod nas u Sloveniji. Politika se kod nas nije razvijala na ovom zdravom stanju, kao drugde, nego smo imali sasvim izvanredno stanje gde se politika razvijala još najviše iz Rima. Do zadnjih izbora u svojim rukama imala je moć klerikalna politika. Možda ste mislili, da je ova grupa dobila glasove na kakav pošten način. Ali to nije tako. Ta stranka je radila španskom inkvizicijom. Ona je razvijala svoju politiku u samoj crkvi. Da vidite kako se to čini, ja ću vam pomenuti samo neke događaje. Moja žena išla je u crkvu na ispovedanje. Pater je ispitivao, pa je između ostalog pitao: „Kakve se novine drže u kući“. Ona kaže pa te i te. Nije bilo ni jednih od klerikalnih. Onda joj kaže ovaj pater, da je ona dužna da ove časopise, ove novine, izbacila iz kuće. Ona mu kaže: to nije moja stvar, nego moga muža. Onda je on počeo još jače i jače da viče i kaže joj: „Vi ste odgovorni. Ako vi to ne učinite, odnosno, ako vaš muž ne htedne to da izvrši, Vi morate da sa njim pretrgnete sve što vas zakonski veže. (Ironično smejanje.) Vi ne smete, kazao je on, više da imate sa njim, dok ove novine ne izađu iz kuće. Moja je žena prilično energična, pa je u crkvi, gde je bilo najmanje 500—600 ljudi, vikala na njega kako on kao sveštenik kaže njoj, da komandira mužu i izašla je napolje.

Vidite, tako su oni radili. Svi oni koji su u svoje vreme glasali za njih, glasali su pod pritiskom svojih žena i svojih kćeri. Oni su uvek iskorišćavali crkvu i na taj način bila je moć u njihovim rukama, pogotovo dok su bili pomagani od svojih savezničkih kolega ovde u Beogradu, da mogu taj pritisak izvesti. Kako su oni radili i gospodarili u Slovenačkoj, to je strašna stvar. Sve činovnike, koji su bili protiv njih, oni su izbacili van, a na njihova mesta postavili su svoje ljude. Njihovi činovnici nisu trebali da imaju naročite sposobnosti, samo ako su bili dobri partizani, mogli su dolaziti na najviša i najodgovornija mesta. Jedan naš drug,

sadanji poslanik, bio je upravitelj jedne bolnice u Celju. Tamo je došao jedan ovakav oblasni odbornik, koji je bio šef toga resora i kontrolisao ga je. Našao je sve u najboljem redu i kazao: Sve je u redu, ali ti nisi naš, moraš da ideš. Oni to nisu krili, otvoreno su tako govorili.

Jedan upravnik pošte kod mene u Brežicama, star čovek, siromah, sa devetoro dece, zadužen, 25 godina bio je u Brežicama i morao je ići iz Brežica samo zbog toga, što je jedanput došao jedan poslanik, sasvim običan čovek, pa ga taj upravnik nije pozdravio. I nije se sramio taj poslanik da meni, koji sam takođe tada, 1928 godine, bio narodni poslanik, izda pismenu potvrdu da je taj upravnik morao zbog toga ići iz Brežica što ga nije pozdravio. Ovakvih slučajeva imali smo na hiljade. Kad smo mi ovde u Beogradu, u Narodnoj skupštini tim povodom protestovali, reklo se: Korošec ima veliku većinu, on je gazda u Sloveniji, dobite većinu vi, pa ćete sve to odpraviti.

No sada kod poslednjih izbora dobila je naša delegacija preko 50.000 glasova više nego je ikada dobila partija dr. Korošca.

To je bilo najviše i zbog toga, jer se u kratko predizborno vreme klerikalni aparat nije mogao snaći i započeti s onim starim njihovim terorom vlasti u erkvi. Izvedba toga crkvenog terora nije bila moguća ni zbog toga, jer je mnogo naših sveštenika odlučilo se i radilo za izbore.

Otvoreno mogu tvrditi, da su bili izbori u Dravskoj banovini 100% solidni i poštjeni. Kod nas Slovenaca zbog našeg paragrafskog oduševljenja nije nikad moguće ni najmanje „pripisivanje“ glasova.

Da Vam to dokažem, pokazaću Vam ovaj slučaj: U mojoj opštini, gde sam bio opštinski načelnik, pa i kandidat, bio je kao izborni komesar naš sreski sudac. Kad sam ja na dan izbora došao u biralište još sa tri drugova, stali smo za jedan čas u vezi, došao je k nama ovaj sudac i pozvao nas, da izađemo ili će da nas odstrani silom. To je uneo i u zapisnik.

Takvi smo mi Slovenci, takvi su naši ljudi. Vidite, sad ću vam reći ono, zbog čega sam vam sve to pripovedao i ono, što niko na svetu ne razume i ne može da veruje! I to da je moguće danas, kad je prošlo već tri meseca, a u Dravskoj banovini je isto ono stanje, koje je bilo za vreme Dr. Korošca. Svi ljudi, koji su bili postavljeni od g. Dr. Korošca nalaze se na svojim mestima. Oni otvoreno kažu, da je njihov lični štićenik Ministar unutrašnjih dela g. Dr. Milan Srškić. (Glasovi: A? A?) Nigde ne može na svetu biti ovako da kod banske uprave postoji jedno odeljenje, čiji je načelnik, šef ovoga odeljenja, sa svojim činovnicima, koji su na ovakav — način bili postavljeni od klerikalaca, a da je to isto odeljenje radilo protiv izbora, protiv liste svoga najvišeg upravnog šefa Ministarskog predsebnika.

Nigde na svetu ne može biti da ti ljudi demonstrativno nisu išli na izbore, da su ostali kod svojih kuća, da nisu glasali, pa da još danas ti ljudi stoje na tim mestima, kao što su stajali za vreme Dr. Korošca. Pa da su ti ljudi i najsposobniji, ja mislim kad su oni progonili ove druge, da bi to trebalo popraviti i ove druge postaviti na one položaje na kojima su bili. Međutim ovi ljudi g. Dr. Korošca uvek su tamo. Mi već tri meseca trudimo se da se ovo popravi, idemo kod g. Ministra unutrašnjih dela i iznosimo mu kakvo se stanje nalazi u Ljubljani i uopšte u Sloveniji. G. Ministar nam uzalud obećava svakoga dana, piše u noti, da će telefonirati, drugi dan kaže neko iz njegove bli-

zine, da će se to uraditi kroz nedelju dana. A kad se posle nedelje dana pitalo g. bana da li je što god stiglo od g. Ministra unutrašnjih dela, on kaže, da nije došla ni najmanja stvar!

Gospoda moja, mi ne možemo tako da saradujemo, pa onda da se od nas traži da mi sve ono što se ovde servira uzmemo kao šećer. Vinite, juče kod izbora g. potpretsenika, mi nismo išli na to da neko od nas bude izabran za potpretsednika, ali mi smo ove glasove bacili iz protesta, da pokažemo da smo bili lojalni i da smo radili na korist našega naroda, pa da treba, da se računa s nama, pa da g. Ministar unutrašnjih dela uvažuje ono, što narodu treba i što narod zahteva. (Glasovi: Tako je! Pljeskanje). Ako je g. Ministru unutrašnjih dela žao za njegovim bivšim prijateljima političkim, neka njih pozove, mi idemo kući! (Pljeskanje).

Potpretsednik D-r Avdo Hasanbegović: Gospodo, sa vašom dozvolom ja bih prekinuo današnju sednicu s time, da je nastavimo u 21 čas sa istim drevnim redom. (Sednica je prekinuta u 20,45 časova).

(Nastavak sednice u 21,50 časova).

Pretsednik D-r Kosta Kumandić: Gospodo, nastavljamo današnju sednicu. Ima reč narodni poslanik g. Milorad Marković:

Milorad Marković: Gospodo narodni poslanici, pred nama se nalazi naš državni budžet za 1932-33 godinu koji iznaša oko jedanaest milijardi i tri stotine miliona. Ova cifra, gospodo, predstavlja za današnje stanje dosta veliko opterećenje našega naroda u današnjem dobu teške ekonomsko-finansijske krize.

Dopustite mi, gospodo, da pre nego što počnem da govorim osamom budžetu da se osvrnem na prošlost i uzrok ove teške ekonomsko-finansijske i privredne krize, pod kojom ropće ceo svet.

Svaki rat ima svojih teških posledica, a rat od 1914—1918 godine imao je najtežih posledica za našu državu a specijalno za našu predratnu kraljevinu Srbiju. Naša predratna Kraljevina Srbija bila je poprište neprijateljskih naježdi. Naše kuće, naši domovi postali su zgarište. Obnoviti te domove i postaviti sve na svoje mesto trebalo je veliki niz godina i trebalo je dosta kapitala.

Po svršetku toga svetskoga rata mi smo imali i tu blagodet, da se sa našom braćom Hrvatima i Slovincima ujedinimo. To je, da našu misao, koju je zamislio naš veliki vožd Karadjordjević dovršimo, da proširimo granice današnje velike i moćne Jugoslavije. Nije to, braćo, mali posao. Nije to bio mali zadatak. To je bio krupan posao, veoma teški teret.

Kroz stotinu i deset godina borio se srpski narod, borio se periodički, odmarao se, pripremao se za borbu i opet se borio, dok nije stvorio ono što mi svi kao braća imamo da uživamo. Iz stoga, braćo, velim, da smo imali velike koristi i velike blagodeti. Ali mi smo imali i strašnih i teških posledica koje su prvi i najjači uzrok ove velike i teške krize, od koje mi danas patimo.

Posle rata sve vlade od 1919 godine pa do 6. januara 1929 imale su velikih teškoća, imale su velikih muka, jer narodno jedinstvo i ta jugoslovenska misao bile su postale predmet pogađanja pojedinih političkih vođa.

I, gospodo, kada se je u takvom jednom stanju nalazila naša zemlja celu jednu deceniju, nemojte se čuditi što danas privredna kriza caruje u našoj Kraljevini Jugoslaviji. Velim da su sve vlade imale veli-

kih teškoća, ali su te vlade često puta i zaboravile na ono što im je bila sveta dužnost, a to je da povode računa o narodu i da stvore narodu ono što mu treba. Dokle su se borile za prevlast, dok su bila pogađanja partijska i plemenska razračunavanja, dotle se u našoj državi zacarivalo nešto drugo. Lihvarstvo, zelenaštvo i bankarstvo igrali su vidnu ulogu, i to je, braćo, drugi uzrok te teške nevolje koja se zove kriza. Ja hoću ovde opet da rečem da su te vlade imale teškoća i sa te strane, ali se iz tih kandža istrgnuti nisu mogle. Ni jedna stranka niti plemenska organizacija nisu mogle kroz tu deceniju godina da dobiju apsolutnu većinu, da uzme punu vlast i punu odgovornost u Narodnoj skupštini i da sprovedu ono što je trebalo sprovesti, a to je narodno jedinstvo i jugoslovensku misao. U tim takvim borbama i teškoćama, velim, provelo se deset godina. Državno gazdinstvo je bilo napušteno. Nije bilo racionalnog gazdovanja u našoj zemlji i zbog toga pojedinci i pojedine ustanove uspeali su da se na račun naroda obogate i steknu velike kapital i otuda je baš naneta najveća šteta našem narodu. Nije se uspelo da se pogodi ni sa školama koje treba u prvome redu stvarati, pa da bi od toga narod video koristi. Ostale su samo gimnazije. Poljoprivredne škole su zaboravljene, zanatske škole su zaboravljene, sve je to ostalo nevideno i nečuvano, samo se od prilike mogao kapital provoditi u tom haosu i nesreći. Ja verujem, gospodo, da svi oni koji su dolazili na vladu želeli su i mislili su da doresu i državi i narodu dobro. Ali remajući potpore, remajući većinu nisu ni mogli stvoriti ništa. Zbog tih nesreća, zbog tih pogađanja došlo je i do krvoprolića u Narodnoj skupštini. A zbog krvoprolića u Narodnoj skupštini, i kada je zapretilo opasnost i našem jedinstvu i našem celokupnom narodu, nije moglo ništa drugo doći nego ono što je došlo 6 januara. Nj. V. Kralj, videći da kola idu stranputicom i da će otići u ambis, podigao je svoj muški glas kao što je činio i za vreme najjače borbe, za vreme ratova, pa onda kada se ova moćna Jugoslavija stvarala, kada je uleteo pod kišom kuršuma među svoje vojnike, među svoje vojnike u najjačoj borbi, tada se je njegov muški glas podigao i rekao je: Dosta, počecemo drugim pravcem!

Raspustio je parlamenat i odredio je jedan nov pravac jugoslovenske politike. Šesti januar, braćo, nije mali dan. To je dan, koji će ostati večit zapisan u našoj istoriji, koji je faktički učinio mnogo više nego što se učinilo za sve vreme ratovanja. Od šestog januara, gospodo, nastupila je jedna nova politika. U prvom redu, u toj politici težilo se izjednačenju zakonodavstva, koje sve vlade do šestog januara nisu mogle postići. To izjednačenje zakonodavstva najviše je doprinelo za naš privredni život i naš nacionalni život. Od šestog januara svaki donošeni zakon važio je za celokupnu zemlju Jugoslaviju. Svi dotle donošeni zakoni donošeni su za pojedine krajeve, a od tada pošlo se jednom jedinstvenom i zdravom politikom u tom pogledu na izjednačenje zakonodavstva. Do šestog januara, gospodo, hrvajući se vlade, odgoneći jedan drugu sa vlasti, nemajući većine za sebe, one su stvarale i dva tri kadra činovničkog reda. Svaka vlada, dolazeći na vlast, dovodila je i svoje činovništvo, nemajući vere u ono, što je bilo ranije, želela je da njeno činovništvo dođe na vlast. Otuda je došla i ta velika nesreća i to veliko opterećenje za naš narod, da mi imamo penzionera u našoj zemlji, kojima treba plaćati godišnje 772,158.735 din. Ja verujem, gospodo, da ima tu ljudi, koji zaslužuju penziju po starosti

svojih godina, ali ja mislim i moje je tačno ubeđenje, da mi imamo danas kao penzionere ljude u najboljem dobu svoje mladosti, koji su bili u državnoj službi 10—15 godina, koji danas primaju penziju, a ne rade ništa.

To je, gospodo, moja za osudu. I takva politika ne bi trebalo nikada da nastane u našem životu. Rekoh da je za vreme tih vlada carovalo bankarstvo, lihvarstvo i zelenaštvo. Osnivale su se banke i u najmanjim mestima. Te su banke, gospodo, naplaćivale od 20 do 100% interesa.

A te Banke nisu nikada pomagale narod, nego su išle samo na štetu naroda. Da je se došlo na tu misao da te ljude, upravo te Banke i te kapitale treba oporezovati jednom osetnom porezom, i to porezom u stvari osetnom, a ne onako po doprinosu, od 6% ili 12%, tek onoliko koliko je to zakonski interes, a resto da se švercuje, onda bi u tome slučaju te kapitaliste plasirale svoje kapitale na nešto drugo što bi poslužilo narodu te bi na taj način bile otvorene radionice, fabrike i preduzeća koja bi donela koristi narodu, koja bi zaposlila svakog siromašnog radnika, te bi se izvršila prerada svih naših sirovina i svega onoga što mi proizvodimo, a ne bi sve to ostalo da nam plodovi voća trule i da se daju u besceenje, ili da niko nema da to otkupi već da to ide u inostranstvo, da se tamo preraduje, pa onda da se vraća u našu zemlju i da se po tom prodaje za skupe pare. Kažem, da bi se ti ljudi koji su imali kapitale u rukama uputili u taj posao, da su bili oporezovani jednom osetnom porezom i da im je skraćena ta velika dobit na tim kapitalima plasiranim u bankarstvu.

Za vreme tih vlada u tom deceniju, gospodo, osetno je porasla i cena naših proizvodima. Ta cena sve do 1926 godine išla je na više. U prvim danima 1919, 1920 i 1921 godine činovništvo u našoj zemlji bilo je mizerno nagrađeno. Posle se težilo tome da se činovništvo otrgne od korupeije, koja je uzimala maha, da mu se da dostojna nagrada, da se dobro plati i da dobro radi; davani su dodaci na skupoću, povišavane su plate i išlo se paralelno sa cenama koje su rasle našim proizvodima. Ali, gospodo, od 1926 godine cene naših proizvoda postepeno su počele da padaju. Na žalost od tada pa na ovamo sve do 1931 godine, niko se nije setio da počne smanjivati plate. Pa i danas, gospodo, u ovom budžetu postoji dodatak na skupoću svima činovnicima, i ako je tada, kada je pravljen Zakon za dodatak na skupoću, mast bila 4 banke, i ako je svinjetina prodavata 20 dinara živa mera, govedina prodavana po 15 dinara itd. Danas mi imamo svinjsko meso na pijaci za 3 dinara žive mere, imamo govede meso, gospodo, za jedan dinar kada se proda koža, tako se bar računa u mom kraju da se prodaje jedno kilo mesa govedeg. Ja mislim da je trebalo voditi računa i kada su počele cene da padaju, trebalo je da padaju i ti dodaci na skupoću. Nemam ništa protiv toga, gospodo, da svaki dobar radnik bude dobro i plaćen. Nikada nisam bio za to da jedan činovnik koji je utrošio novaca za svoje školovanje i zauzeo jedan visoki položaj, da se njemu daje jedna mizerna plata, od koje on ne može da živi. Ali ja mislim da mi treba da imamo obzira danas i prema onima koji nemaju ni parče suva hleba da jedu, pa neka mi oproste gospodo i neka se oni zadovolje sa onim što je od prilike najminimalnije.

Rekoh da je Nj. V. Kralj nama dao 6 januara pravac politike, izabrao sebi saradnike, učvrstio jedinstvo i pokazao nam kako politiku treba voditi.

I ovoga puta, gospodo, Kralj je nama dao jedan pravac, kojim treba da idemo. Ovde je u Narodnoj skupštini pred nama pročitao Predsednik vlade jedan akt Ministra Dvora, gde Kralj sam svoju civilistu smanjuje za 4 milijona dinara. (Aplauz i uzvici: Živeo Kralj!) To, gospodo, treba da nam služi za primer i treba da nas uvek osokoljava i da potseća i treba da nam je to glavna linija naše politike, jer je Kralj u svojoj Prestonoj Besedi svoju datu reč potpuno iskupio. Na nama je, gospodo, da i mi ono što smo dali kao Narodna skupština u Adresi kao odgovor, da i mi ono iskupimo, a to je da sve ono što možemo da učinimo, da se danas narodu u ovoj teškoj ekonomskoj krizi pomogne.

Gospodo, kad je izašao Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, koga je Kraljevska vlada donela pre nego što smo mi došli u ovu Skupštinu, naš narod svuda kuda sam ja prošao, pozdravio je onaj član, koji određuje narodnim poslanicima 200 dinara dnevnice, jer veli, kad je Kraljevska vlada smanjila 100 dinara narodnim poslanicima, onda će svakako kad je Narodnoj skupštini smanjeno 33% biti sigurno u mogućnosti da smanji višim činovnicima sa 30% platu. Ja mislim, gospodo, da je to Kraljevska vlada i trebala da učini, i ako to do sada nije učinila, neka sleduje primeru Nj. V. Kralja, i ima još dana, ima još mogućnosti da to učini.

Gospodo, prelazeći na sam budžet, koji iznosi cifru 11.300.000.000 dinara rekao sam, da je to veliki teret danas za naš narod. Ja se bojim, da ovaj budžet neće moći da se sprovede i ostvari zbog toga, što mislim, da svi oni predviđeni dohotci baš u državnim privrednim preduzećima možda će podbaciti. Ja bih se radovao, kad bi cene ostale bar ovakve kakve su i kad bi potrošnja svega onoga što se tiče i tih privrednih preduzeća državnih mogla da se troši i moglo da se proda pa da se postigne ono što je namenjeno.

Ja, gospodo, hoću da navedem jedan primer samo što se tiče vozova. Ja sam putovao i pre nego što sam dobio besplatnu kartu, putovao sam na tim vozovima i video sam to: da u poslednje vreme jedan vrlo mali broj naroda putuje, i baš oni koji su se ranije vozili u prvoj i drugoj klasi, danas putuju u trećoj klasi.

Još jedna stvar. Vrlo se malo danas izvozi u inostranstvo. Industrija prestaje. Hrana, stoka, sve je to na stranim pijacama palo, a u koliko nije, strane pijace ogradile su se kineskim zidovima i ne daju uvoz bez carina i naši proizvođači kažu: „Volimo da nam naš proizvod ovako propadne, nego da putuje i na tom putu propadne, plaćajući podvoz i carine a proizvod dati u besćenje“. I zato se ja bojim da ta državna privredna preduzeća neće moći doprineti onoliko koliko je predviđeno u budžetu.

Gospodo, u našem budžetu i Finansiskom zakonu vidimo, da se opterećavaju svi oni koji rade, pa nisu izostali ni oni koji nose samare da svoju snagu upotrebe pa da nekom prenesu kofer. Na njih je udaren porez od 20 dinara. Nemam ništa protiv toga, da država iskoristi gdegod što može, ali mislim da je daleko pravednije oporezovati onoga, ko ne radi nego onoga ko radi. Mi imamo ležećih kapitala, a ja verujem da to zna i g. Ministar finansija gde se nalaze ti umrtvljeni kapitali koji ne rade ništa i otuda se baš i oseća još teža finansiska kriza, jer nema novaca. Svak ko zgrabi u ruke novac drži ga u ruci kao slepac groš, nikom ga ne daje, a kad nema narod para prirodno je da ne može ni da se ništa radi. Ja smatram da je trebalo

da se i taj ležeći novac oporezuje. Potrebno je da se oporezuje oni koji sa velikim kapitalima sede i ne rade ništa. Potrebno je oporezovati one, koji se razmeću modom i kicošenjem. Zato mislim da bi g. Ministar finansija mnogo bolje učinio da je zaveo porez na adidare, briljante i dijamante, na krzna i opšte sve ono što je luksuzno. Gospodo, ovde gledam gospođe na kojima je bunda vredna 30, 50 do 100.000 dinara. Na takvu bundu treba udariti porez od pet do šest hiljada dinara po komadu pa neka je nose. Sve što je luksuzno treba oporezovati, a sve što je potrebno za život prosto treba osloboditi svih poreza. Kao što rekoh, staralo se da se oporezuju svi oni koji rade, svako i najmanje preduzeće oporezovano je, dok se na primer bankama računao porez na svega 12%, dok sve ono što je preko 12% nije nikada oporezovano, a da je država tu stavila svoju kontrolu, bio bi daleko veći prinos za državnu kasu.

Gospodin Ministar finansija u svome ekspezuu kaže, da je zemljarinu osetno snizio. Ja smatram da bi naša zemljarina bila samo onda pravilno utvrđena, kad bi se stvarne cene našim produktima uzele za osnovicu oporezovanja.

Naš osnovni porez na našu zemljarinu oporezovan je sa 300 dinara po 100 kgr. pšenice. Danas je pšenica sišla na 160 dinara državne cene. A ako se uzme da se ona prodaje još i po 7 i 10 banki, onda ćemo, gospodo, videti jednu vrlo veliku razliku, i videćemo, da se ta naša zemljarina oporezuje tri puta više, nego što je u stvari trebalo da se oporezuje.

Kad sam spomenuo pšenicu, hoću da spomenem i o tom žitnom zakonu, koji sam ja, pravo da vam kažem, pozdravio, a i svi su ga iz moga kraja pozdravili kad je donesen. Taj žitni zakon, gospodo, specijalno za žitne krajeve, u stvari pretstavlja veliku dobit u otkupu pšenice. Nesreća je samo u tome, da država nije imala para, da taj otkup izvrši na vreme. Špekulanti, koji su dotle vršili špekulacije, ostali su i dalje špekulanti, i ništa više, i oni su iskoristili i onu malu rupu u zakonu, gde se kaže: „Kupac ima prava prodavca da bonificira sa jedan, dva i tri procenta, ako njegova pšenica ima urodice.“ To su iskoristili ti špekulanti, pa su isterivali ne 2 i 3, nego i 30% što je bilo za svaku osudu. Samo ti špekulanti kao i svi špekulanti, sposobni su da sprovedu tu radnju, pa ako je i postojalo u zakonu i kazna za taj njihov rad, ali su oni uzimali potpise na priznanice od seljaka, u kojima je kazano, da su prodavali pšenicu za 165 dinara potpuno isplaćenih. Ako ga tužiš, on kaže i pokaže priznanicu, pa ja sam platio po državnoj ceni, ili, ako je prodavac bio udaljen za desetak kilometara, on kaže, ja sam platio za dovoz dovdé toliko koliko sam mu manje platio. Gospodo, taj žitni zakon pozdravljen je i sa moje strane i sa strane svih ostalih krajeva naših. Dakle, gospodo, kad je donesen taj zakon, pšenica na strani prodavana je za 46 dinara, i taj je zakon doprineo mnogo kod nas, jer je spasao sve naše žitne krajeve od neminovne propasti. Ali, gospodo, pozadi ovoga zakona, došao je i drugi jedan zakon, a to je zakon o mlinovima, koji je pravo da vam kažem, htelo, da poklopi sav onaj gubitak i celokupnu štetu, koja je bila izgubljena na razlici između cena pšenice na stranim tržištima i cena koje je naša država dala. U taj novi zakon o mlinovima uvuklo se nešto, što nije trebalo da se uvuče, i našto se nije pazilo, a to je, da u našoj državi ima i sirotinje, i trebalo je da se kaže, da ta sirotinja može da kupuje pšenicu, odnosno brašno od svih proizvođača gde

hoće. Na primer, u jednom selu bila su elementarne nepogode, pa ona sirotinja morala je da ide u drugo selo da kupuje brašno ili pšenicu, ili su došli neki iz devetog sela, gde je bila suša, i to je, gospodo, zaboravljeno da se unese u taj zakon, da može ta sirotinja direktno da kupuje one male količine pšenice ili brašna, koje su joj potrebne, za njenu ishranu, već se uzelo, da se ta prodaja vrši preko nekoga Izvoznog društva, ili preko ljudi, koji su dobili odobrenje za tu prodaju. Ja, gospodo, kažem, da mi nemamo ništa protiv toga zakona o otkupu pšenice, ali ako bi moglo, trebalo bi da se na neki mačin taj zakon o mlinovima rediguje u toliko, da ono crno brašno, koje ljudi melju po malim mlinčićima t. zv. potočarama, da mogu da prodaju drugim ljudima koliko im je za domaću potrebu i ishranu potrebno.

Postoji, gospodo, još pred nama jedan zakon uz ovaj budžet a to je zakon o trošarini na vino i na rakiju. Zakon o trošarini na vino i na rakiju po mom shvatanju nepravedan je u toliko što je zemljište na kome se vinogradi i voćnjaci gaje i rastu opterećeno jednom porezom koja prema oranici iste klase zemljišta iznosi tri četiri puta više nego na oranici. Pa kad je opterećena ta zemlja sa od prilike jednom većom porezom nego što je istog kvaliteta zemlja pored vinograda i voćnjaka i tri četiri puta, onda smatram da drugu trošarinu, upravo drugu porezu ne bi trebalo ni nametati. A ako vlada hoće da zavede trošarinu na vino i na rakiju onda neka bar oslobodi to zemljište te poreze koju trpimo i snosimo.

Ima još jedna odredba u ovom predlogu zakona o izmenama i dopunama taksa, koja je čisto poreska a tu se naime radi o onima koji imaju devetoro dece. Gospodo, iako je to sasvim idealno shvaćeno, iako u stvari treba te ljude nagraditi i ja sam za to da se nagrade svi oni roditelji koji su odgajili po devetoro i više dece i ja sam zato da im se da jedna nagrada, kažem, nemam ništa protiv te nagrade, ali, gospodo, u tome se zakonu ispoljila jedna nepravičnost. Uzmimo za primer jedan siromašan par, porodicu koja je izrodila devetoro dece i u momentu kad je mati gajila tu decu ona je bila prinuđena da pere tuđe sudove, tuđi veš ili da prede tuđe kućine ili makar što da bi odhranila i odgajila tu decu, u takvom položaju ona je bila, odnosno roditelji koji su gajili tu decu. Uzmimo s druge strane jedan bogat par gde je prilikom porođaja bio lekar i babica i gde je guvernanta gajila decu, gde je bilo svega i svačega, pa se čak često dešavalo i to da mati nije ni svoju decu dojila nego da su se deca davala na ishranu dojiljama. Sad dolazi to da se taj siromašak oslobađa poreze od tri banke a i oni drugi bogataši poreze od 30, 40 pa 100 hiljada dinara. Gospodo, ako bi bilo reči o pravednoj nagradi, onda bi trebalo nagraditi ovog siromaška porezom od koje se oslobađa bogataš a bogatašu dati tri banke od koje se oslobađa onaj siromašak. Ako se neće ta razmera da čini onda smatram da Kraljevska vlada, ako hoće da učini jedno priznanje takvim porodicama treba da odredi jednu nagradu bilo od hiljadu ili dve ili pet hiljada, pa neka se to na državnoj kasi prizna i isplati, tako da se vidi da svi ti ljudi, koji su odgajili po devetoro dece primaju podjednaku nagradu od države a ne da se daje jednom nagrada od 3, 10 i 100 hiljada a drugom od 20, 30 ili 100 dinara. Ja smatram da će g. Ministar ovu ispravku učiniti i mislim da je ovo jedna pravedna stvar i da joj ne treba mnogo komentara, pa da se u ovoj stvari postigne što je pravedno i pošteno.

Dalje, gospodo, vidim da je budžet Ministarstva poljoprivrede i suviše mali. Saslušao sam neku gospodu kako kritikuju što se drže i izložbe neznam u ovom delu ili onom delu i šta ti ja znam. Kamo sreće, gospodo, da mi imamo putujuće učitelje koji bi išli od sela do sela i koji bi našeg poljoprivrednika učili onome što on ne zna. Ja mislim, gospodo, kad u našoj zemlji živi 80% zemljoradnika, da je ovaj budžet trebao premašati budžet Ministarstva prosvete, ali kad već to nije učinjeno, ja mislim da ga i ovoliko koliko je predviđen nije trebalo kresati.

Gospodo, ova vlada pokazala je dobru volju da pomaže zadrugarstvo, a zadrugarstvo se pomaže kroz Ministarstvo poljoprivrede i ja mislim da naša zemlja može biti spašena samo putem zadrugarstva. Ako mi vodimo računa o zadrugarstvu, ako mi vodimo računa da se onda kad ima da preostane koja para metne u zadrugnu kasu, onda ćemo se s pravom nadati da u teškim danima naš seljak bude pomognut od te zadruge. Jer od onoga dana kad su se počele da raspadaju patrijarhalne zadruge, pojavila se neopšodna potreba i nužda za osnivanjem zemljoradničkih zadruga kao što imate i zanatlijske zadruge itd.

Ja smatram da to zadrugarstvo treba pomagati u koliko god se može i to sa najvećim svotama novca. Po mome shvatanju to bi bilo teško, jer se naš težak na sve što je dobro teško rešava, ali na zlo se brzo reši. Da ga zoveš u kafanu ja sumnjam da će ostati koji čovek u selu da ne dođe, a da ga zoveš u zadrugu, pa da to bude i po jedan filir da uloži, neće doći ni jedna trećina. Ja mislim, da bi upravna vlast trebala da natera njega da radi za svoje dobro a to je za osnivanje zadruga.

Gospodo, u vezi zadrugarstva postoji zadrugarstvo stočarstva. Naše stočarstvo je i suviše slabo i mi u predratnoj Kraljevini Srbiji, a naročito Južnoj Srbiji nemamo tako reći nikakve pasmine stoke. Čuo sam prigovor ovde da neko kaže: šta će nam te ergele, šta će nam ti bikovi i šta ti ja znam.

E pa, gospodo, ja mislim da tome progovoru nema mesta. Seljak živi od stočarstva, voćarstva, vinogradarstva, i žitarice. To su četiri uslova za njegov život, i on ako nema dobre stoke, on je mrtav. Ako ima stoku pa je ta stoka vrlo slabe rase kao što se kod nas naziva „buša“ od nje nema nikakve vajde, jer ona pojede više za godinu dana, nego što vredi. Država treba da nastoji da stočarstvo potpomogne i da daje priplodna grla narodu te zato treba da predviđa veće svote i zbog toga ja mislim da budžet Ministarstva poljoprivrede treba da bude veći, i da ga nije trebalo kresati nego ga ostaviti da bude onoliki kakav je podnešen. Čuo sam da izvesna gospoda prigovaraju i kažu automobili su zamenili konje i da oni nama sad ne trebaju. Smešna stvar! Ja nisam video ni jednog seljaka da ima svoj automobil. Ja sam udaljen 40 kilometara od sviju tržišta, i u tome mome kraju niko nema automobil za vožnju i ja verujem da ima mnogo krajeva naših koji su od prilike u takvom položaju, i svi ti ljudi treba sve svoje potrebe da podmiruju sa konjarstvom. Konjarstvo je čoveku od velike koristi jer njime može brže da prede put i da se njime posluži da obavi sve radove koje treba da izvrši jedan poljoprivrednik.

Ja gospodo, završujući ovaj svoj govor izjavio sam malo pre da i Narodna skupština i Kraljevska vlada treba da sleduju primeru Njegovog Veličanstva Kralja i da svuda i na svakom mestu od ličnih izdataka uštede, jer time će se olakšati teret našem narodu koji

ropće u privrešnoj krizi. Ja imam poverenja u Kraljevsku vladu, i mislim da sve ono što se nije dalo postići u ovoj godini daće u toku iduće godine biti postavljeno na svoje mesto, i ja ću za ovaj budžet glasati. (Buran aplauz).

Prešednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč D-r Marko Kožulj.

D-r Marko Kožulj: Gospodo narodni poslanici, Rimski imperator Justinijan uobičajio je da iza svršenih dnevnih poslova obilazi kancelarije svoju Ministarstva i u kasnu noć video bi se žizak na velikoj palati kraljevih dvorova gde su uređivali njegovi ministri. I kasno u noć, tako i u zoru katkad Justinijan je obilazio i pregledao radove i spise da vide šta su njegovi Ministri učinili. To je sve Justinijan motrio i uskliknuo je: „O kako se sa malo mudrosti upravlja svetom“!

Gospodo, to je kazao stekavši iskustvo, videvši sve na svoje oči što radi njegova vlada i koliko ona posvršava za narodne potrebe, koliko ona rešava akta, kako su ta akta rešena, kako je udovoljeno narodnim potrebama. To je ostalo, gospodo, ubeleženo u istoriji naroda, ali istodobno to mora da bude danas jedan veliki memento za one koji upravljaju zemljom, da se ne bi povukli za tom izrekom, pa da se i danas kaže možda za koju vladu, sa koliko se malo požrtvovanosti, opreznosti, marljivosti i brige upravlja narodom. Gospodo, ja sam član Finansijskog odbora i kao takav imam jednu dužnost i jednu moralnu obavezu da ono što sam kritikovao i zašto sam glasao, da pri tome i ostanem, ali moram da istaknem da sam isticao čitavo vreme budžetske rasprave u Finansijskom odboru i upozoravao na neke momente i na neke zakone štetne, tražeći bezuslovno njihovo ukidanje, jer su satirači narodne imovine i štetni po našu nacionalnu privredu, a istodobno, gospodo, sramota za naš nacionalni ponos, — a to je žitni zakon. Neka gospoda koja su ovaj zakon površnije pročitali, ne mogu da vide u čemu je sva strahota toga zakona, ali kad se dublje analizira i pretrese, onda se, gospodo, vidi šta je sve taj zakon sobom doneo, koju je štetu naneo narodu i koju je istodobno i sramotu našem narodu on naneo. Taj zakon, koji favorizira samo četvrtinu pučanstva ove zemlje, dok tri četvrtine, gospodo, uništava, ne može taj zakon da dalje traje niti da dalje opstoji, kad čitava zemlja traži njegovo ukinuće. Mi nismo, gospodo, protiv toga da država iskupi svoje obaveze, koje je ona preuzela prema seljaku u ovome kraju žitorodnom, nego je dužnost, šta više mi to i zahtevamo od države da ona te obaveze ispuni, te da narod dođe do svoje muke i do svoga novca.

Izgleda da se kod nas htelo ovim zakonom da se svi izjednače, da se sve nivelira, to jest, da se ovima gore bogatima odnese žito a da im se ne plati, a da se oni dole u pasivnim krajevima izravnaju te da ostanu gladni, i tako svi da budu jednaki. Uzelo se od seljaka a nije se platilo. Eno, gospodo, i sada leži u šlepovima u Bratislavi ništa manje nego 18.000 vagona pšenice, a tako isto i u drugim pristaništima, dok međutim narod u pasivnim krajevima, oko tri miliona ljudi gladuju. Pa zar je to zakon koji je za narod stvaran? Zar je to zakon stvaran za opštu korist ove države? Kad oni koji su prodali pšenicu nisu došli do novca, a oni dole koji je nemaju i koji moraju da je nabavljaju plaćaju je sada tri puta skuplje. Zato ja i pitam za koga je ovaj zakon stvaran? Prodali sužito oni koji su ga

imali mnogo, a oni koji su znali za ovaj zakon još iz ranije napunili su svoje hambare i kad je ovaj zakon donesen prodali su ga mesto po 60 po 180 dinara po kvintalu. Taj je zakon, gospodo, stvaran baš u ono doba kad se već znalo i videlo da je suša u nežitorodnim krajevima uništila svu i onako malu žetvu; tada u to vreme stvoren je ovaj zakon, jer se znalo da će u tim krajevima trebati više žita pa mesto da se stvara drugi jedan zakon koji će omogućiti tim krajevima da dođu do jevtinije hrane, ono se stvara zakon koji još povišuje cenu hrani. Mi smo imali prilike da vidimo da se pšenica mogla kupiti po 80 dinara po kvintalu, ali je posle plaćana mnogo skuplje tako da se jedan kilogram crnoga hleba nije mogao dobiti jevtinije nego li po 3 do 4 dinara. Ako se uzme da je naše žito izvoženo u tuđu zemlju i da se to isto žito dovede u našu zemlju pa ga mi opet imamo jevtinije nego da ga ovde kupimo dinar po jednome kilogramu, onda sami možete suditi kakav je to zakon i da li takav zakon treba i dalje da postoji. Ja sam jednom prilikom pričao sa ovoga mesta da se u Zadru ova naša pšenica kao i naše brašno prodaju po 1.70 dinara dok se kod nas odmah pokraj Zadra, u jednom susednom mestu prodaje po 3.50 dinara. Eto vam, gospodo, kako može da se oduševi taj narod i zato je i tačno ono što je kazao g. Ministar Srškić: da Italija dovozi hranu brodovima, da je baca na našu granicu i tako podmićuje naše građane. Ali vlada nije smela dopustiti da do toga dođe. Nije smela dopustiti da Italija dobije prilike da ovako što radi. Ali pod ovakvim zakonom razume se da se tako što moglo da dešava, jer narod nije imao čime da kupuje a Italija je davala to i jevtino. Zato rekoh da je ovo i jedna sramota za našu narodnu čast pa se stoga ovaj zakon što pre treba da ukine, da ga sasvim nestane. Ja sam kazao kad se ovaj zakon ne bi ukinuo da ne bih mogao glasati za proračun današnjoj vladi. G. Ministar trgovine izjavio je svečano da će ukinuti taj zakon i da će to učiniti u što kraćem roku i da će dopustiti parlamentarnu anketu svrhu ovoga zakona. Zato mi i očekujemo da vidimo hoće li on iskupiti svoju reč i kad će to da bude. To je jedna rana koja tišti, gospodo, neću da upotrebim reč pasivne krajeve, koja tišti Primorsku banovinu pa onda jedan deo Savske banovine, Goru i jedan deo Hercegovine. Narod iz tih krajeva moli da se što pre oslobodi od tegoba toga zakona.

Druga je teškoća za Primorsku banovinu u zaštoju izvoza vina. Dokle Vi, gospodo, u ovim bogatim žitorodnim krajevima možete na Vašim oranicama da sadite i sejete po Vašoj miloj volji, jer je ta zemlja razrađena i daje svega, dotle u Primorju 5 km. uz morskobalu zračno može da uspeva samo vinova loza i maslina. Preko te linije ona neuspeva, tamo je stočarstvo. U toj zoni ima zasađeno oko 100.000 hektara vinove loze, oranica ima oko 138.000 hektara, livada ima tek 10.000 hektara, vrtova ima 37.000 hektara, pašnjaka i pustoši, krša običnog, oko 600.000 hektara, a šume ili onako malo grmlja ima oko 300.000 hektara. Kako vidite, to je sva ta plodna zemlja i sva je plodnost u zemljištu koje iznosi oko 100.000 hektara vino, grada. Ko je putovao iz Sušaka prema Splitu, ko je došao ispod Šibenika blizu Trogira do mesta Rogoznice, mogao je da vidi, da tamo nema ničeg drugog nego samo golog krša. U tom golom kršu dubi onaj seljak jamu, nosi iz daleka zemlju i zasađuje lozu. I tako je sav taj kraj više manje zasađen lozom. Tu ne može da raste ni pšenica, ni zob, ni šećerna repa, niti ma šta drugo. I sad, gospodo, dolazi do ovoga:

pobrao je taj nesretni seljak to grožde. Sad dolazi Zakon koji kaže:

„Vinogradari Dalmacije i Hrvatskog Primorja sa svima ostrvima i kastavskim srezom kad toče vino sopstvene proizvodnje sa sopstvenog zemljišta, ako to točenje ne traje duže od 20 dana ne plaćaju za ovo nikakvu taksu.

Početak ovakvog besplatnog točenja mora se prijaviti na tri dana ranije nadležnom odeljku Finansijske kontrole pretstavkom ili saslušanjem na zapisnik za koje se ne plaća nikakva taksa. Po ovim pretstavkama izuzetno od čl. 2. tač. 1. ovog Pravilnika izdavaće im dozvolu bez takse za 20 dana besplatnog točenja vina nadležni odeljci finansijske kontrole, koji su dužni voditi i nadzor nad pravilnom primenom ovog propisa. Ako bi ovakvi vinogradari želeli produžiti točenje i preko roka od 20 dana, moraju to prijaviti vlastima za izdavanje redovnih dozvola za točenje i plaćanje točarinske takse iz drugog stava, četvrte napomene, tarife br. 62.

Znači, gospodo, da taj seljak ne može da prodaje vino slobodno, nego samo za 20 dana. Ako on za tih 20 dana ne proda, ne može više da ga prodaje besplatno, nego mora da plaća takse iz čl. 62 ove tarife. U žitorodnim krajevima, gospodo, vi možete vašu pšenicu, izuzev žitnog zakona, vi ste mogli da prodajete kad ste hteli kravu, kad ste hteli konja, i kad ste hteli sve ostalo, niko vam nije smetao. Ali, za nas, za ove nesretnike, ne može tako da bude. Oni ne mogu to svoje vino da prodaju nego moraju ako žele 20 dana da prodaju, da sastave zapisnik ili prave molbu, da im se to dozvoli. Eto vidite, gospodo, u kakvim se prilikama nalazi taj nesretni seljak i koje on muke muči.

Ali da kruna tih patnji njegovih bude jača dozvolila je vlast da se može prodavati i preko toga vremena i onda plaćate taksu. I šta se sada desilo, desilo se da u gradovima vinorodnim, oni koji imaju para plaćaju tu taksu i oni su na najlepšim položajima otvorili prodavnice vina, kupujući to vino od seljaka, koji tu taksu ne može da plati, a prodaju ga za 3 i 4 dinara na njihove vlastite oči, koristeći se zaradom na njihovim leđima. Međutim, pre je svaki seljak mogao prodavati slobodno. Danas se sa ovim zakonom, uz sve to što nema slobodne prodaje vina, još predviđaju ovakve zakonske strogosti, tako da se taj čovek potpuno srozao i potpuno propao. I onda se još pita, zašto je taj narod nezadovoljan, zašto govori protiv vlasti i što se buni protiv vlasti? Pa, gospodo, između praznog želudca i patriotizma nema nikakvog sklada. Prazan želudac, nemojmo se varati, ne može da viče: Živela Otadžbina. Te reči je rekao veliki Masarik — one nisu moje.

Na ove zemlje pre rata naš seljak nije plaćao, može se reći, gotovo nikakav porez. Čist prihod od oranice po hektaru bio je 7 kruna. To se smatrao čist prihod; kod livade bio je 11.96, kod vrtova 9.08, kod vinograda 10.07, kod pašnjaka 0.28, a kod šuma 0.62. Od ovoga čistog prihoda plaćala se tek $\frac{1}{5}$ poreza. To je, gospodo, bilo ništa. Danas onaj nesrećnik našao je 10, 20 ili 100 hektara vina, spremio ih je u konobu, ne može da ih proda u jesen, a dolazi mu ovršni organ i traži da plati 5—10.000 dinara, međutim sve vino mu ne vredi tih para, toliko mu je nametnuto poreza od prihoda. On to ne može da izdrži. (Glasodi: Ne može biti toliko). On ne gleda na titule, da li je to plaćanje banovini ili opštini, a ja ću vam navesti primera, gde ima seljaka koji plaćaju i po 60.000 dinara poreza.

Neko na primer iz Dalmacije odvozi u Zagreb vagon vina da ga proda, a da ga sam toči, koliko mislite da unapred mora da plati točarine i opštinskog i banovinskog prireza? Ništa manje od 50—60.000 dinara. Dakle, mora u džepu da ima gotovih para 60.000 dinara, da može da proda vagon vina, a kad bi imao 60.000 dinara, sigurno ne bi išao da prodaje to vino. (Jedan glas: To je trgovački posao).

Eto vam gospodo kakvo je stanje dole a kad uzmete k tome da sad u ovo doba svi ti krajevi ne mogu da prodadu ništa, da ne mogu da nađu zajmove nigde, sve su banke zatvorile svoje kase, da ih svi trgovci teraju za dugove, da ih banke teraju za dugove, da Narodna banka ne daje nikome kredite i da se danas prodaje svaki metar svakoga seljaka u tim krajevima i ide sve na dražbu. I pitamo se, gospodo, odakle nezadovoljstvo u narodu. Pa eto ne treba dalje da govorimi.

Ne možemo, gospodo, ovako dalje ići, a mi svi govorimo o nekakvom patriotizmu, govori se o osnivanju stranke, govori se o krizi, ali niko nije predložio kako će se ta kriza rešiti i na koji način brzo pomoći ovom našem narodu.

Očaj gospodo, u narodu je veliki. Ima ona latinska kvi cito dat bis dat — ko brzo daje dva put daje, i mi moramo da pomognemo, može se i bez davanja pomoći seljaku, ali treba znati pomoći. Zato moramo ga i mi brzo pomoći da bi ga dva put pomogli. Ali ako mi propustimo i u Narodnoj skupštini bude nas 60—70 govorilo i predlagalo a niko konkretno ništa ne učini, onda smo mi, gospodo, pogrešili, onda smo mi podbacili, Narodna skupština za narod nije ništa učinila.

Jedno je treće zlo koje tišti Primorje i primorske krajeve, jeste kriza parobrodarstva. Onaj koji zna šta je more i koji je na moru živeo može samo da zna šta znači parobrodarstvo i šta znači parobrodarstvo za našu privredu i šta znači more u kulturnom životu jednoga naroda. Mi smo imali, gospodo, u Finansijskom odboru velike debate o tome i moram tužna srca da konstatujem i da izjavim da smo naišli na nerazumevanje i to tako veliko nerazumevanje, da bi rađe mogao da kažem da je to potpuno neznanje ili prikazivanje nečega o čemu se ne zna igrajući ulogu tobože kao da se znade. Kad se govori o pomorstvu, gospodo, onda se to uzima samo onako da mi podupiremo jedan deo, jednu provinciju, a to se nas žitorodnih krajeva ili krajeva koji nemaju veze sa morem ništa ne tiče. Kad bi mi stajali na tome stanovištu, kao što je rekao jedan gospodin od kolega d-r Šurmin, onda što bi pravili te železnice do mora, čemu Umska pruga, čemu Jadranska pruga, zašto bi pravili te železnice kad ne bi našem moru davali nikakve važnosti i kad o njemu ne bismo vodili računa. Svi narodi koji su se bacili na more postali su veliki i bogati, mala Holandija, koja ima mnogo manje morske obale nego mi, gospodari kolonijama i jednim delom sveta i velikim bogatvom raspolaže u svojoj zemlji. Ja ću, gospodo, budite strpljivi da brojkama dokažem da vidite koliko druge države troše na svoje pomorstvo, kolike milione bacaju nesrazmerno onome što mi trošimo. Ali zašto?

To je, gospodo, i jedno socijalno pitanje. Time se izdržavaju ljudi, time se izdržavaju obitelji, time se koristi naša trgovačka mornarica, koja nije pasivna, jer ona, gospodo, milijone nosi u zemlju. (D-r Budislav Anđelinović: To je samo pitanje Dalmacije). To se ne tiče samo naše Dalmacije, ako budemo shvatili šta je more. Srbija se borila vekovima da dođe na

more, a sada, gle, čudimo se tome moru, nećemo da dodemo do njega.

Naša trgovačka mornarica, gospodo, deli se u glavnom u jedrenjače, motore i parobrode. Jedrenjaci kao i motori pripadaju u glavnom obalnoj plovidbi. Jedrenjaka ima 700 ili ukupno oko 10 hiljada bruto tona. Nas naročito interesuje stanje parobroda u našoj trgovačkoj mornarici. Od 114.719 bruto tona u godini 1920, koje je imala naša trgovačka mornarica, do kraja godine 1930 narasla je na 208.861 tonu ili za 182% više. Krajem 1930 godine bilo je 36 brodar-skih preduzeća sa 167 jedinica, od kojih je otpadalo na dugu ili okeansku plovidbu 66, na veliku obalnu ili mediteransku plovidbu 12 i na malu obalnu, ja-dranska plovidbu 89. Na svima ovim parobrodima bilo je uposleno 4.300 lica. To znači, gospodo, 4.300 obitelji nalaze svoju hranu i svoje utocište na tim brodovima. Od njih je 178 zapovednika parobroda, 273 časnika palube, 425 časnika stroja, 67 radiotele-grafista, 1259 momčadi palube, 1.364 momčadi stroja i 734 momčadi opšte službe ili ukupno 943 časnika i 3.357 momaka. (Jedan glas: To su sve pomoćne trupe). Najveće parobrodarsko društvo po tonaži je Jugoslo-venski lojd, koji iznosi 44% sveukupne tonaže naše trgovačke mornarice, pa sledi Dubrovačka sa 14%, Jadranska sa 7%, Prekomorska sa 7%, Oceanija 7%, Progres 4%, Topić 3%, Slobodna plovidba Du-brovnik 2 $\frac{1}{4}$ %, 12 raznih preduzeća, koja zajedno daju 11%, tako da na svako dolazi od najmanje 0.3% do najviše 2% i 14 raznih preduzeća, koja sačinjavaju zajedno preostalih 0.5% celokupne bruto tonaže. Po broju parobroda najveće je društvo Jadranska plovidba. Po uposlenju osoblja na prvom mestu stoji Jadranska sa 1.119 lica, a zatim slijede: Jugoslovenski lojd sa 974, Dubrovačka parobrodarska plovidba sa 520, Oceanija sa 240, Prekomorska sa 160, Progres sa 116, Prvo dalmatinsko trgovačko društvo 88, Topić 84, dok sva preostala društva uposljuju između 20 i najviše 60 lica.

Gospodo, ove brojke iznose nam pravu stvarnost o kojoj moramo da vodimo računa.

Kad uzmete da sa ovim živi najmanje 20.000 ljudi, onda ta, gospodo, potpora parobrodarska isto-dobno rešava jedan socijalni problem u našoj zemlji, a osobito da su baš te obitelji i ti mornari iz ovih kra-jeva, gde ne može ništa drugo da se zaradi, jer je tu goli krš, jer je tu more i gde nema drugoga izlaza. Kada bi bilo slobodno putovati u svet, kao što je pre bilo, onda ni pola jada da bi naši mornari zara-đivali, jer bi naši mornari našli posla kod Engleza i Amerikanaca, ali kad je kriza i tamo a osim toga tamo su ograničenja i ne može da se ide, te onda naši ljudi moraju da sede skrštenih ruku, moraju da gle-daju to more ili da gledaju te parobrode na kojima će naći zaposlenja. Na žalost kriza je zahvatila svetsko trgovačko parobrodarstvo, pa je morala da zahvati i naše parobrodarstvo. Vi ste videli kod ovih velikih preduzeća da je većina ovih parobroda baš među onima koji plove preko Okeana i da je tu zaposleno najviše sveta. A danas taj svet mora da stoji skrštenih ruku i da gladuje, jer ne nalazi od države dovoljno potpore.

Da vidite gospodo, koliko druge države imaju tonaže i kako su one došle do toga samo sa potporom državne vlasti, jer država znađe šta znači more. Uz-mite samo Grčku koja je svršetkom rata imala 141.000 tona; bila je manja od nas, a danas ona ima 1,400.000 tona. Toliko ima Grčka trgovačka mornarica, a mi

imamo svega skupa 380.000 tona. Eto, gospodo, vidite kako se mala i slaba i ekonomski nerazvijena Grčka prema nama digla, ali zato ćete videti malo doznije koliko ona prima potpore od države.

Italija ima 2,800.000 tona parobroda pod parom i 560.000 tona pod Dizelovim motorima. A sada slu-šajte, gospodo, dalje Italija daje redovito potpore raz-nim društvima 620,000.000 dinara. To je redovna potpora. Onda je povisila potporu svima društvima i plaća društvu „Pulja“ — a to je društvo koje pravi plovidbu uz dalmatinsku granicu i pristaje u svima dalmatinskim gradovima, a ne prevozi niti kučka, niti jedno kilo robe, ali svakog dana ti parobrodi pri-staju u naše luke samo da se vidi njihova zastava u našim lukama, da oni prave propagandu i da deluju na naše pučanstvo.

Osim ove redovne potpor povisila je Italija zbog brodar-ske krize društvu „Pulja“ potporu od 16,900.000 na 19.960.000 lira, društvu „Navigazione Liberata Triestina“ od 8,500.000 na 12,900.000, društvu „Adri-ja“ — to je parobrodsko društvo na Rijeci, u kome ima i mađarskog kapitala, za koje doprinosi mađar-ska država — od 6,900.000 na 10,150.000 lira. Tako da subvencije što ih Italija daje svome brodarstvu iznosi preko 1.000,000.000 lira.

Gospodo, ako uporedite našu tonažu sa 400.000 tona, i subvenciju koju dajemo mi prema sadanjem budžetu u iznosu od 50,000.000 dinara, sa tonažom Italije od 2.800.000 tona i subvencijom Italije od 1.000,000.000 lira, što čini 3 milijarde dinara, onda vidite u kom razmeru podupire Italija svoje brodar-stvo, a u kom razmeru mi podupiremo naše brodarstvo. I ne samo to, nego Italija za svaki stari brod, koji je stavljen van trgovačkog prometa, a koji je preko 25 godina vršio preo-okeansku plovidbu, odnosno za svaki nov parobrod koji zamenjuje stari van prometa 25 lira po toni, naime nagrade. Osim toga ima u Ita-liji novčanih društava, koja daju hipotekarne zajmove na parobrode, jer se svaki parobrod koji je upisan u nekoj luci kao nekretnina. I to daju se hipotekarni zajmovi u visini od 75% vrednosti brodova. A to sve samo u cilju da se kupuju ili prave novi brodovi.

Eto vidite, gospodo, kako Italija podupire svoje parobrodarstvo, ali ne samo zato što bi htela da ga potpomogne nego u isto doba da zagospodari i na ovoj drugoj strani Jadranskog mora, kao i zato da bude gospodarica u Sredozemnom moru.

A sada da vidimo kako manje države podupiru svoje parobrodarstvo. U Engleskoj koja ima 20,369.000 tona i u Americi koja ima 13—14 miliona tona neću da govorim. Spomenuću Dansku, koja ima 750.000 tona, Norvešku sa 2,500.000 tona, Švedsku sa 1,200.000 tona i Španiju sa 1,500.000 tona. Sve te države podu-piru vrlo izdašno svoje mornarice. Eto vidite kako ove manje države stvoriše ogromnu mornaricu, koja im daje bogastvo, jer odkad su se ove države razvile na moru, otada su i postale bogate i moćne. Engleska dok nije potukla Španiju na moru, odnosno dok je Špa-nija bila gospodarica na moru, nije bila ni izdaleka ovako moćna kao što je danas. Tek kad je Engleska razvila svoju zastavu po svim morima, postala je gospodarica sveta. Međutim mi ne možemo da idemo tako daleko, nego hoćemo da razvijamo našu morna-ricu onako kao što to odgovara našoj snazi i značaju države na moru, kao što to odgovara pomorskom životu našega naroda od jedne hiljade godina unatrag.

Naša mornarica ne datira od juče. Pa gde je naša Dubrovačka, gde je Kotorska mornarica, koje su

živele i u ono doba davale života i značaja našoj obali na ovoj strani, koje su podržavale i nacionalnu svest i koje su napokon doprinele, da smo se — može se reći — i nacionalno sačuvali. (Jedan poslanik aplaudira).

Četvrta rana, gospodo, koja tišti naše Primorje, jeste još jedan ugovor, što je naša država sklopila sa francuskim društvom „Tuniski fosfati“ ili novim imenom „Dalmatien“. To društvo dobilo je pusto bogatstvo od naše države, dobivši badava 26 hiljada vodenih konjskih snaga reke Krke, i to badava! Naša država za to nije dobila ništa! Dozvolila je da italijansko društvo „Sufid“ proda francuskom društvu, da italijansko društvo primi 273 milijona dinara i da ih stavi u džep, a naša država potpisala je ugovor i darovala ta svoja prava. I to francusko društvo iskorišćuje 100 hiljada konjskih snaga na reci Cetini i 26 hiljada na reci Krki obavezavši se, da će u roku od 5 godina doterati i svake godine postepeno proizvesti za milijardu kilovata sati energije.

Međutim šta je to francusko društvo učinilo? U Šibeniku zatvara sve radione i otpušta sve radnike i činovnike, i već je godina dana da ne radi ništa. Vrednost ovoga imetka ovih 26 hiljada konjskih snaga što ima, kad računate da se u svetskoj trgovini jedan KW računa 700 švajc. franaka, pomnožite to sa 26 hiljada puta, — to iznosi nešto oko 70 miliona. I, gospodo, naša država od toga ne prima ništa, premda u ugovoru stoji, da će francusko društvo izgubiti koncesiju, ako ne bude izvršavalo tačke ugovora. (Jedan poslanik dobacuje: To je isto i kod Omiša!) I kod Omiša ista stvar.

Ja sam na to upozorio G. Ministra trgovine i on je odgovorio, da nije on sklopio taj ugovor, nego Ministar finansija. Međutim to spada u njegovu nadležnost i obećao je, da će se informisati, šta je na stvari. Bez obzira na to šta će G. Ministar da odgovori, ja kažem, da je ovo jedno krupno pitanje i da bi Ministar trgovine morao da o ovome povede računa i da zatraži od francuskog društva „Dalmatien“, da izjavi, hoće li da radi, da uposli naših 800 radnika, koji su tu radili i 30 činovnika, ili ne. Ako neće francusko društvo da radi, ima sijaset drugih društava, koja se natječu i koja će odmah započeti radom i uposliti naše radnike. (Aplaus)

To su sva pitanja, gospodo, o kojima bi Vlada morala da vodi računa. To su sve pitanja ekonomsko-gospodarske prirode. Mi govorimo o krizi, a pusto bogastvo, milione puštamo iz ruku, da se drugi koriste, ili eventualno da ne vrše, ili ne ispunjavaju ugovore, u kojim bi ugovorima ostajali milioni kod naše privrede i u rukama našega seljaka. Eto takođe jednog načina rešenja krize, ali o tome se niko ne brine i niko ne vodi računa.

Nego, gospodo, kad je baš reč o tome, kako bi se dala rešiti momentano kriza i kako bi se naš seljak spasio od progona banaka, od progona ovršnih organa i svih onih, koji ga hvataju momentano za grlo, — jedna je stvar, koja možda u široj javnosti ne zvuči najlepše, ali mi koji imamo da rešavamo sudbinu našega naroda i da mu pri tome pomognemo, mi moramo isto tako gledati u oči i ono što možda nije čak ni Vladi milo, mi moramo da ističemo. Ovde se ne govori kroz prozor, i svaki govornik iz ove Skupštine ne govori za publiku, niti da se čuje njegov glas na ulici, nego govorimo ovde kao braća i prijatelji, iznosimo načine da rešimo one teške probleme u korist našega naroda, kako se svima nama čini da je najkorisnije i najbolje.

Niko neće jedan drugom da podmeće nogu ili da jedan drugom ometa poslove, nego idimo svi složno da

učinimo nešto za naš narod bez obzira gde se on nalazio: ili on bio u Bitolju, u Ljubljani ili na Primorju ili na Dunavu. (Glasovi: Tako je!) Kad se govori o tome, onda ja mislim da ne bi bilo zgorega da se pozabavimo onom rečju „moratorijum“, koja zvuči možda nesimpatično nekima, i koja možda nije svakome ugodna, ali momentano da naš seljak ne prodaje svoju imovinu, zadnji komad svoga blaga, da mu se ne prodaje zemlja, da mu se ne prodaje kuća. Ja mislim da ne bi bilo zgorega da se moratorijum uvede za unutrašnja plaćanja, a prema inostranstvu moramo ispunjavati svoje obaveze. Ali što se tiče unutrašnjih obaveza, mi moramo jedan drugoga pričekati, i narodu koji je u nevolji da pomognemo. Taj unutrašnji moratorijum ne bi škodio nama. Da li će se plaćati 6 meseci pre ili posle, naši unutrašnji verovnici neće zbog toga izgubiti glavu. Eto, gospodo, o tome pitanju ja mislim da ne bi bilo zgoreg da se Narodna skupština pozabavi i da oni koji znadu da ova kvi tereti kod naroda i u pojedinim krajevima postoje, držim da bi to pitanje trebalo malo dublje pretresti. To se zna i to treba prostudirati, jer to dovodi možda i verovnike u neki neprijatan položaj. Ali ako se može naći sklad između verovnika i dužnika, rešenje toga pitanja pomoglo bi našem seljaku.

Pošto je vreme na izmaku, mnoga su se gospoda dotakla jedne mere koja mnovo tišti, a to je pitanje kamata. Kod nas postoji građanski zakon, fundamentalni zakon da niko ne može uzeti više kamate od 6%, a međutim kamata se uzima po 10—20—30 pa i 40%. Ne vidim zašto se ne bi taj zakon kad već postoji protegao na celu državu? Zašto ne bi Ministar finansija ako mu je teško da se taj zakon protegne, ne bi izdao naredbu da se više ne može opterećivati pojedinac prilikom zaključivanja zajmova sa više od 6%. Ovako je nastalo bezglavlje, nastala je otimačina imovine nesrećnoga seljaka.

Što se tiče političke strane proračuna, ja stojim na stanovištu narodnog i državnog jedinstva. Mi smo to gospodo, u Dalmaciji i ranije na tome gledištu stajali, dok se ovde treba zakonom da provada. Mi smo o tome čitavu literaturu napisali, pisali smo o tome pre 40 godina u svojim časopisima i novinama i brošurama, razvijali smo i slikama agitaciju o toj ideji, da je ona tek pred rat bila gruvanjem topova zamukla. Ali događajima parlamentarnoga života našega nešto je bilo pomutilo, ali posle 6 siječnja došlo je ono što je Dalmacija decenijama pripovedala. Ja mislim da se u tome svi slažemo. Pa kad smo se u tome glavnom principu složili, onda drugi pogledi nisu ništa drugo nego sukob interesa. Svaki na sebi navlači biljac. Svaki grad hoće da za sebe ima, svaka banovina hoće da za sebe ima više od njenih suseda, ali to nije nikakvo zlo. A glavno je da smo složni i da smo braća i da smo jedinstveni, a drugo sve će se dobro velim urediti i svršiti. Kritika sviju nas nije na drugo nešto išla i bila je dobronamerna i sve što su govorili naši predgovornici od kojih je neko malo jače i žešćim tonom govorio bile su dobronamerne kritike i sve treba uzeti kao bratska upozorenja na ono što ima da se ispravi. Ako budemo tako išli u provođanju narodnog i državnog jedinstva do krajnosti i u svojim odnosima budemo imali velike snošljivosti onda je naša generacija izvršila svoj zadatak, a oni koji iza nas dođu izvršiće dalje svoju zadaću.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč Josip Stazić.

Josip Stazić: Gospodo narodni poslanici, ovo je prva jugoslovenska skupština koja pretresa državni budžet Kraljevine Jugoslavije. Mi smo, gospodo,

presretni što ćemo glasati za ovaj budžet omogućujući Kraljevskoj vladi da provede politiku od 6 januara koja je aktima Kraljevske vlade od 3 oktobra 1929 godine i aktima od 6 septembra 1930 godine i aktom od 3 oktobra 1931 godine uzakonjena.

Gospodo, pre nego što se odlučim da za ovaj budžet glasam, ja mislim da je svaki od nas ispitao svoju svest i ocenio ovaj budžet u njegovoj najvažnijoj proceni, a to je da li je ovaj budžet stvaran i da li je on faktička potreba državnog života za jednu godinu dana. Gospodo, apsolutne stvarnosti u jednom budžetu ne može biti. Ali sastavljači budžeta, svi kolektivni faktori koji deluju na jednom budžetu oni gledaju da poluču maksimum stvarnosti jednoga budžeta. Ja držim da je i Kraljevska vlada i svi oni koji su pomogli Kraljevsku vladu oko izrade ovoga budžeta, a i sam Finansijski odbor koji je sastavni deo ovoga tela i izabran po ovome telu, da je on iscrpeo svu svoju snagu da ovaj proračun postigne maksimum svoje stvarnosti. Ali zato, gospodo, i nama pa i meni koji verujem u to, nama je svima ovde dozvoljeno da damo naše poglede na sam budžet. Ja, gospodo, neću ulaziti u sitnice, jer su gospoda predgovornici iscrpno pretresli budžet i kao što sam rekao dobronamerno, ali meni pada u oči da je usled ovih teških privrednih prilika Kraljevska vlada i Finansijski odbor sastavili ovaj budžet u znaku štednje.

I, gospodo, ovim budžetom predviđaju se sniženja od davanja pojedinih poreza. Meni je upalo u oči, da je zemljarina, koju plaća ove vrste poreze 90% naših državljana snižena u ovom budžetu samo za 100 miliona, dočim, gospodo, ako pogledate poreze tako zvane društvene poreze, onda vidimo tamo da je to sniženje učinjeno za 50%, dakle 80 miliona.

Gospodo, mi znamo svi dobro kako zakon predviđa oporezovanje prve vrste i oporezovanje druge vrste porezovnika. Vi znadete, gospodo narodni poslanici, da se zemljarina u postojećem zakonu odmeruje po jednome ključu procene podeljena na rudine. I ta procena učinjena je onda kad je kukuruz bio tri dinara, a pšenica pet dinara, i sad ovo sniženje na onu porezu čini mi se premaleno prema sniženju koje se predviđa na društvene poreze. G. Ministar u svome izveštaju obrazložio je ovo, ali ja se nisam mogao zadovoljiti sa ovim obrazloženjem. Ja verujem da ima tvornica, da ima fabrika i preduzeća, koja su strahovito pogodena, ali imade njih koje stoje baš u ovim teškim privrednim prilikama u jednoj povoljnoj konjunkturi. Ja kažem da je to već svima nama dobro poznato da se javno govori svuda i na svakom mestu da tvornice, i banke prave svoje bilanse odnosno da vode svoje knjigovodstvo u tri primerka. Kažu jedno za dioničare, jedno za svoje verovnike, a treće za državu, odnosno za podlogu za oporezivanje. I kad mi to znamo što je opće u narodu i kad znamo da ima i nesavesnih pojedinih činovnika koji su činovnici Ministarstva finansija pa za pare sastavljaju te bilanse po kojima se oporezivanje vrši, ja neću pledirati da se ova stavka izmeni, ali samo molim G. Ministra finansija da ovo što se u narodu javno govori, da vam skrenem pažnju i da ovo prestane u narodu da se govori, ako je to faktički. Ako je ta poreza pravedno izražena i ako su sve banke i poduzeća pravilno oporezovana, e onda gospodo ja kažem odobravam to, ali ako tu imade kako se kaže neke malverzacije, jer znate kako dolazi direktor banke pred činovnika za oporezivanje, on ima veze i prijateljstvo i zato on stoji pred njime malen i veruje njegovim razlozima. Ja molim g. Ministra finansija da ulije i veru u moć u svoje činovništvo da oni imaju pred

očima isključivo državni interes kad vrše oporezivanje. Ovo je, gospodo, što sam imao reći u tom pogledu.

Gospodo, u pogledu opšte štednje ne slažem se s tim, da se samo snizi činovnicima plaća, nego, gospodo, ja mislim, da je bezuvjetno trebalo predvideti i redukciju nepotrebnog činovništva. Ja ne kažem u ovim teškim prilikama da se učine generalno, ali, gospodo, mi znademo, da imade kontraktualnih činovnika, koji imaju vrlo lepu egzistenciju i oni se, ipak, nalaze u službi na teret državnog budžeta. Ovo, gospodo, govorim sve dobronamerno.

Gospodo, ne slažem se, takođe, sa ovim štednjama, koje su predviđene Finansijskim zakonom a tiču se ukinuća pojedinih škola. Ja znadem, da se ovim neće polučiti bogzna kakav efekat u štednji. Gospodo, to su činovnici, većim delom, i ako budu bačeni na ulicu, a većina imade preko 10 godina službe, ja ne znam, ko će to moći izvršiti. Mali su materijalni rashodi za izdržavanje tih škola. Ja mislim, da mi trebamo da reduciramo samo one škole, koje su faktično nepotrebne. Ali one škole, koje su potrebne, te ne smemo reducirati. Gospodo, zabolelo me je, kad sam pročitao kao učitelj, da u ovome budžetu vidim, da je kao pomoć siromašnim krajevima za gradnju škola predviđeno 1 milion 200 hiljada dinara. Gospodo, to je tako malo, da bi mogli prosvetu nazvati prosjakom.

S time bih ja iscrpeo moje poglede na ovaj budžet, ali gospodo, ja sam prinudjen da ovde kažem nešto i o mojim političkim pogledima. Mi smo ovde u ovome domu razočarani. Ja i moji drugovi koji smo birani na jednoj listini, očekivali smo, da ćemo našu kritiku voditi dobronamerno ovde i da nećemo ovde nikoga provocirati a najmanje da ćemo govoriti kroz prozore Narodne skupštine na sokaku. Gospodo narodni poslanici, ali vidite, mi smo to ovde doživeli, i od kog smo to doživeli? Doživeli smo to od onih ljudi, koji su imali tu sreću, da su bili Kraljevski ministri. Kad mi, gospodo, ocenimo današnji govor našeg uvaženog druga Andelinovića, koga nema ovde, a ja bih voleo da je tu, (Jedan glas: Čuće on to!) onda mi, gospodo, dobivamo pojam, da su on i g. Dr. Nikić, kao dva bivša ministra u ranijim vladama, ovde hteli da, kao glumci, tragi-komediju, koju su oni sami pisali, sami ovde odigraju, uz pomoć nekoliko ljudi, koji ne znaju, zašto to čine.

Ja, gospodo, ovde nisam nikad očekivao, da će se naći ma i jedan narodni poslanik, a još manje bivši Ministar, i da će moći ovde u Narodnoj skupštini da kaže, kako ovde ima nas Hrvata raznih dlaka. Gospodo, i ja se volim služiti izrekama i figurama, ali koliko je taj gospodin izrekao ovu figuru neukusno, i neinteligentno, to ocenite sami, gospodo. Ja ne znam, šta je mislio gospodin naš drug i bivši Ministar ovim, ali, gospodo, zašto nije on kazao, od koje je on dlake. Gospodo, ja odbijam i to najodlučnije odbijam ovde u Narodnoj skupštini, da ovde ima, sem ako je to on sam, da ovde ima Hrvata u Narodnoj skupštini po dlakama. Ovde su, gospodo narodni poslanici, Hrvati po svome rođenju i prošlosti, po svemu osvedočeni Jugosloveni. I, gospodo, kad mi ovo sve gledamo, i kad čitamo dosadašnji govor g. Dr. Grga Andelinovića, onda, gospodo, kad pogledamo na njegov život, jer je on i sam utvrdio, da je bio jedan reakcionalni Frankovac, a odmah zatim da je uskočio u ekstremne Jugoslovene, onda mi dobijamo na osnovu svih tih psiholoških činjenica pojam, da je g. Dr. Grga Andelinović dvojnjak. Pa kad treba da glumi jedno, on glumi kao Grga Andelinović broj jedan, a kad treba da glumi drugo, onda glumi drugo, a to je Grga Andelinović broj dva.

Ja, gospodo, ovde imam puno poverenje, da je ova naša Vlada jugoslovenska, i kad ne bih imao to poverenje da je ona jugoslovenska, i da ona ne vodi jugoslovensku politiku onda, gospodo, ja ne bih bio časan čovek kad bih ostao i jedan čas u ovome domu. I mi, gospodo, vidimo da se ovde nešto promenilo. Mi vidimo ne samo da ovi ljudi, koji su birani na istom programu, za narodne poslanike, i na istoj listi, vidimo ne samo da oni nisu ostavili ovaj dom, nego ga još provociraju, i ovde izazivaju. Ja, gospodo, neću ulaziti u sve ono, što su oni doticali, jer ja ne ulazim u ocenu o slobodnoj štampi, ali smem da utvrdim, da za nas ovde narodne poslanike, može biti potpuna sloboda štampe. Ali mi nismo sami, gospodo. Mi smo svi svesni, da je tu i država ali ja, gospodo, smem smelo da tvrdim, da je bila u sili slobodna štampa, kad su bili izbori, da ova gospoda, koja su govorila ovde o slobodnoj štampi, ja sam duboko uveren, da ona ne bi nikad došla u ovaj dom.

Ja, gospodo, brišem ljagu takode sa gospode Ministara koji su po rođenju Hrvati i u ovoj jugoslovenskoj Vladi, ja brišem ljagu tu koju su gospoda ovce nabacila i kako da kažem nazvali ih Hrvatima svoje vrste. Ja, gospodo, ovde kažem da je ovo što mi gledamo od ovih ljudi tako komično a i tako tragično da nema ni jednog čoveka koji to ne osuđuje i, gospodo, ja vam ovde otvoreno kažem, ta gospoda sa ovoga mesta na sokak buru seju, ali neka budu uvereni da će tuču brati. Zato, gospodo, ono što je izazvalo stvarnu kritiku, stvarnu ocenu, to je lepo i to se može primiti, ali, gospodo, ovde biti neozbiljan, ovde činiti ovakve provokacije, ja to, gospodo, ne mogu hladno gledati i prelaziti preko toga i kažem da ih ne smatram svojim drugovima. Ja, gospodo, izjavljujem da ću unatoč toga što sam dobronamerno kritikovao ovaj budžet uza sve to glasati za njega u načelu. (Odobranje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Dragić Šelmić.

Dragić Šelmić: Gospodo narodni poslanici, budžet državni za 1932-33 godinu pred Narodnom skupštinom je na odobrenju i Narodna skupština o njemu vodi načelnu diskusiju. Kao poslanik seljak neposredno iz naroda uzeo sam reč da kažem ono i onako što o ovome budžetu mislim, da iznesem pored svog mišljenja i mišljenje građana dotičnog sreza koje imam čast predstavljati a neću se prevariti ako kažem mišljenje većine seljačkog naroda. Protiv budžeta nemam ništa, i smelo tvrdim da niko ništa protiv budžeta nema; samo treba videti da li taj budžet odgovara snazi naroda i platežnoj moći njegovoj. Državni budžet za 1931-32 godinu iznosio je 13 milijardi i 610 miliona. Kraljevska vlada kad je sastavljala budžet za budžetsku godinu 1932-33 godinu imala je na umu teško stanje u zemlji i državni budžet smanjila za 1 milijardu i 810 miliona i predložila Narodnoj skupštini budžet od 11 milijardi i 400 miliona na odobrenje. Finansijski odbor Narodne skupštine nije se zadovoljio ovim smanjenjem, već je budžet smanjio za 129 miliona i predložio Narodnoj skupštini da se budžet državni odobri u sumi od 11 milijardi i 271 miliona.

Gospodo narodni poslanici, i ako je od strane Kraljevske vlade i Finansijskog odbora budžet državni smanjen za 1 milijardu i 939 miliona, ipak je ovaj budžet prema snazi i platežnoj moći naroda veliki, a naročito prema staležu seljačkog naroda. Gospodo, ovaj i ovakvi budžet seljački narod mogao bi podneti i podnositi da su cene njegovih proizvoda onakve kakve su bile pre 4-5 godina. Ali sad kad su cene njegovih

proizvoda pale sa 100%, kad seljak ne može ni zašto da uzme paru, kad ono malo što ga seljak ima ne pretstavlja mu nikakvu vrednost, jer sve vrste stoke, vino, rakija i žito ne pretstavlja nikaku vrednost pa ga imao ili ne. I kad je seljak zadužen u vreme kad je cena njegovih proizvoda bila velika, onda je ovaj i ovoliki budžet veliki i treba ga smanjiti, a narodu što bržim putem pružiti mogućnost za što lakšu otplatu njegovog duga i kamate. Na taj način omogućiti mu dalji život i egzistenciju. Gospodo narodni poslanici, narod je ovu državu stvorio, narod je za nju ginuo, narod je za nju davao sve što mu je najmilije i najsvetije, narod će za istu državu kad, i ako zatreba, opet ginuti i davati što je najmilije i kad je tako, država postoji radi naroda i država je dužna da tome narodu u kritičnom momentu izađe u susret i učiniti sve što treba i ne dozvoli da taj narod poklekne. Ja sam uveren, gospodo, u dobru volju Kraljevske vlade, da će sa svoje strane učiniti sve što može da se narodu izađe u susret. Prva pomoć koja bi trebala da se narodu učini to je ukidanje trošarine na vino i rakiju i toj grani dati potpuno slobodu trgovine. Gospodo, narod plaća porez na zemljište, narod plaća ne jedan porez nego na zemljišta koja su pod vinogradima i šljivacima plaća četvorostruko i petostruko više nego na zemljišta koja su pod livinama i pašnjacima. Pašnjaci i njive oporezovani su 20—100 dinara, a vinogradi i šljivaci 360. Gospodo, seljak plaća i tada kad ne rodi. Zna se da šljivak 4 godine rađa, seljak plaća tu porezu i to 3 godine džabe. Četvrtine godine kad se rodi da se nešto koristi, — trošarina.

Kad je zakon o trošarini došao, rakija je bila 7 dinara, vino je bilo 5 dinara. Čim je se čulo, iako zakon nije izašao, odmah je cena vina i rakije počela da popušta. Kad je zakon došao u pola jeftinije dva i po i tri dinara. Kaže se da kupci plaćaju takse. Ne, gospodo, to nije tačno. Apsolutno je tačno to da proizvođač plaća: plaća porezu i plaća taksu. Gospodo to je mnogo. (*Miloš Dragović:* U kafani se plaća 20 dinara.) Miloše Dragoviću, ja govorim sada, ne 20 nego se plaća i 30, to je još žalosnije; ja prodajem jedan dinar vino, a 30 dinara treba da ga platim, to je još žalosnije.

I gospodo, od šljivara i vinograda žive toliki milion duša, i tim milionima duša ne treba zakratiti to što njima treba za izdržavanje i hranjenje svoje i svoje porodice i za plaćanje državnih dažbina. Narod traži, moli, prekljinje da se ovo učini, da se oslobodi trošarine. Sa Čehoslovačkom treba stvoriti ugovor za izvoz našeg vina, a da mi uzimamo njihovo pivo, ali kako čujem ovo se ne čini samo zato da bi se zaštitile naše domaće pivare. Ne smemo gospodo mi zanemariti jednu najjaču i najrazvijeniju granu poljoprivrede u našoj državi od koje žive milioni duša za tri do četiri pivare naše, pa makar one i ne radile. Slobodnu trgovinu žita pustiti da narod svoje žito slobodno kad hoće proda pa makar i jeftinije. Od toga će on imati više koristi jer će poslove svoje bez ikakve štete i troškova svršiti. Što pre, gospodo, doneti zakon o seljačkim dugovima i o visini kamate koju zavodi treba da naplaćuju.

Gospodo da bi mogao državni budžet da se smanji po mome skromnom mišljenju treba ukinuti okružne inspektorate. Treba ukinuti i sva odeljenja po banovinama. Banovine kakve su one treba da ostanu. Ban da bude na čelu, bansko veće i referenti, a ostalo, gospodo, reducirati. U ministarstvima je broj činovnika onoliki koliki je bio kad banovine još nisu postojale. a po banovinama ima odeljenja kao i po ministarstvima.

To je, gospodo, preopterećenje naroda i o tome treba voditi računa pa ukidati jedno ili drugo.

Gospodo, sreske sudove treba ukinuti. Mi smo, gospodo, imali zakon o sreskim sudovima još 1908 godine, ali usled toga što nismo imali finansijske mogućnosti nismo ih mogli uvesti u život. Ne kažem, gospodo, da sreski sudovi nisu baš potrebni, ali možemo bez njih, mi smo prinuđeni da izvesna nadležstva reduciramo da bi mogli da smanjimo budžet a time i terete koji nas pritiskuju, olakšamo.

Policijske vlasti kao što su i ranije vršila isledjenja da ih i dalje vrše pa prvostepenim sudovima da šalju stvari na presuđenje. Kad bi se, gospodo, ukinuli sreski sudovi, trebalo bi pri svakom sreskom načelstvu postaviti jednoga masalnoga sudiju koji bi izviđao masalne stvari i nesporne predmete. Sreski sudovi koštaju narodu i državi vrlo mnogo, a međutim daju slabe rezultate. Kod sreskoga suda ako se vodi spor u vrednosti do 300 dinara sudija i pisar treba da iziđu na lice mesta, za što često puta, prema daljini mesta treba da im se plati po 700, 800 pa i 1000 dinara i ako spor košta svega do 300 dinara. Dakle tri i četiri puta više. Narod zbog toga često ne može ni da traži svoje pravo.

Gospodo, treba izvršiti redukciju i pojedina odeljenja spojiti sa drugim odeljenjima u svima Ministarstvima. Radno vreme u svima nadležstvima povećati. Treba izvršiti reviziju penzionera. Mi gospodo, imamo veoma veliki broj penzionera potpuno zdravih i sposobnih za rad. Sve njih treba podvrgnuti reviziji pa one koji su potpuno zdravi i sposobni za rad vratiti ih u službu, a od one koji nisu stekli pravo na penziju onoliki broj koliko je ovih penzionera vraćeno, otpustiti iz službe. Tim načinom postići će se znatna ušteda u budžetu.

Ženske, gospodo, treba reducirati iz nadležstva i uputiti ih da budu dobre domaćice i dobre majke. Utvrđenom broju činovnika smanjiti plate osetno. A da bi se to učinilo potrebno je prvo smanjiti kirije stanova. Ako kućevlasnici neće to da učine sami, što su dužni učiniti, prinuditi ih zakonom da to urade. Jer, gospodo, ne može se činovnicima smanjiti plata, kad oni treba za jedan stan da plate po 1000 i 2000 dinara, dok međutim oni od države primaju svega po 3000. Ovo je naročito u velikim gradovima.

Gospodo, 1921 i 1922 godine u Finansijski zakon uneto je, mislim u § 181, ne sećam se tačno, da se priznaje svima služiteljima koji provedu 10 godina u službi pravo na penziju. Gospodo, mi ćemo strašno

nagomilati služitelje penzionere i postati zemlja penzionera i penzija. Moje je mišljenje da se svi služitelji koji nemaju pravo na penziju otpuste, da se postave za služitelje dnevničare, a takve služitelje menjati na dve godine, zamenjivati novim, koji službu traže, a one upućivati neka idu kući da rade imanje, a svaki po malo da se pomogne jer ima mnogo, a naročito u ovom vremenu, koji službu traže. Gospodo, čuvare kaznenih zavoda koji nemaju 10 godina službe za penziju treba otpustiti i zameniti vojnicima iz stalnoga kadra posle izvršene obuke. Ovaj predlog, gospodo, činim radi olakšanja tereta državnog budžeta. Gospodo, graničnu trupu, treba takođe otpustiti i zameniti stalnim kadrom. Gospodo, ovo je nužda, a nužda zakon menja, i u nuždi treba da pribegnemo svim sredstvima da budžet bude što manji, što lakši, što snošljiviji. Povlastice u vožnji i reži-karte svima ukinuti, prekovremeni rad nikome ne plaćati.

Gospodo, sve što narod kupuje, sve što seljak kupuje, kupuje skuplje, a sve što prodaje, prodaje jeftinije. Seljak ne bi kukao da paralelno idu proizvodi njegovi sa onim artiklima koje on kupuje. Ali, gospodo, on mora da kuka za to što on pojedine artikle plaća 20 puta skuplje, a dvadeset puta jeftinije prodaje svoje proizvode. Pre rata napoleon je vredeo 20 dinara, sada je napoleon 248,60, dakle, gospodo, 11 puta skuplji. Jedanaest puta treba taksirati i ono što narod kupuje i ono što narod prodaje, i stanove.

Gospodo, izvođenje svega ovoga za sada kroz ovaj budžet nemoguće je sprovesti, jer je zato potrebno i vreme i rad i preuđenje. Ja se obraćam Kraljevskoj vladi, da ovo za naredni budžet spremi i uredi. Ja imam poverenja u Vladu i nadam se da će ona sve ono što se sada može uraditi za narod i uraditi, a što je sada nemoguće uraditi, da pripremi za iduću budžet i tada uradi. Gospodo, s tom nadom i sa tim uverenjem glasaću u načelu za ovaj budžet. (Pljesak i odobravanje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Joakim Kunjašić. (Glasovi: Nije tu.) Pošto gospodin poslanik, koga sam prozvao nije tu, predlažem da današnju sednicu zaključimo. Prima li ovaj predlog Narodna skupština? (Prima.) Pošto Skupština pristaje, današnju sednicu zaključujem, a narednu zakazujem za sutra u 9 časova za produženjem istog dnevnog reda.

(Sednica je zaključena u 23,45 časova.)

Stenografski biro Narodne skupštine:

Pomoćnik načelnika :

Svetislav K. Radenković

Načelnik:

Milan B. Marković

Šef Stenografske administracije :

Dimitrije Bodi

Stenografski revizori i stenografi :

Vojislav J. Lukić, Momčilo R. Bojić, Tihomir Z. Popović, Ljubomir Marković, Nikola Radović; Jelisaveta Ristićeva, Ljubomir Janković, Strahinja Đorđević, Rada Janković, Ljubomir Ninić, Đorđe P. Isaković, Julije Baršić i Boža Božić.

Korektori:

Petar J. Paunović

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЈЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ВАНРЕДАН САЗИВ
ЗА 1931/32 ГОДИНУ

КЊИГА III

ОД XVII ДО XXII РЕДОВНОГ САСТАНКА

ОД 2 МАРТА ДО 7 МАРТА 1932 ГОДИНЕ

БУЏЕТСКА ДЕБАТА У НАЧЕЛУ И У ПОЈЕДИНОСТИМА

БЕОГРАД
ГРАФИЧКИ УМЕТНИЧКИ ЗАВОД «ПЛАНЕТА» — УСКОЧКА УЛ. БР. 8.
1 9 3 2

Претседништво Народне скупштине

Претседник:

Др. Коста Кумануди

Потпретседници:

Драгутин-Карло Ковачевић

Др. Авдо Хасанбеговић

Др. Коста Поповић (од 29 II 1932 г.)

Секретари:

Др. Драгољуб Јевремовић

Анте Љ. Ковач

Драгомир Станојевић

Милан Мравље

Гавро Милошевић (од 19 II 1932 г.)

